

51964

51964

349.

1956 MAR. 10.

TISZATÁJ

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE SZEGEDI CSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

X. ÉVFOLYAM * 1956. FEBRUÁR

1

TISZATÁJ irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat

Megjelenik kéthavonként

Szerkesztőbizottság: Baróti Dezső, Dér Endre, Ertsey Péter

Felelős szerkesztő: Nagy Sándor

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Szeged, Horváth Mihály u. 3. — Postafiók: 46. — Telefon: 33-52

A szerkesztőség lehetőleg gépelt írásokat kér.

Előfizetési díj egy évre 18 forint, félévre 9 forint. Országos Takarékpénztári csekkszámra 603.533

Kiadja a Magyar Írók Szövetsége szegedi csoportja

Tartalom

Fenyvesi István:	A kommunizmus építőinek kongresszusa	I.
Lódi Ferenc:	Századom, te hajnal (vers)	V.
Juan Rejano:	Dal, mely ajtódon kopogtat (vers). Ford. Gönczi Klára ..	1
	Rejano spanyol forradalmár költő levele a szegedi írókhoz ..	2
Szabolcsi Gábor:	Gátszakadás (drámarészlet)	3
Lódi Ferenc:	Munkás — Jóska (versek)	16
Petrovác István:	{ Pihenőn (vers)	17
	{ Úgy bennem élsz már (vers)	19
Dér Endre:	Fél szem mandula (regényrészlet)	20
Nagyfalusi Tibor:	Sétálgat halkán... (vers)	25
László Ibolya:	{ Dal a zárdakertről (vers)	26
	{ Klauzál tér (vers)	27
Juhász Róbert:	A Berettyón (vers)	28
Magyar V. László:	Szerelmesek nyomában (vers)	29
Bárdos Pál:	Egy régi október hatodikán (elbeszélés)	30
Simai Mihály:	{ Hazafelé (vers)	29
	{ Tanyai tanár (vers)	40
Farkas László:	Maszatkirálynő (vers)	40

TÜKÖR

Péter László:	A népköltészet időszerű kérdései	41
Osváth Béla:	Leonov: Tisztítótűz	51

HALADÓ HAGYOMÁNYAINK

Benkő László:	»Hátra van még a fekete leves«	54
----------------------	--------------------------------------	----

SZEMLE

Vincze András:	Kiss Lajos: A szegény emberek élete	57
Petrovác István:	Juhász Ferenc: A virágok hatalma	59
Márky Imre:	Gellért Oszkár: Tied az egész föld	61
Madácsy László:	Komjáthy István: Mondák könyve	61

ÍRÓCSOPORTUNK ÉLETÉBŐL

A decemberi közgyűlés	63
Híreink	A borítón

A címlapon Csikós Miklós festménye a »Szántó Kovács János elfogatása« c. kompozícióból. (Felv.: Molnár Géza.)

A kommunizmus építőinek kongresszusa

A magyar nép is mindig nagy várakozással tekint a Szovjetunió Kommunista Pártjának kongresszusai, tanácskozásai elé. E kongresszusok sokkal többet jelentenek számunkra egyszerű külpolitikai eseményeknél: ilyenkor mélyebben bepillantunk a kommunizmust építő nagy szovjet ország életébe, eredményeibe és tennivalóiba. Mindig bőven találunk a kongresszus anyagában számunkra is hasznos, szinte csaknem hozzánk is intézett tanácsokat, útmutatásokat. Különösen azért fontosak számunkra e kongresszusok, tanácskozások, mivel az ott tárgyalt problémák, a Szovjetunió mai napjainak problémái — egyszersmind a mi holnapunknak kérdései is, amellet, hogy sok kérdés vetődik ott fel, melyet mi már ma is felhasználhatunk; a jelenleg előttünk álló feladatok megoldásában.

Mindez fokozottan áll most, a XX. pártkongresszus munkájára, hiszen Lenin halála óta ez a legfontosabb kongresszus a Szovjetunió Kommunista Pártjának történetében. Erről tanúskodnak azok a feladatok, melyeket a kongresszus mint közvetlenül megoldásra várókat jelölt meg, a felvetett elvi-politikai problémák jellege, és — ami a legjelentősebb — az, hogy a kongresszus egész munkáját és minden határozatát a leninizmus eleven, alkotó szelleme hatja át.

Mikor folyóiratunk e száma az olvasó kezébe kerül, a kongresszus már befejezi munkáját, tehát szélesebb lehetőség nyílik áttekinteni mindazt az újat és nagyon jelentőset, melyet 1956. februárjában Moszkva nyújtott. Ezek a sorok akkor születnek, amikor még javában folyik e világtörténelmi jelentőségű tanácskozás. Ezért itt természetesen még csak néhány vonatkozásban lehet érinteni (és csak érinteni) azokat a számunkra is elsőrendű jelentőséggel bíró tényeket és következtetéseket, melyek joggal ragadják meg minden becsületesen gondolkodó ember figyelmét.

A tények és következtetések közül feltétlenül az az első, hogy a Szovjetunió a jóval határidő előtt teljesített és túlteljesített ötödik ötéves tervében olyan gigászi eredményeket, a gazdasági fejlődés olyan tempóját érte el, amilyenre nem képes a kapitalista világ egyetlen állama sem. A Központi Bizottság beszámolójában a csodálatot keltő és meggyőző számok egész légiója szerepel, ezek a számok mindenki előtt ismeretesek. A legfontosabb azonban az, ami a számok mögött van: az egyszerű szovjet emberek millióinak hétköznapi lelkes munkája, a munkások, kolhozparasztok és értelmiségiek fáradtságot nem ismerő, minden áldozatra kész öntudatos tevékenysége, mely a szerszámgépek és a szénrel teli csillék, a ruhaszövetek és a búzától duzzadó zsákok hatalmas mennyiségében, a megvalósult terv számaiban ölt testet. Hogy a Kom-

munista Párt politikája az élet legmélyében kitéphetetlen gyökeret vert, éppen az mutatja, hogy a föld egyhatodán élő kétszáz milliós szovjet ember mindegyike saját egyéni életprogramjaként teljesíti a párt által kitűzött terveket, annak tudatában, hogy a kezenyomán életre hívott minden tonna acél és minden pud gabona, az ő jólétét emeli szüntelenül magasabb színvonalra.

Ez a tény magyarázza azt is, hogy évről évre oly szembetűnően növekszik a kommunizmust építő nagy szovjet ország súlya és befolyása az egész világon. Nem a »forradalom exportja«, nem a »kommunista terjeszkedés« (amelyről, éppen saját önző céljaik kendőzésére, annyit kiabálnak a tőke urai és lakásai), hanem a szocialista gazdasági rendnek ez a homocentrikus jellege toboroz egyre szélesebb tömegeket a szocializmusért folyó harc zászlaja alá. Ezért vált a szocializmus máris a földkerekség területének, népességének és ipari termelésének jelentős részét kitevő világrendszeré.

Az összes megelőző társadalmi rendszerek kialakulására és megerősödésére hosszú évezredek, majd évszázadok kellettek. A szocializmus viszont bámulatosan rövid történelmi idő, néhány évtized alatt vált világreszereket átfogó — és hatásában, ideológiájában egyre terjedő és mind hatalmasabb tömegeket meghódító — rendszeré. A Szovjetunió a kommunizmus építésében hétmérföldes léptekkel halad előre. Európa és Ázsia tízegynéhány országa biztosan építi a szocializmust. Recseg-ropog a gyarmati elnyomás szégyenteljes, embertelen rendszere: az évszázadokon át pária-sorban tartott sárga- és feketebőrű népek egymásután rázzák le magukról a gyarmati és félgyarmati függőség jármát. De magukban a kapitalista országokban is egyre erősödnek a munkásosztály és a dolgozók pozíciói, mindjobban a nemzet politikai vezető erőivé nőnek (elég itt csak a francia és az olasz munkásosztály sikereire gondolnunk). Mindez a marxizmus—leninizmusnak, az élet sokoldalú megismerésén és tevékeny alkotásán alapuló győzedelmes tanításának világgraszoló jelentőségéről tanúskodik; arról, hogy a szocializmus eszméi hegyeken és országhatárokon útlevel és vízum nélkül áthatolva, egyre szélesebb dolgozó tömegek szívében találjanak lelkes visszhangra, hálás talajra.

A szovjet gazdasági és kulturális élet eddigi, önmagukban is kiemelkedő eredményei, szinte eltörpülnek azok mellett a soha nem látott távlatok mellett, melyeket a XX. kongresszus rajzolt a szovjet nép elé. A mostani, hatodik ötéves terv mind méreteiben, mind jellegében — és ezt kénytelenek elismerni a »hidegháború« óceánontúli »hősei« is — messze felülmúlja az összes eddigieket.

A termelőerők hatványozott fejlődése, a technika forradalmasítása elsősorban az atomenergia és a villamosítás alapján — ezen a bázison épül fel a Szovjetunió anyagi gazdagságának hatalmas épülete. A nehézipar legfontosabb alapanyagai termelésének nagyarányú fokozása, egész gyárak és iparágak gépésítése, az automatizálás minden eddiginél szélesebb meghonosítása, nemcsak az egész termelés ugrásszerű növekedését fogja eredményezni, hanem a termelő embert is új helyre állítja: a csákány, az olvasztókemence és a kőműveskanál mellől egyre inkább a műszerasztal és a bonyolult gép fogantyúja mellé. A tudomány, a technika egyre nagyobb, mindinkább vezetőszerepet játszik az életben: az anyagi javak megteremtésének elősegítésében, a természet titkainak kifürkészésében, az ember életének könnyebbé, boldogabbá tételében. Azok az intézkedések, melyeket a párt és a kormány a nép életszínvonalának emelése érdekében foganatosít: a 7 órás (a bányászatban dolgozók, illetve a

serdülők számára 6 órában megállapított) munkanap, a lakásépítés méreteinek megkétszerezése, a közétkeztetés és az iskolai internátusok rendkívüli kiszélesítése, az árúböszög megteremtése stb. — mind a kommunizmus, szinte látható vonásait rajzolják elének. Felbecsülhetetlen jelentőségű a tervnek az a mondata, amely csak szüksézáván ad hírt arról, hogy 1960-ig megvalósul a kötelező középiskolai oktatás — először a világon! Abban az országban, melyet a nyugati »kultúrföleány« apostolai még nem is olyan régen »műveletlen Oroszország«-nak neveztek, minden fiatal érettségivel, igen magas általános műveltséggel kezd meg az életet! A kapitalista országok vezető egyéniségei már eddig is nyugtalanokdva figyelték azt, hogy a Szovjetunió mennyire előttük halad a magasképzettségű szakemberek nevelésében. Ezután ez a nyugtalanóságuk jogosan nő át kétségbeesésbe!

Az első ötéves tervek idején a kapitalista világ firkászai még fitymálólag, cinikus hitetlenséggel állították, hogy »nem lesz azokból semmi«! Azóta — bár nem mindenben — sokat tanulhattak. A nyugati burzsoá lapok, az új, hatodik ötéves terv nyilvánosságra hozatalakor, bár nem fogcsikorgatás nélkül, de kénytelenek voltak elismerni, hogy ezt a tervet teljes egészében szintén teljesíteni fogják. Ez viszont komoly aggodalomra ad okot számukra. W. Douglas, az Egyesült Államok legfelső bíróságának tagja, aki — mint ismeretes — sohasem lelkendezett a Szovjetunió eredményeinek láttán, azt írta, hogy a »mosolygó, békés, virágzó Oroszország a legnehezebb nemzetközi probléma«. Persze — számukra. Hogy miért, azt is megmagyarázza mr. Douglas. »Ha Oroszország biztosíthatja a békét csak egy évtizedre is, lényegesen emelheti az életszínvonalat országában. Ezzel óriási hatást gyakorolhat Ázsiára, de Európára is.« Tehát világos, miért aggasztják a terv kilátásai a Douglasokat: tudják, hogy nemcsak maga a Szovjetunió erősödik meg hallatlan mértékben, hanem sikereivel még jobban növeli a szocializmus amúgyis nagy vonzóerejét az egész világon, az összes elnyomott népek között.

A párt XX. kongresszusának jelentősége azonban korántsem merül ki a megtett út konstataálásában és a közvetlen gazdasági teendők megszabásában.

A kongresszus a marxista—leninista elmélet néhány alapvető kérdését is megtárgyalta. E kérdések felvetését, és a marxizmus—leninizmus szellemének megfelelően alkotó megoldását maga az élet, a lényegesen megváltozott, megújult körülmények tették szükségessé. Azok a következtetések, melyeket e kérdésekből levonnak, nem korlátozódnak csupán elméleti síkra, hanem program-jellegűek, vagyis a párt politikája, a néptömegek gyakorlati tevékenysége számára is elsőrendű jelentőségűek. Ezért jelent a XX. kongresszus végtelesen fontos hozzájárulást a marxizmus—leninizmus örökké gazdagodó kincses-tárához. Az olyan fontos, de egyben bonyolult problémák újszerű és mélyen elvi megvilágítása, mint a különböző társadalmi rendszerek békés egymás mellett élése — és ennek kapcsán a háború elkerülhetőségének kérdése a békés egymás mellett élés időszakában —, a szocializmusba való átmenet különböző formái és a szociáldemokrata pártokhoz való viszony kérdése — mind meganynyi bizonyítéka a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága valóban lenini, alkotó elvi- politikai vonalvezetésének. Azt bizonyítja ez, hogy az SZKP a belső és a nemzetközi viszonyok elvi értékelésében és gyakorlati tevékenységében egyaránt abból a lenini tanításból indul ki, hogy a párt politikája csak akkor lehet eredményes, ha számol az adott időszak követelményeivel, ha aktívan reagál az életre, ha figyelembe veszi annak sokrétű és ellentmon-

dás jelenségeit. A Szovjetunió külpolitikája, melyet mély elvhűség és egyben a legnagyobb rugalmasság jellemez, ezért bontakozhatott ki különösen az utóbbi években olyan nagy aktivitással. Az utolsó három év nemzetközi eseményeinek felmérése (a hosszú évek után először beállott bizonyos enyhülés és a béke, demokrácia, szocializmus erőinek térhódítása) azt mutatja, hogy a Szovjetunió minden fontos nemzetközi kérdésben messzehallhatóan felemelte szavát s a legreálisabb, legépitőbb javaslatokkal járult és járul hozzá sok vitás kérdés eldöntéséhez vagy a megoldás megközelítéséhez.

Számunkra, a kulturális front munkásai számára különösen jelentősek a kongresszusnak az ideológiai munkára vonatkozó útmutatásai. Az e téren elért, kétségtelenül jelentős eredmények elérése mellett a kongresszuson igen élesen merültek fel az ideológiai munka komoly hiányosságai, a dogmatizmus, betűragás, az étellel, a gyakorlattal való nem elégséges kapcsolat. Ráműtattak, hogy az ideológiai munkának az élet, a gyakorlat, a kommunista építés konkrét kérdései felé kell fordulnia, vagyis az ideológiai front dolgozói nem elégedhetnek meg a marxista—leninista elmélet megmagyarázásával, hanem el kell érniök az emberek szocialista tudatosságának szakadatlan növekedését és ezen keresztül segíteni a termelés sokasodását, az anyagi és szellemi javak teljes bőségének megteremtését.

Komoly figyelmet szentelt a kongresszus az irodalom kérdéseinek is. A Központi Bizottság beszámolója, számos hozzászóló (köztük Szurkov és Solohov is) behatóan foglalkozott a szovjet irodalom jelenlegi helyzetével és azzal, hogyan tudja az irodalom segíteni a népet új győzelmekre az előtte tornyosuló célkitűzések megvalósításában. Bár a hatodik ötéves terv irányelv-tervezetében nincs — és nem is lehet — olyan rubrika, mely szám adatokban szabná meg a szovjet irodalom növekedésének nagyságát és ütemét, de a terv célkitűzései világos képet adnak arról, miként növekszik az előttünk álló esztendőkből az irodalom és a művészet szerepe a szovjet társadalom szellemi életében. Az új, minden eddiginél gigantikusabb terv éveiben az írók bőségesen meríthetnek az élet gazdag, sokszínű nyersanyagából. Ugyanakkor pedig az anyagi és szellemi jólét növekedésével a dolgozóknak több jó könyvre lesz szükségük, több igaz és nemes érzéseket felkeltő filmet, színdarabot akarnak majd látni. Az írók azonban az elért eredmények ellenére még mindig nem tettek meg mindent, amit joggal vár tőlük a nép. Majakovszkij egyik versében a »világ adó-sainak« nevezte a költőket: oly sok mindenről nem írtak még, nem mondtak igaz, lelkesítő szót. Pedig ha valaha volt nemes és felemelő, igazán emberi téma az írók előtt, akkor a mai kor, a kommunizmus világraszóló győzelmeinek kora, a felszabadult ember igazán nagy, maradandó, évszázadokra szóló művek megalkotására ihleti a toll mestereit.

Csak olyan irodalom képes ilyen műveket felmutatni, amelynek művelői alaposan ismerik a dolgozók életét, szorosan összeforrottak a nép sorsával, harcaival. »Az élet azt mutatja, — mondotta A. Szurkov —, hogy az írónak, aki az olvasó értelmes és szeretett tanácsadója akar lenni, magának is a kommunizmus építőinek első soraiban kell haladnia.«

A párt, a nép nagy, de reális követelményt állít az irodalom elé: »Országunk művészetének és irodalmának megvan a lehetősége, hogy nemcsak a tartalmi gazdagságot, hanem a művészi erőt és a művészi tudást tekintve is, világelsőre törekedjék, és erre is kell törekednie.« A szovjet ország erejét és hatalmasságát még csak most bontakoztatja ki igazán. Az elkövetkező évek-

ben a világ nem egyszer fogja megcsodálni azokat a hallatlan hőstetteket, melyeket a szovjet népek visznek véghez a békés építőmunka, a természet átalakítása terén. A szovjet írók eddigi eredményei, tehetsége és egységes akarata biztosíték arra, hogy olyan művek születnek, melyek méltók lesznek a kommunizmust diadalmasan építő néphez.

Az egész haladó emberiség számára felbecsülhetetlen jelentőségű a XX. kongresszus. Nem kétséges, hogy nagy mértékben hozzá fog járulni a szocializmus további győzelmes útjához, a békemozgalom újabb jelentős sikereihez. Nekünk, a népi demokratikus országok dolgozóinak fokozott figyelemmel kell tanulmányoznunk a kongresszus történelmi jelentőségű határozatait és egész munkánkban meg kell honosítanunk a kongresszus szellemét: a marxizmus—leninizmus alkotó, tudományos és új, eredményes harcokra mozgósító eszméit.

FENYVESI ISTVÁN

LÓDI FERENC

Századom, te hajnal

(A XX. kongresszusra)

*A futó percek örvénylenek
s magukhoz rántanak,
mint szálló port az esőszemek.
Magához ránt e század, mint a mágnes
a szunnyadó vasat.
Olajjal, szénnel, acéllal dübög,
hogy igazítsa Földünk tengelyét
a kommunizmus csillagrendszerébe.*

*Az én koromnál nem volt soha szebb
s ifjú hevében félelmesebb.
Könyörtelen, mint sodró áradat
a villámokkal terhes ég alatt.
Az én koromban zúg, amit az ember
magát emésztve eddig alkotott,
sajogva, fájva
minden mozdulásban,
de hitetlenül mégis a halálban.*

*Az én koromban, mint a tengerek
tükrében fürge csillagmilliárd,
jövendők mossák frissre arcukat,
mint hajnalokban füvek, fák, vizek,
hogy megszülhessék folytatásukat, —
mert a gyümölcsnek ott a fája is
magvában, melyből újra törzs feszül
növéssre várva
rendületlenül.*

Magához ránt e század, mint a mágnes
a szunnyadó vasat.

Vele lüktet a vérem
merészen,

míg el nem nyűvik testem a napok,
melyek megszülnék — mint a

tavaszok —

a folytonosan értük-lobbanásra.

Nem is tehetnék mást a lázadásnál,
amely teérted zendül, századom,
hogy hűségesen valljak én is érted
a lombosodó ember-rengetegben.

A sejtjeimbe olvasztod magad,
hogy tegyem, amit értelem s inak
sugallnak küzdő, ébren-álmaimban,
való világhoz nőve, gyökerezve.

Ha nem volnál több lihegő parázsnál,
mit óvni kell és szélbe tartani,
úgy tennék, mint a virrasztó hadak,
a munkások; kik vérük melegével
tápláltak lánggra — győztes századom.

Viharba, vérbe tűnt korok után
lehet már végre óriás az ember,
kit nem csodák és isten igazít
a fogyhatatlan Földet birtokolni,
s törvények titkát lesni félelemmel:

lehet már végre óriás az ember!

Napot csinál e bolygóból, amíg
sikongva táncol egy-két rész külön,
halált lihegve nap és béke ellen, —
mely fölragyog, de mindig

fényesebben.

JUAN REJANO

Dal, mely ajtódon kopogtat*

Egy szó,
egyetlen szó,
egyetlen, örökké sugárzó,
szívet, lelket átható,
lángoló,
itt áll ajtódnál, halld, sorsod szava,
emberiség igéző dallama.
Óvd, hogy tiszta szárnya
délkörökön át suhanjon a világba.
Sok szó léte röpké pillanat
és mozdulatlan néma csendbe hal,
ez lelkem mélyéből árad vadul,
élet, munka, cél, mosoly e hang,
rezgése ajkamon rebbenő galamb.

Egy szó,
egyetlen szó,
négy betűje a léttel egybeforr,
árad napkeletről napnyugatra,
mint szűzi fuvalom köti össze a pólusokat,
besurran a szegények otthonába,
templomokba, terekre, palotákba,
leszáll az öreg emberek fölé;
terhes anyákra, álmai közé
a szerelemre sóvárgó arának,
hömpölygőn árad, nyomában
ragyogás kél, remény s tűnik a bánat.

Egy szó,
egyetlen szó,
mely harcos erővel buggyan ki a torkon,
mert a szeretet irányítja
fegyverként a halálra.
Háború gyilkos vámszedői
vérszomjasan tépnék tollazatát
és taszítanák vaksötétbe.

Am hiába.

Új karok nyúlnak: fiatal hajtások,
új szívek gyúlnak: izzó fáklyalángok,
visszaretten a gaztett.

Nézd, ifjú sereg
menetel dalolva a horizonton,
csupa hit és diadalmas győzelem,

* A »Canciones de la Paz« (Dalok a békéről) c. kötetből.

négy betű végső győzelme

fegyver nélkül,

jajszó nélkül,

erőszak nélkül.

Egy szó,

egyetlen szó igézete

vezéreljen,

de meg kell védened, ember!

Itt áll ajtód előtt,

lobogó fényes,

mint játszi édes

madárkát, megcirógatná egy kisgyerek,

és mégis oly nagy, hullámzó és örök

akár a végtelen tengerek.

(Gönczi Klára fordítása)

Juan Rejano spanyol forradalmár költő levele a szegedi írókhoz

»TISZATÁJ« szerkesztősége, Szeged (Magyarország)

Kedves Elvtársaim!

Nagy meglepetéssel kaptam kézhez soraikat és a Tiszatáj 1955 június—júliusi számát, melyből tudomásomra jutott, hogy »A felelet« című költeményemet Gönczi Klára elvtársnő magyarra fordította át. Nagyon tetszett és végtelenül jólesett nekem, ámbár a magyar nyelv megértése igen sok nehézséget jelent számomra. A megtisztelő kitüntetésért és a lelkes szép munkáért kérem fogadják őszinte köszönetemet.

Meleg érdeklődéssel viseltetem nagyrabecsült hazájuk iránt. Múlt év szeptemberében történt európai körutam alkalmából Szovjetunióban, Csehszlovákiában és Lengyelországban jártam, sajnos az idő rövidsége miatt Magyarországra már nem jutottam el. Szerettem volna megismerni a magyar írókat és költőket, de talán hamarosan annak is eljön az ideje.

A spanyol háború befejezése óta itt élek távol hazámtól Mexikóban. Am egy pillanatra sem szűnök meg drága hazám szabadságáért és függetlenségéért harcolni, pártom soraiban, folyóiratokban, könyveimben. Irodalmi lapokat létesítettem, nyolc év óta szerkesztem a kormány hivatalos lapjának, az »El Nacional«-nak irodalmi mellékletét. Tizennégy könyvem jelent meg, melyek közül hármat elküldök Önöknek, köztük legutóbb megjelent könyvem, melynek címe: »Canciones de la Paz« (Dalok a békéről). Boldog lennék, ha tetszésüket elnyerné.

Ismételten hálás köszönetemet fejezem ki versem szíves tolmácsolásáért, szívélyesen köszöntöm magyar hazájukat, a Magyar Írószövetséget, a Tiszatáj íróit és költőit, a szocializmust építő harcos, baráti magyar népet.

Elvtársi meleg kézszorítással

Mexikó, 1955. szeptember 16-án

JUAN REJANO

a Mexikói Spanyol Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja

Gátszakadás*

II. FELVONÁS

1. kép

Szín: Szántó-Kovács János lakása. Konyha. Nyitott kéményes tűzhely, mestergerendás pítvar. Jobbra a kamrába bejáró, balra a szobába; hátul kijárat az udvarra. A nyitott tűzhely jobbról, balra kemencenyílás. Bútorzat egyszerű, kopott parasztbútor: asztal (x lábú), kanapé, jobbról vacok, néhány szék, sámlí, a tűzhely mellett polc, edényekkel. Szántó-Kovácsné és leánya van a színen. Az asszony főz, a nyitott tűzhelyen lábos, háromágú tartón, a lány babot válogat. (Juliska 8°—9 éves.)

Juliska: Jöhetnének már édösapámék.

Szántóné: Máskor már itthon voltak ezidőtájt.

Juliska: Hol vannak édösapámék?

Szántóné: Eridj már, majd hazagyűnnek.

Juliska: Vacsorázzunk édösanyám!

Szántóné: Hallgass már! Nem nyughat téled az embör. Aztán mit vacsoráznál, mikor még most szömelöd a babot? Na, készen vagy már?

Juliska (a kiszemelt babot odaadja az anyjának, az beönti a lábasba, kimegy a babos szakajtóval a kamrába. Mikor visszaér az anyja szól neki).

Szántóné: Szaladj már lányom, hozzál egy kis csutkatövet, mert mindjárt elalszik a tűz.

Juliska: Hozok édösanyám! (Ki.)

Szántóné (Beszélget a tárgyaknak): No, te bab, pöfögjél! Legalább puhább löszöl. (Köstolja.) No, még só köll beléd! — Mög nem ártana egy kis oldalas se. — Hej, te paszuly, de elmöhetnél mán a más fazekába! Hétrül hétre csak babot tudok adni a gazdádnak. — Hogy a súly essék bele az úrba, valahány! Bizony, ök nem falják ezt a paszulyt szakadásig. —

János, Jánosom, de nehéz is a szögényembör sorsa. Te is csak dolgozol, az urak mög kövérödnek!

2. jelenet

Kenézné (Belép, sietősen): Jóestét. Jöttem már Kovácsné megnézni, hogy hazajöttek-e? Az enyém se jött még. (Lehúzódik az egyik ülőkére.)

Szántóné: Még nem jöttek. Ez a bab mög összesül itt egészen.

Kenézné: Szatmári Pétör azt mondja, hogy délben látta Draskóczyt kifelé mönni.

Szántóné: Akkor úgylehet, azért nem jönnek még.

Kenézné: Löhet, hogy mostmán pénzt is hoznak.

Szántóné: Ideje vóna.

Kenézné: Ideje. — Már akinek. Zsarkóéknál már nem igen van kinek hozni.

Szántóné: Hát úgy áll a Pöre?

* A Szegedi Városi Tanács 1955. évi irodalmi pályázatán a drámai művek I. díjnyertese.

Kenézné: Úgy! Másnapja már föl se kelt, csak köhög, mög köhög, mög ri. A gyerekek mög ott nyöszörögnek körülötte éhen. Úgy vagyunk már, hogy az embőreinket csak a rívás várja idehaza!

Szántóné: Így köll elmúlni a szögénynek.

Kenézné: Így. Rivással gyün a világba, bánattal búcsúzik.

Szántóné (Fújja, kapargatja a tüzet): Ez a lány is gyühetne mán a tűzrevalóval. (Kisvártatva.) Mi lössz velünk, ha megint pénz nélkül jön haza az embör?

Kenézné: Ezért jöttem hozzád is. Hogy adhatnál a Zsarkóéknak valami főznievalót, — legalább a szögény segítsön a szögényön. Úgyse marad nekünk az egy öl földnél egyebünk.

Szántóné: Adok, adok, mingyárt hozom. (Kimegy a kamrába.)

Juliska (Béjön): Jóestét Kenéz néni. (A csutkatövet a tűzhely elé dobja, a parazsat megpiszkálja, egy-két tövet dob rá, fújja.)

Kenézné: Mögnősz te is Juliska. Eladólány löszöl maholnap.

Szántóné (A babos szakajtóval jön vissza): Egyebem sincs mán, mint ez a szárazbab. (Literes bögrét vesz elő, belemeríti.) Itt van, szívesen adom. Ki főzi mög?

Kenézné: Majd én, — a lányom otthon el tudja látni az apját, mögmondtam neki, hogy hova mék. Nagy már a lányod.

Szántóné: Nagy... Ki tudja, mire nőtt föl.

Kenézné: Na. én mögyök. (Indul.)

Szántóné: Este még szólj be, hogy van a Pöre.

(Még nem ér az ajtóhoz, mikor Szántó-Kovács János a fiával belép.)

3. jelenet

Szántó-Kovács (Nyomott hangulatban, de küzködve a hangulattal): Jóestét!

Fia: Jóestét édesanyám!

Juliska (Odaszalad apjához, átöleli): Édesapám! De sokáig jöttek.

Szántó-Kovács (Átöleli lányát, aztán eltartja magától, nézi): Megint nőttél te lány! (Kenéznéhez fordul.) Zsarkóné hogy van?

Kenézné (Mutatja a babot): Nekik viszöm. Majd mögfözök.

Szántó-Kovács: Annyira van?

Kenézné: Annyira.

Szántó-Kovács: Akkor siess, Ferenc is hazaér mingyár, lögyön ott valaki.

Kenézné: Sietök. (El.)

4. jelenet

Szántó-Kovács (Kezet mos, utána az asszonyhoz lép, aki a vacsorát készíti, átöleli): Tik hogy vagytok. (Lánya segít az asszonynak, fia szintén mosdik.)

Szántóné (Odaadó, de fájdalmas): Nehezen.

Szántó-Kovács (Pillanatra jobban magához öleli feleségét, majd ellép, leül. Lát-szik rajta, hogy szenved.) Ezután még nehezebben löszünk!

Juliska (Tálat, kanalat, kenyeret tesz az asztalra. Szántó-Kovács szeli a kenyeret.)

Szántóné (Megdöbben): Nehezebben? (Maga is leül, enni kezdenek, egy tálból, külön kanállal. Kérdezi.) Draskóczy nem fizetött?

Szántó-Kovács: Nem!

Szántóné: Akkor most mi lössz?

Szántó-Kovács: Nem dógozunk, míg nem fizet. A törvény nekünk ad igazat.

Szántóné: De hisz aláírtatok az egyességet.

Szántó-Kovács (Gondossággal): Juliska, — te is azt mondod, amit Hegedűs Bálint! Azt mondod, hogy tűrjünk, mint a kutyák a rügdosást, csak itthon vinnyogjunk keservünkben? (Indulatosan.) Senki se fog igazat adni pénzünk elsikkasztójának! Törvénybe megyünk!

Szántóné (Panaszosan): Magad is tudod, mit ér a törvény, János. Arra is van törvény, hogy szögénynek nem köll útheadót fizetni, mégis behajtják, akin töhetik. Te is vótál fönt a városházán, tudhatod.

Szántó-Kovács: Az más, az adó! De ez munkabér, a mögdógozott munkánk bére, amivel más kereszkodik!

Szántóné: Csendörökkel fognak bennetöket munkára hajtani. Az jobb lössz? Büntető-munkába elvégezítöök, az jobb lössz? Mi lössz velünk János? Éhönhalunk a télön.

Szántó-Kovács: Eddig se haltunk, ezután se halunk. Akárhogy is, de kidógozom én, ami köll. Mög mostmár segít a Jani is. (A fiához.) Ugye?

Szántóné: Mönnyetök ki János, ne húzzatok ujjat az urakkal.

Szántó-Kovács: A földmunkásság elhatározta, nem lehet mögmásítani. Nem mögyünk. (Fiához.) Te Jani, mögöttél már.

Ifj. Szántó-Kovács: Mög édösapám.

Szántó-Kovács: Akkor szaladj az egyeletbe, nyissál ki, mert össeül a vezetöség. (Feleségéhez.) Megválasszuk a deputációt. (A lányához.) Te mög kislányom szaladj el a Kenéz bátyádért, szeretnék még vele beszélni.

Jani, Juliska (El.)

Szántó-Kovács (Feleségéhez): Azt mondod Juliska, ne húzzunk ujjat az urakkal.

Szántóné: Ne János, az urak visszaütnek. Mit értél eddig is?

Szántó-Kovács: Tudom én, hogy erősek az urak. Nagyon is erősek.

Szántóné: Hát akkor mit akarsz?

Szántó-Kovács: De azt is látom, hogy évröl évre rosszabb. Tavalyelőtt 30 krajcárt kaptunk egy köb földért, tavaly húszat, az idén tízet-tizenkettöt. Meddig möhet még így?

Szántóné: Tűrjünk János! Eddig csak volt valami, de ha abbahagyjátök, semmi se lössz. Nekünk se, másnak se. Tudod te is, a Zsarkóné haldoklik szárazbetegségben, az orvos ki se jön, ha hívják, Kovácséknál a gyerök halt meg a héten, egész télön éhözött, elvitte a tavaszi nátha. Akárkire nézöl, nyomor, mög rongyosság. Hát nem elég? Még többet akarsz? Mönnyetök, hétfön mönnyetök ki a tötëshön. Még mögtöhetitök.

Szántó-Kovács: Éppen ezért nem mögyünk. Mert elég volt, mert ennél rosszabb már nem gyühet, mert már az eget veri a szögénység keserve. Esténkint, mikor a többiek már lefeküdtek, kiülök a gunyhó elé. Gondolkodok. Fölöttem az óriás fekete égbolt, hunyorognak rajta a csillagok. A füzes susog, játszik a levelekkel a szellö. Az embör szíve tele van örmömel, olyan szép ez a mi földünk. Aztán eszömbe jutsz te, a gyerökök, mög itt az egész utcasor, az egész Susán. Hát mi jut nekünk ebbül a világból. Pedig dolgozunk. Mindnyájan dolgozunk. De a gondolatunkra csendörök vigyáznak! Mert erősek az urak? Ha hagyjuk, ha tűrünk! — A törvény nemcsak az uraké, a törvény előtt mindenki...

(A beszéd alatt az asszony ráfeledkezik az urára, átveszi lelkesültségét.)
Ifj. Szántó-Kovács (Beront, rémülten): Édösapám, a rendőrök...
Szántó-Kovács (Megdöbbenve): Mi az, fiam, mi van a rendőrökkel?
Ifj. Szántó-Kovács (Ijedten): Betörték az egyletbe, a szekrényt összetörték, mindenkit elzavartak.
Szántóné (Rémülten): Mi lesz most János. Érted is jönnek.
Szántó-Kovács (A fiához): Aztán? — Mondjad, mit tettek még?
Ifj. Szántó-Kovács: Elvitték az íratokat, meg a jelvényeket. Az egylet kapujába őrt állítottak.
Szántó-Kovács: Ez a Póka Laci pecsenyéje. (Kabátjáért ugrik, menni akar.)
Kintről erősödik a tömegzúgás.
Szántóné (Sikoltva elébe áll): Hova még János?
Szántó-Kovács (El akarja tolni útjából feleségét): Odamék! A bitangok, ezért mögfizetnek!

5. jelenet

(Kintről egyre erősebb a zaj, kiáltások, dalfoszlányok, az ajtó kipattan. Kenéz, Szatmári Péter. Bejönnek. Kenéz az ajtóból még visszaszól.)
Kenéz: Mönnyetők haza embörök! A csendörök utánunk gyühetnek, abbul csak vérontás lössz...
Felkiáltások: Nem mögyünk. Le az urakkal! Gyerünk a városházára.
Kenéz: A vezetőség mindönt mögtárgyal. Mindönkivel idejibe tudatunk mindönt. (A zajgás lassan elül.)
Kenéz (Belép): Elgyöttünk.
Szántó-Kovács: Látom.
Kenéz: Draskóczy nem hagyja magát!
Szántó-Kovács: Nem.
Szatmári: Most mit csináljunk?
Szántó-Kovács (Látja a többiekből felé áradó bizálmát és várakozást): Mindönt mögtárgyalunk. (Gyerekeihez.) Tik mög hívjátok össze a híradókat, mind. Mindön uccábul lögyenek itt. (Gyerekek elmennek.)
(*Szántóné* a tűzhely mellé a sarokba ül. Jelen van, a fojtott érdeklődés árad belőle, nem szól közbe. *Szántó-Kovács* leül, a többiek is az asztalhoz ülnek.)
Szántó-Kovács (Fölteszi a kérdést): Hát ti hogy látjátok?
Nagy János (Indulatosan): Én ott vótam, láttam, itt nincs tovább mit várni. Ma az iratainkat viszik, hónap minket.
Boros: Nagy a munkásság baja, szó sincs rá, hogy ezt elmondhassuk. Dolgozunk, mint a barom, látástul vakulásig, mégis alig van mög a betevő falat. De most mégis van valami. Délután azt határoztuk, hagyjuk abba a munkát. Mj lött belőle? Az urak az egész munkásságra támadtak.
Kenéz: Akkor az egész munkásságnak köll felelni. Láthattad a nép elégödetlen-ségét. Csak vezetni köll most a népet, rámögyünk az urakra, írmagja se marad a gyalázatosaknak.
Szatmári: Én is azt mondom. Mire várunk? Arra, hogy engödelmessen két kezünket is bilincsberakassák velünk?!
Boros: Mit töhetünk? A mi kezünk mindig béklyóba van! A szükség köti béklyóba!

6. jelenet

Hegedús (Belép a hátsó ajtón, nagyon nemakaródzósan köszön): Jóestét.

Szántó-Kovács (Hátranéz): Kend is eljött?

Többiek (Mozdulatokkal kifejezik, hogy nem szívesen látják.)

Szántó-Kovács (Csittitólág int a többieknek): Ha mán itt van, üljön le.

Kenéz (Fölcattan): Minek üljön? Mán kint mögmondtuk neki, hogy semmi helye köztünk.

Szántó-Kovács: Kint még egyakaraton voltunk. Azt mondja a Boros, hogy azóta más a helyzet. Ha más, akkor mög köll kérdözni az ilyen tisztösségös harcostársakat is, mint Hegedús Bálint. Igaz-e Hegedús Bálint? (Ez a kérdés már éles.)

Hegedús (Nem retirálhat, kényszeredetten): Igazad van, azért is gyüttem ide. Merthogy... úgy vélöm, ha mán így fordult, neköm is itt a helyem.

Szántó-Kovács: No ugye? — Tudja, mi lött máma a munkásegyletbe?

Hegedús: Tudom.

Szántó-Kovács: Aztán ez fáj magának ugye?

Hegedús: Fáj.

Szántó-Kovács: Miért fáj?

Hegedús: Hát, ... mer ...

Szántó-Kovács: Mert ez a munkásság egyesülete.

Hegedús: Azér, — azér mert ez a munkásság egyesülete... mög

Szántó-Kovács: Mög mert a munkásságot ez az egyesület összefogta...

Hegedús: Összefogta.

Szántó-Kovács: Aztán mert nincs. Földúlták a csendörök.

Hegedús: ... a csendörök.

Szántó-Kovács: Miért dúlták föl?

Hegedús: Mert, mert... mert parancsuk vót rá!

Szántó-Kovács: Parancsuk vót rá!

Hegedús: A Draskóczy úrtul.

Szántó-Kovács: Attul, mert mink öt hete dógozunk mán — igaz, Hegedús Bálint. Öt hete!

Hegedús: Igaz.

Szántó-Kovács: Aztán pézt még egy garast se kaptunk...

Hegedús: ... a barakba köllött vinni...

Szántó-Kovács: Aztán mivelhogy nem tūrhetjük tovább, hogy kint mink ehözünk, itthon mög a család, követeltük a bérünket.

Hegedús: Az, izé, követeltük a bérünket.

Szántó-Kovács: Draskóczy úr pedig azt nem tūrheti!

Hegedús: Nem tūrheti.

Szántó-Kovács: Ránk küldte a csendöröket, hogy fojtsák mög a munkásságot, eszünkbe ne jusson harcolni jogainkért!

Hegedús: Eszünkbe ne jusson...

Szántó-Kovács: Aztán ez ellen tönni kéne valamit.

Hegedús: Tönni kéne...

Szántó-Kovács: Aztán kend mit javall, mit tögyünk?

Hegedús: Ęn csak azt, amit tik döntötök, javasoltok.

Szántó-Kovács: Hallja, Boros bácsi. Hegedús Bálint azt mondja, azt javasolja, amit mi döntünk. (Hegedúshöz.) Aztán nem fél, hogy mi lesz a vége?

Hegedűs (Tovább is dadogva): Hát... izé... mitül félnék?

Boros: Rosszul ismersz te engem János, ha Hegedűst tőszöd elébem. Nem is haragszok mög érte, hogy mögtötted. Rá gyűssz te még arra, kik a te igazi embőreid!

Szántó-Kovács: Nem az én embőreim! A munkásság embőrei! A szögénység ügyének embőrei! (A Hegedűssel folyt beszélgetés alatt a szín lassan csak-nem teljesen megtelik kubikosokkal, asszonyaikkal. Hegedűs is teljesen visszahúzódik.) Mert hűségös embőrökre van most szükség — nagyon nyakunkra ültek mán az urak. Kevés nekik a kín, amivel gyötrik a munkás népet, még többet akarnak. Mikor mutatja már mög a szögénység, hogy nem faggyúból öntötték? Nem akármiert harcolunk! Ha így megy tovább a töltés építésénél, egész nyári munka után se lössz betevő falatja egy családnak se. Ha ezt szótlán hagyjuk, kinyílik a gazdák szöme is. Aratásnál, kukorica törésnél csak a munka marad ránk. Kereset a sömminél is kevesebb lössz! Ha most nem mutatjuk mög, hogy erősek vagyunk, lábbal tapodják le maradék életünket is!

Kenéz: Gyerünk! Neki a városházának!

Felkiáltások: Neki az uraknak! Le a városházával!

Boros: Nem lösz jó vége embőrök!

Szántó-Kovács: De hallgatni, kuckóba húzódni, möglapulni se lehet! Hitványak volnánk, ha mög nem tőnnénk, amire szólít az idő.

Boros: Aztán fiam, most mit mond az idő!

(Az ajtónál mozgólódás támad. Utat nyitnak az emberek; Zsarkó jön előre.)

Zsarkó: Embőrök... János! — möghalt a Pöre. Mikor haza értem, még lélegzőtt. Julis néném vigyázta. Feküdt az ágyon, soványan, összeesve, szömibül folyt a könny, — mintha az élete folyt volna vele. Embőrök, elvtársaim! Hát ezt érdemöltem én? Nem dolgozok-e inaim szakadásáig? Nem türtem-e éhségöt, szomjúságot, csakhogy a családnak lögyön. De ha fölfordulok is a munkába, mire végzöm! — Meddig tőhetik ezt velünk?

Szántó-Kovács (Zsarkóhoz lép): Ne sírj Imre, nem vagy egyedül. Mind itt vagyunk! Az egész kubikus csapat, az egész munkásegylet, az egész susáni nép. Holnap röggel mögkérdőzzük a városi uraktól, hogy embőrt mutat-e az ábrázatjuk, mögkérdőzzük, hogy jól tudják-e a törvényt, mert ne várják ki míg mi tanítjuk, rá mög őket! (Az embőrökhöz.) Kísérjétek haza. Mönjön veletök két asszony, akik mögmosdatják a halottat. Hátul az udvarban találtok pár palincsot. Vigyétek, csináljatok koporsót, hogy tisztőséggel tőhessük a földbe. (Zsarkó, néhány asszony, ember el.) Most pedig mönjön mindönki, vigye széjjel a hírt, hogy holnap röggelre kilenc óra tájban legyen a nép a városháza előtt. Lássák mög az urak, hogy nagy a mi sokaságunk, hogy ne merjenek kitérni akaratumk elől. Kiket akartok, hogy a nép akaratát képviseljék?

Felkiáltások: Éljen Szántó-Kovács János!

Éljen Szatmári Péter!

Éljen Kenéz Antal!

Szántó-Kovács: Kimondom határozatba, hogy a vásárhelyi szervezett munkásságot a munkásság akaratából a holnap küldöttségben velem együtt Szatmári Péter és Kenéz Antal képviselik.

Fölkiáltások: Éljen Szántó-Kovács János! Éljen a mi megmentőnk! Vezess minket Baál ellen!

Szántó-Kovácsné: János, mi lösz, ha elbuktok?

Szántó-Kovács: Mi nem bukunk el. A mi cselekedeteinkből nő ki az unokáink szabadsága.

F ü g g ö n y .

II. FELVONÁS

2. kép

Szín: Póka szobája a városházán. Hátról két magas ablak nehéz függönnyel. Balról sarokba állítva íróasztal. Jobbról ajtó a folyosóról, balra ajtó Nagy Sándor főkapitány szobájába. Nagy Sándor, Póka.

1. jelenet

Nagy (Az asztalon túrkál): Ezek mind nyomtatott iratok, ennek nem sok hasznát látjuk.

Póka: Ezt találták főkapitány úr!

Nagy: Hova tették saját leveleiket? Aradra, Orosházára, Mindszentre is küldtek levelet. Azért lestük tegnap hiába azt az aradit is.

Póka: Lehet, hogy kinnt volt náluk a szelvényen.

Nagy: Az is valószínű. Mindenesetre ezt is meg kell kérdezni Biritől.

Póka: Igenis, főkapitány úr. (Papírlapra jegyez.)

Nagy: Ha semmire se mentek ezzel az anyaggal, a Szántó-Kovácsnál is kell házkutatást tartani. Azt hiszem, ott lesz, amit keresünk. — Pénzt mit találtak?

Póka: Alig néhány krajcárt főkapitány úr!

Nagy: Az is biztosan a Szántó-Kovácsnál van.

2. jelenet

Rendőr (Belép, vigyázzba mered, tiszteleg): Főkapitány úrnak alázatosan jelentem Hegedűs, meg egy asszony akarnak bejönni. Azt mondták, hivatva vannak.

Nagy: Várjanak, majd a kapitány úr szólítja őket.

Rendőr: Igenis. (Tiszteleg, fordul, kimegy.)

Nagy (Pókához): Aztán mindent úgy tégy, ahogy megbeszéltük. Hegedűs után szólj be, újra kijövök. (Ásít.) Addig szunditok egyet odabent.

Póka: Parancsodra főkapitány úr!

Nagy (El a bal ajtón.)

3. jelenet

Póka (Az összeforgatott füzeteket rendberakja, helyet csinál magának az asztalon, írószerszámot készít ki: közben dúdol): Tűlső sor, tűlső sor, — tűlső soron esik az eső. — Ne menj arra kislány eleső! — Na, Szántó-Kovács, ma te is eleső! Oda lesz a susáni királyság! (Fogja a fejét.) Hű, de zúg a fejem. — Átkozott áporodott-bűdös van idebent! — (Az ablakhoz megy, kinyitja, nagyot szippant a levegőből. Ááá! (Nyújtózik.) Jó ez a kis hűvös, mert még elalszok az asztal mellett. (Két székét szembeigazít az asztallal, egymás mellé! Leül a maga helyére. Kiszól.) János!

A rendőr (Belép, vigyázzban): Tessék parancsolni kapitány úr!

Póka: Bejöhetnek.

A rendőr: Igenis. (Ki.)

4. jelenet

Hegedűs, Biri (be.)

Póka: Na, megjöttek? Üljenek le! — (Megvárja, míg leülnek. Birihez.) Először magához volna néhány kérdésem. (A papírját nézi.) Vitt-e a posta Szántó-Kovácséknak a szelvényre levelet?

Biri: Vitt!

Póka: Honnan?

Biri: Nem tudom.

Póka: Hm. — Biztosan nem tudja?

Biri: Honnan tudnám. Nem állnak azok énvelem ott szóba kérem! Még az első héten csak hagyján. De aztán, mikor látták, hogy Hegedűs megkapta a pénzt, őket pedig csak jancsibankóval fizetik, csak gorombaságot kap azoktól az ember.

Póka: Jól van no! Hát idegen fordult-e meg köztük?

Biri: Tegnap, valami aradi. Az lázította őket legjobban!

Póka (Hegedűshöz): Maga is látta?

Hegedűs: Láttam kéröm alásan.

Póka: Mi a neve?

Hegedűs: Nem tudom én ezt kéröm alásan. Az én időmbe még nem volt ilyen nagy jövés-menés az embörök közt. Mőgvoltunk mi magunkban kérem. Fizettük a tagságot, aztán összegyűltünk olvasni, magyaráztuk a füzetöket. Csak mióta ez a Szántó-Kovács vezérvölködik az egyletbe, azóta járnak ide mindönhonnan, még Battonyárul is voltak már itt követségbe, meg Szántó-Kovács is küld oda emböröket.

Póka (Birihez): Maga se ismeri?

Biri: Nem.

Póka: De arra emlékszik, amit tegnap odakint beszélgettek.

Biri: Arra igen. — Még nem volt ott Hegedűs bácsi, mikor Kenéz meg Zsarkó arról kezdtek beszélni, hogy követséget kell küldeni a városházára. Aztán jött Szántó-Kovács, meg az az aradi. Ők vitték a szót. Valami kiküldötteleket emlegettek, meg valami Csizmadiát akarnak megbuktatni. Azt mondták, hogy nekik Várkonyi az igazi vezetőjük.

Póka: Aztán?

Biri: Aztán jött a Draskóczy úr.

Póka: Igen! — (Kissé töpreng.)

Biri (Közbevág): Kapitány úr! Aztán ki fogja megtéríteni az én káromat? Én kivittem oda a rengeteg árut, lisztet, tarhonyát! Az avas, esős időben, beleesett a fene, megdohosodott, — gondoltam, nem baj az, jó lesz a kubikusgyomorba, de ha ott abbamarad a munka, én azt az árut többet el nem adhatom!

Póka: Mit sirdogál itt! — Kell a töltés, vagy nem kell!

Biri: Kell.

Póka: Nahát! Nem mindegy az magának, hogy Szántó-Kovácsék falják föl a lisztjét, vagy mások? — Nahát! — Tehát tegnap kint volt a szelvényen az aradi ember.

Biri: Kint.

Póka: Lázított?

Biri: Lázított.

Póka: Ezt bíróság előtt is kijelentené?

Biri: Ki!

Póka: Akkor ne féltse a vagyonát! Annyi kuncsaft lesz itt a maga ledohosodott tarhonyájára, — csak legyen elég, amit elhördjanak! — (Hegedűshöz.) Na, öreg, maga hogy úszta meg a tegnapot?

Hegedűs: Nagy ott a veszödélom, kéröm.

Póka: Nagy?

Hegedűs: Nagy! Mikor odaértem, már sokan együtt voltak. Majdnem mind a vezetőség. Kenéz ki akart dobálni, de én mondtam, hogy azért jöttem, hogy résztvögyek abba, amit határoznak.

Póka: Aztán mit határoztak.

Hegedűs: Tüzeltek nagyon az egylet miatt is, de főleg azért, hogy a Draskóczy úr nem fizetett. Azért előbb csak arról beszéltek, hogy küldöttséget küldjenek. Aztán jött a Zsarkó, az rontott el mindönt.

Póka: A Zsarkó? Mit csinált az a gazembör?

Hegedűs: Az kéröm? ... csak gyütt ríva, hogy ... hogy möghalt a felesége. — Hogy az éhségbe halt bele ... —

Póka: Miket beszél itt összevissza? Meghalt a felesége? Hát aztán? Aki születt; annak meg is kell halni egyszer? Azt mondja nekem, hogy a végén mire mentek?

(A nyitott ablakon erősödő tömegzaj hallatszik be. Korabeli, Szántó-Kovácsról szóló mozgalmi dalfoszlányok, a tömeg beszédének, gyülekezésének hangjai.)

Hegedűs (Felugrik ijedten): Itt vannak! — Engedjenek el kapitány úr, mert ha itt érnek, agyonvernek!

Póka: Kik?

Hegedűs: A susániak! Parancsba adta Szántó-Kovács, hogy mind itt legyenek, hogy amíg ő tárgyal, kint legyen a nép.

Póka (Gúnyosan): A negyvenezer paraszt? (Hegedűshöz.) Na, iszkoljon öreg.

Hegedűs, Biri (Együtt ki.)

Póka: János! Lezáratni a nagykaput! Senki, egy lélek se, se be, se ki! (Nagy Sándor szobájának ajtajához lép, fölrántja az ajtót.) Főkapitány úr! Főkapitány úr!

5. jelenet

Nagy (Álmosan): Na, mi az, mitől vagy úgy megijedve?

Póka (Az ablakhoz vezet, kimutat rajta.)

Nagy: Mi az? Tüntetés? ...

Póka: Szántó-Kovács jött deputációba.

6. jelenet

Rendőr (Belép, tiszteleg.)

Nagy (Ráordít): Mit akar?

Rendőr: Főkapitány úrnak alázatosan jelentem, a nagykapun három ember akar bejönni. Azt mondják, a főkapitány úrral akarnak beszélni.

Nagy: Velem? — Majd beszél velük a kapitány úr! — Te pedig az udvaron indulj a kaszárnyához. (Néhány sort ír egy papírra.) Add ezt át az ügyeletes tisztnek!

Rendőr: Igenis! (Tiszteleg és el.)

Nagy: Kapitány úr, beszélj te velük. Én addig megteszem a szükséges intézkedéseket. (El.)

7. jelenet

(Az ablakon át kiabálások. Engedjék be őket! Nyissák ki a kaput! Fenyegető tömegmorgás.)

Póka (Leül az íróasztalhoz. Kint a zaj elcsendesedik. Néhány pillanat szünet. Egy rendőr lép be.)

Rendőr: Kapitány úrnak alázatosan jelentem, az emberek itt vannak.

Póka: Csak Szántó-Kovácsot ereszd be.

Rendőr: Igenis! (El.)

8. jelenet

Szántó-Kovács (Belép az ajtón. Megáll): Jónapot.

Póka (Fölénekel a karosszékekben hanyagul eldőlvé): Na, Szántó-Kovács! Mi újság a szocialistáknál?

Szántó-Kovács (Csendesesen, de határozottan): Kapitány úr is tudja, hiszen kellenél jobban törődik a mi ügyeinkkel!

Póka: Talán sokallja?

Szántó-Kovács: Hát kevesebb is elég volna belőle.

Póka (Föláll, végigmegy a szobán! Megáll az ablak mellett, kinéz, gúnnyal, fenyegetően, kezével kifelé mutat): Idecsődítette a pribékeket is? Mi? Félünk, híres?

Szántó-Kovács: Félnivalója csak a bitangnak van, neköm nincs! De meg pribéköm sincs! Ilyenfajta szörzet miköztünk nem él meg!

Póka: Úgy érti, hogy miközöttünk megél?

Szántó-Kovács: Kinek nem inge, ne vögye magára! Ha a kapitány úr úgy gondolja, hogy nincs pribék itt a városházán, meg más hivatalokban is fölösen, csak tegye a szépet! — Kizsákmányoló uralom nem lehet el pribékek nélkül, különben egy napig sem tudna fönmaradni! (Magatartása fölerősödik.) Vagy mi másnak is nevezhetnénk azokat, akik úton-útfélen utánunk szaglásznek, beleütik orrukat mindenféle dolgunkba, s a törvény ellen is cselekszenek, hogy minél jobban kedvében járjanak a munkásnépet nyúzó hatalmasoknak?

Póka (Dühödten): Ez, úgy veszem, nekem szól, mert én foglaltattam le a maguk iratait!

Szántó-Kovács: Magának is, meg másnak is!

Póka: Kinek?

Szántó-Kovács: Tudja azt ugyan jól a kapitány úr! Azt is tudja, hogy miért jöttünk ide. — Kapitány úr! A munkásságnak olyan keserű az élete, hogy ilyenre még nem is emlékszük. Évről évre rosszabb, nehezebb. Most meg azt se kapjuk meg, ami a munkánkért járna. Mert mi dolog az, kapitány úr, hogy öt héten át dolgoztatnak bennünket abban a nehéz kubikusmunkában, fizetség nélkül, jancsibankóért! Aztán kétszer veszi le rólunk a Draskóczy úr a kamatot. Egyszer az előlegnél, aztán a barokba, a vásárlásnál. Mit szólna a kapitány úr, ha saját járandóságának vennék a vámját ilyen tolvajlással!

Póka: Mit mond? Vigyázzon magára, hogy még nagyobb bajba ne kerüljön!

Szántó-Kovács: Bajba, még nagyobb bajba, mint amekkora van? Hát menjen csak végig a susáni házakon a kapitány úr. Megszámolhatja egy kezén, ahol az asszony tudja, mit ad holnap a gyerökök, meg az embőre elé. Menjen el a Zsarkóékhoz. Álljon a ravatal elébe, kérdezze meg az asszonyt, mi fektette fiatalon a koporsóba? Nehéz sorban él a nép, uram! A görhe is végét járja, s maholnap fölköthetjük az állunk!

Póka: Ezért jöttök ide? Azért jött, hogy itt is lázítson!

Szántó-Kovács: Azért jöttünk, hogy érvényt szerezzünk jogainknak! A munkás-ság nem tűrheti, hogy az urak önkénye éhözésre kényszerítse.

Póka: Dolgozzanak! Ne egyesületesdizzenek!

Szántó-Kovács: Mi dolgozunk kapitány úr! Én is, meg sokszáz társam is, kora reggeltől késő estig dolgozunk a töltésépítésen. Még sincs a családuknak betevő falatja sem! Ezért szerveztünk mi egyesületet, hogy ne legyünk egyenkint kiszolgáltatva az urak kényire-kedvire, hanem ha szükséges, védeni tudjuk életünket! Ne a munkásságot zaklassa a kapitány úr, hanem arról gondoskodjon, hogy az urak is betartsák a törvényt.

Póka: Maguk ne írják nekem elő, hogy én mit csináljak! Maguk kezdenek itt már nagyon is az ézig nőni! Azt hiszi, lehet? Azt hiszi, nem tudjuk magukat tetves vackukra visszaszorítani? Ismerem én a maguk dolgát jól. — Maga a töltésépítésen munkabeszüntetést javasolt, szemét irataival elbubutítja az emberek fejét. Munkáshatalom — kommunizmus? Mi? Minket meg jó volna a pokol fenekére küldeni? Hát majd én megmutatom, hogy ebből nem esznek! Itt az ideje, hogy számoljunk egymással, Szántó-Kovács János!

Szántó-Kovács: Orosházán, Békéscsabán megmutatta már a szegénység, hogy nem lehet packázni vele! Ne kívánja a kapitány úr, hogy itt is megmutassa! — De érti-e a kapitány úr, ha milliósámra is pusztulunk el a maguk fegyvereitől, maguknak annyi fegyverük nem lesz, hogy sokáig megvédjék magukat! Út még az óra, amikor maguk még makulányi helyet sem lelnek a földön.

Póka: Csak jósolgasson, maga bánja!

Szántó-Kovács: Nem én, kapitány úr! Eb aki bánja!

Póka: Úgy?

Szántó-Kovács: Úgy! — De még van más mondanivalóm is!

Póka: Ki vele!

Szántó-Kovács: Meglesz! — A kapitány úr igencsak ránkolvassa, hogy a törvény így, a törvény úgy, s igencsak avval fenyeget, hogy a rács mögé juttat minket. Hát a törvény csak miránk törvény? Az urak fütyülnek a törvényre? — Visszatartják a bérünket, gyermekeinket, asszonyainkat aszottá száritja az éhség, — egyesületeink iratait, aminek terjesztését semmi féle szabály nem tiltja elveszik, — helyiségünket összedűlják, — hol itt a törvény, kapitány úr?

Póka (Kardjára üt): Ez a mi törvényünk, Szántó-Kovács János!

Szántó-Kovács (Lemutat, a lent zajgó tömegre): Ez meg a mienk! S akkor aztán mit szólna, ha mink is az erőhöz folyamodnánk, s nem igen ügyelnék a maga törvényére? Mert most már azt mondom, kapitány úr, hogy ezen nyomban adja vissza a törvénytelenül elrabolt iratokat!

Póka (Magából kikelve ordít): Mit, elrabolt iratokat?

Szántó-Kovács: Azokat!

Póka (Az asztalt veri): Azt meri mondani, hogy elraboltam? Maga csavargó! Tűnjön el innen! Kifelé! Kifelé! —

Szántó-Kovács: Én azért jöttem ide kintlevő társaimmal, hogy a munkásság panaszait előadjuk, hogy véget vessenek a törvénytelenységnek! De, ha maga így beszél, kapitány úr, majd mi is másképp beszélünk! (Az ajtóhoz ugrik, feltépi.) Gyertek be, elvtársak, hadd lássátok, hogy törődnek itt a szegényembőr bajával!

9. jelenet

Szatmári, Kenéz néhány szegényemberrel benyomul a szobába, a rendőrök dulakodnak velük.

Póka: Kifelé innen! (A rendőrökhöz.) Fogjátok le őket!

10. jelenet

Nagy Sándor (Belép balról): Mi van itt, mit akarnak? (A rendőrök megállnak.)

Szántó-Kovács: Mi a szegénység panaszait jöttünk előadni.

Nagy Sándor (Közbeváág): Menjen innen!

Szántó-Kovács: Követeljük, hogy elrabolt iratainkat adják vissza, s vegyék föl jogos panaszunkat!

Nagy Sándor: Takarodjon! Öt percet adok, hogy mindenki eltávozzon!

Szántó-Kovács: A főkapitány úrral nekünk dolgunk nincsen! Mi panaszt tenni jöttünk a bérünk ügyében. *Póka* kapitány úr a mi iratainkat, zászlóinkat elhurcoltatta, egyesületünket földúlatta, mindnyájunkat gyalázó szóval illetett! Mink innen addig el nem megyünk, míg egyesületünk iratait, zászlóinkat vissza nem adják, jogos panaszunkat föl nem vöszik!

Nagy Sándor: Meggondolták maguk, mikor itt összecsdültek? Mi?

Szántó-Kovács: Möggondoltuk!

Nagy Sándor: Majd meglátjuk a végén, *Szántó-Kovács* János! Mert maguk csak itt hivatkoztak a törvényre. Maguk közt meg földosztásról, munkáshatalomról beszélnek! Hát ez mi, *Szántó-Kovács* János. Mi köze van ennek a törvényhez?

Szántó-Kovács: Sok köze van főkapitány! Mert a munkásság, mikor azt látja, hogy hiába dolgozik, hiába igyekszik, nincs hová menjen panaszával, mert az urak egyre másra törvényteleniséggel tetézik bűnüket...

Nagy Sándor: Én követek el törvényteleniséget? Mert megakadályozom, hogy ti, az emberek alja fölforgassátok a rendet? Na várjatok csak! Mindjárt itt lesz a katonaság, s tudomisten elmegy a kedvetek a lázadástól!

Szántó-Kovács: Hát jöhet a katonaság, jöhet! Akkor is kitartunk igazunk mellett! Azt mondja főkapitány úr, hogy mi csináljuk a fölfordulást? Hát vajon ott kezdődik-e a fölfordulás, hogy mink nyomorúságunkban embőrségösebb sort követelünk magunknak, vagy ott, hogy az urak ilyen nyomorúságos sorsra szorítanak bennünket? Jönne csak velem a főkapitány úr a földmunkások kunyhóiba, s nézné, hogy micsoda inségben tengetik szomorú napjaikat, nézné, hogy asszonyok, gyerekeik éhenpusztulnak, míg az urak rogyásig töltekeznek minden jóval, holott semmilyen munkát nem végeznek, s ráadásul csak a vállukat vonják, s kiköpnek a szegényember fiának keservén! Próbálná meg a főkapitány úr csak egy napig rongyok közt, éhségtől síró apróságok közt! Majd meglátnám, volna-e kedve az úrnak továbbra is alázatoskodni, vagy az anyját is megölné egy falás kenyérért?

Nagy Sándor: Elég volt a beszédből! Oszolni, mert különben baj lesz! (Senki nem mozdul.) Na, mi lesz? — Örség! Fegyverbe!

Szántó-Kovács: Főkapitány úr! Tudja, hogy mi lesz ebből? A munkásság igaza védelmében nem hagyja magát, s vérontás lesz, amit mi most nem akarunk.

Nagy Sándor: Most nem akarjátok? Majd máskor? Hát máskor sem fogtok vérontást csinálni, én majd elveszem a kedveteket tőle! (Újra üvölt) Fegyverbe, rendőrök! Ide hozzám! (A folyosóról rendőrök rohannak be, a másik két rendőr Szántó-Kovácsékkal tusakodik, Nagy Sándor Szántó-Kovácsékhöz mutat.) Letartóztatni!

Szántó-Kovács (A rendőröket egy percre lerázza magáról, az ablakhoz ugrik): Elvtársak! Segítetek! (Kintről dörgő kiáltás a felelet. A rendőrök elrángják Szántó-Kovácsot az ablaktól, legyúrik, megkötik. A kinti zaj nőttön nől, Póka az ablakhoz ugrik, — pisztolyával a tömegbe lő. Sikoltás, a tömegzaj egy pillanatra elül, majd újra fölcattan. Nagy reccsenés. Futó léptek a folyosón. Kövek az ablakon.)

11. jelenet

Csendőr (Futva jön): Betörték a városházára.

Nagy Sándor: Szaladjatok a katonaságért! — (Beugrik a szobájába, a csendőr utána, magukra rántják az ajtót. A tömeg a jobboldali ajtón beözönlik, a rendőröket Pókával együtt beszorítják a sarokba, lefegyverzik, — többen betámogatnak egy melléből vérző sebesültet.

Egy asszony (Pókára mutat): Ő lőtte meg!

Egy férfi: (Pókához ugrik): Gyalázatos! (Kicsavarja kezéből a revolvert, rásujt!)

Póka (Rémülten, kétségbeesve): Emberek. Kegyelem! Ne bántsatok!

Kintről trombitazaj, sortűz, a tömegzajon túlharsogó katonai vezényszavak.

Egy férfi (Az ablakból kinézve): Embörök itt a katonaság! — (A bentiek pillanatra megdermednek. A folyosóról újabb léptek zaja. Katonák futnak be, fegyverüket a munkásokra fogják.)

Póka (Még mindig a rémülettől vacogva Szántó-Kovácsra mutat.): Ezt fogják le, ez itt a főkolompos!

Szántó-Kovácsné! János! Jánosom!

Szántó-Kovács fia: Édesapám, ne hagyjon itt édesapám!

A sebesült (Szántó-Kovácsához támoanyag): János! Én most möghalok. — (Ketten is támogatják) de sose felejtse el utolsó szavam: Ha köllene, újra vállalnám, János! Mert nem hiába halok mög. Mögmutatta végre a munkásság... az egész Susán — rettentő erejét — (lehanyatlík. A katonák egy pillanatra megdermednek. Szántó-Kovács letérdepel és összekötött kezeivel lefogja a halott szemeit. Föláll.)

Szántó-Kovács: Embörök. Vessétök eszötökbe, amit most mondok. Lássátok, bilincsbe a kezem, de azt mondom: mostantul kezdve nincs egység. Csak harc van, amíg a munkásság fölültre nem kerül az egész földön.

Póka (katonákhoz): Mi az? Vigyétek már!

Szántó-Kovács (a fiához lép): Kisfiam — vigyázz anyádra és legyél keményebb, harcos apádnál. (A katonák közt kifelé indul.)

F ü g g ö n y .

Munkás

Bölcs és türelmes ő. Kék zubbonyával
nyakoncsaphatná hűtlen dalnokát,
ki nem a munka hőseivel szárnyal,
mert sirhatnékok vásták el fogát.
Bölcs és türelmes, bár csalatkozott
egy-két dalosban: vakon hitte el
a gördülékeny, szalma-tűz lobot
s csak aztán mérte fel értelmivel.

Csalatkozott a lélek mérnökében,
ahogy csak apa csalatkozni tud,
ha szajha tartja bűnös búvkörében
a megcsodált, a kamasz nagyfiút,
ki belefojtja lángoló hitét
mocsokba, sárba s ölni tudna már,
ha látja apja hű tekintetét,
mely megbocsájt, de perzsel, mint a nyár.

Csalatkozott, míg dübörgő korunkat
olajjal, szénnel, vassal eteti,
ahogy vérével — nem is rég — a múltat,
hogy szabad máról zenghess dalt neki,
s igazat, még ha fáj is éneked,
ha gyógyulást hoz sok sebünkre még,
s nem úgy segít, hogy országot temet,
ha kicsit fázós, borongós az ég.

Mi volna itt, ha löporos romokból
nem lép ki akkor, negyvenöt telén?
Nem volna élet, melyben megfogódzol
most is, mint sziklán termő televény;
mert nem lelheted másban meg magad,
csak ami itt van, amihez közöd,
munkád, szerelmed s érző gondolat
életre-harcra már odakötött.

Jóska

Utunk, ha néha összefut,
Megállunk egy-két szóra.
Na néz csak! — mondja — a »vasút«
s a »vers« találkozott ma.

Kezet szorítunk s felnevet:
— Finom kezed van, hékás!
Hogy törné föl a versezet,
ha csak témákért sétálsz?

Kötődünk, én is csipkedem:
— Egyenruhádat, Jóska,
sublótba rakhadd, úgy hiszem,
nem lesz szükség vasútra.

Gyorsabb jószág a gépmadár...
s bakter sem ásít tétlen,
ki unalmában szalutál
a napsütött vidéken.

— Ejnye, hogy mért nem hamarabb
törtem a csontod össze,
akkor kevesebb aranyat
költhetnék rossz költőkre.

— Megállj te, Jóska, jó komám,
magad maradtál volna
lopott sok téli délután,
mikor jég nőtt a tóra.

Kopott, rozsdás kis korcsolya
röpített, s hányszor estünk!
S a barna-sapkás lány! Koma, —
legelső nagy szerelmünk...

Várhatott ránk az inasok
goromba iskolája:
együtt hittük a »ki vagyok«
hitét, — nagy volt az ára.

A mester úrnak szép fiát
megvertük kint a jégen,
előre tudtuk szándokát:
láttunk Júdás lelkében.

Másnap ügyis ránk járt a rúd.
Az apja előbb rajtad,
aztán rajtam vert iszonyút:
mutatván bőszen hatalmat,

amely fiáért síkra száll,
s azért, hogy te meg én ne
lépjünk rá — proli cimborák —
az úrfiak jegére.

Így volt-e, Jóska, jó komám?
Így hát — felelt két szóba'.
Ezt írd meg! — mondja szaporán,
Megírom, meg én, Jóska.

PETROVÁ CZ ISIVÁN VERSEI *

Pihenőn

Poros úton, völgyben, réten
báméskodva mendegéltem, —
útam nem volt sietős, —
moccanatlan, tikkadt délben
árnyas erdőszélhez értem.
Puha fű-ágy, lombtető —
jólesett a pihenő.

Megfürödtem a patakban,
patak partján tüzet raktam,
s vesszőt vágtam, egyenest,
nyárfa-végét megfaragtam...
S szalonnával úgy belaktam! —
Diákember nem keres
drága kocsmát, hig levést.

Tűző napon, ily melegben
továbbmenni semmi kedvem,
s mint akinek dolga nincs,
a fűre leheveredtem,
s nézegettem önfeledten,
mily kacérkodón kacsint
fák alatt a kankalin.

Majd felülve körüljártam
szememmel a tág határban.
Lenn, a völgyben gazdag rét,
szőlők, kertek, búzatábla, —
sok gyümölcs egy kerek tálban,
rajt' fél dinnyehej az ég, —
versbeillő szép vidék!

S eltűnődtem... Mennyi minden
költeménybeillő itten!
Termő béke, fiatal
sereg, melyben zászlót vittem...
Eldalolom egyszer, hittem,
mily szép volt a diadal. —
S egyre késik az a dal..

A seregtől elkerültem.
Küldött: — nem hagytam el hűtlen —
menj, tanulj, az ifjúkor
rendje ez... Én padba ültem,
és tanulok elmerülten
szakmát, nyelvet, régi kort, —
s verset írni nincs mikor.

* A Szegedi Városi Tanács 1955. évi irodalmi pályázatán I. díjat nyert versciklusból.

Néha bánt egy érzés: tétlen
életem fogy észrevétlen,
rozsdá lep be, vagy móhá;
majd megnyugszom: alig éltem,
s ha pihentem, sem henýéltem.
S kell még harchoz harsona!
Ami késő — nem soha!

... Magamat így mentegtettem.
S látom, jönnek, — nem menetben,
de szökellve, bokron át,
fürgén a tunya melegben,
itt is hárman, ott is ketten,
hozva messzi út porát,
derék fiúk, — katonák.

Most oszlopban, egyesével
jönnek, most meg ékben, éllel
az erdőnek ... Játszanak.
Összefutnak, kúsznak széjjel ...
A parancsnokuk vezényel,
és a sátras fák alatt
lepihen a kis csapat.

Fáradtan a gyepre dőlnek,
sós izzadtság-cseppek ülnek
homlokukra, folyik a
hátukon a víz, — s a füllelt
csendben, jólesőn a fülnek
dalba kezd, hogy: »Hajlik a
nád ...« egy szájharmónia.

Mint a méh virág szagára,
mint a tavasz várt szavára
a magok a föld alól,
úgy figyeltek fel a fáradt
fiúk a harmonikára,
s aki eddig szótlanul
bóbiskolt, most víg, dalol.

S mért tagadjam? Engemet meg
szégyenem fehérre festett:
csak magamnak élek én,
hűsölök, míg a seregnek
más dalolja el a legszebb
dalt, egy fáradt kis legény ...
S hogy vidulnak énekén!

Bánatosan és sóváran
néztem a harmonikára, —
s mosolygott a fiú rám.
Gondolatom kitalálta?
Intett és szólt: egy nótára
akarod? Od'adom ám.
Gyere, próbáld meg talán.

... Kicsi szerszám, kopott fajta,
szívemet váltotta dalra, —
megcsillantak a szemek. —
Játszottam még egyet rajta,
s visszaadtam fejlehajtva,
de a fiú rámnevet:
jobb így, — legyen a tied!

Megköszöntem, vagy dadogtam
csak magamban meghatottan? ...
A parancsnok állt eléem,
s szólt, szemembe nézve hosszan:
ifjú tűz van a dalodban,
szíved, eszed a helyén, —
maradj velünk, te legény!

Mit feleltem? — Nem feleltem,
mint apámat megöleltem,
s megragadtam a kezét.
Boldogsággal így beteltem
álltam, s mintha csak a lelkem
csöpp zavarát tépné szét,
a parancsnok így beszélt:

Készülődni! Az erdőnek
árnyékai nagyra nőnek.
Sorakozó, szaporán!
Vége van a pihenőnek,
újra nehéz utak jönnek,
harcba megyünk ... Fújjad ám
harmonikád, katonám!

Úgy bennem élsz már...

Mint szürke nedvességfolt, nő az árnyék,
s befutja kis szobám falát körül.

Előbb csak fényt taszító, lassú játék,
majd testetlen tömeggé tömörül,
feltéphetetlen posztóval bevonja
a tárgyakat, s leinti tollamat. —

Az agy pihen kicsit, s szárnyát kibontva
Hozzád repül a fáradt gondolat.

Hozzád repül, hogy visszatérve gyorsan
bevádoljon: merengek tétlenül. —

S a lap, mire versem pár kurta sorban
leírom majd, mint tenger, szétterül. —

Beírok én, fogadtam gyermekfővel,
minden lapot, legyen bár végtelen,
s most nem tudom, hogy győzném-e erővel,
ha Kedvesem, Te nem volnál velem.

Ha nem volnál velem... Haragszol érte,
hogy hétre hét, alig vagyok Veled,
s nem írok már, mint régen, — másfél éve,
naponta szép szerelmes verseket...

Miért pörölsz kislányos duzzogással? ... —

Nem is vagy itt, csupán felzaklatott
szívem pöröl... A benső hallás, lám, csal,
mert már úgy bennem élsz, Te — én vagyok.

Úgy bennem élsz már, mint a szén a bányász
szerveiben, — felszívódott anyag. —

Külső elemből, ágazó ér-tárnás
testemben, szervessé formáltalak.

Ha lélegzem, Te megszűröd tudómben
a levegőt, s az oxigént erek
kusza hálózatán szétosztod, s tőlem
távoltartod a méregtesteket.

Ha észlelek, Te is viszed agyamhoz
az ingereket idegszálakon.

S ha képzeletem néha elkalandoz,
ott jársz Te is az álom-tájakon.

Te benne vagy a rejtett gondolatban,
mint a kelő kenyérben a kovász.

Te is adtad, amit másoknak adtam, —
csiszolt üveget s még ritkán topázt. —

Te is benső oka vagy minden oknak,
roppant energia, világnyi szén...

Ifjú tüzeim benned is lobognak,
s másokban általad is égek én.

Fél szem mandula*

A rácsos kapunál várta meg, hogy a toronyóra mutatója kegyetlen lassúsággal előremásszék. Állhatatosan figyelte, s egyszerre csak úgy tűnt neki, hogy éppen akkor, abban a pillanatban elromlott az óraszerkezet s az idő tán már negyedórával is túlszáguldott a négyen és ő elkésik menthetetlenül a mai napon.

Mikor aztán megzendült az érces hang a toronyban, kivárta a negyedik ütést s azonnal megnyomta a csengő gombját. Mozdulatában annyi elszántság, s ugyanakkor visszafojtott bizonytalanság is volt, mint hogyha sorsdöntő csata megkezdésére adott volna jelet.

Úgy tetszett, a verandára erősített csengő légüres térben berreg, mintha a levegő kifogyott volna körülötte. A csengő elhallgatott s újra csend támadt. Csak a darazsak dongtak változatlan egyhangúsággal a szőlőszemekben. A török-szegfűk csattanó szirmai, pirosan és sárgán lángoló színei szinte fokozták a délután forróságát. Néhány üveggömb magába gyűjtött minden fényt, hogy könnyörtelen élességgel verje vissza sugarait Andris szemébe. Tüzes állóképpé varázsolódott a világ s mintha mindenki messze költözött volna a könnyörtelen fények elől.

Moccanás se szűrődött a folyosó felől, fenyegető komorsággal meredt a fiú feje fölé samottal borított sárga falával a hatalmas, magasföldszintes épület. Sápadt mozdulatlansággal ácsorgott Andris is.

Tán percekbe telt, amíg apró kipp-koppal a kapuhoz közeledett valaki s megcsikordította a súlyos kulcsot a zárban.

Andris tudta, hogy nem Marika jött ajtót nyitni. Száz pár kiscipő közül is kihallaná a Marika cipője szavát. S csakugyan ismeretlen csodálkozó szemű cselédlány tárta szélesre vézna kezével az ajtót.

A verandára vezető lépcsők előtt egészen lecsillapodott Andris. Valahogyan megérezte, hogy ott sem Marika várja. Csak az öreg Hollós János, Marika nagyapja volt látható, fonott karosszékekben pőfékelt, egy cipőszínű tajtékpipából. Sárgabőrű, ápolt kis öregúr. Gondosan nyírt kefehájában sokkal több volt a fehér szál, mint a szürke. Andrist megpillantva az egykori tanár energikus mozdulatával nyúlt óraszébébe. Óráját megnézve elégedetten biccentett:

— Helyes, helyes barátocskám, nagyon helyes. Ül le. Az unokámnak dolga akadt, de már itt kellene lennie. Igen. Ezt szeretem. Mindig idejében hozzákezdeni a tanulásnak. A hétfévi leckét pedig nem vasárnapra hagyni, hanem szombaton elvégezni, hogy vasárnap nyugodtan lehessen pihenni, meg templomba menni.

Az öregúr minden év elején ugyanezt a prédikációt pattogta végig sűrű krakogással. Andris készséggel bólintott.

— Helyes, helyes — biccentett az öreg kissé megenyhült hangsúllyal, aztán megint hirtelen az óráját rántotta elő s éles hangon kérdezte: De hol az a lány ilyen soká?! Nórika! Fiacsokám!

Marika mostohaanyjának pongyolája meglibbent az előszoba ajtóban. A fiú meglepődve látta, hogy a tavalyi szénfekete hajfestéket bronzvörös váltotta fel az ügyvédné fején. Arcára pórustápláló kenőccsel iparkodott lányos üdésé-

* Részlet egy készülő regény 3. fejezetéből.

get lopni. Az ügyvéd úr biztosan többször kimaradt megint az utóbbi időben — gondolta Andris — azért akar egyre szebb lenni.

Kővágóné kedveskedve, kissé csinált mosollyal nyújtotta kezét Andrisnak.

— Ne haragudjék, apa. Perceken belül itt lesz. Csak a könyvesboltba ment a szomszédba. Jó színben van, fiatalember. Látszik, hogy kihasználta a nyarat és sokat napozott.

Andris elmosolyodott. Hát igen — gondolta kis iróniával —, az orosi zsilipnél napozhatott nyakkló nélkül, ha jól esett, ha nem.

— Hol az a rézbőrű? Hadd lám, mutasd magad! — kiáltotta ki vidáman a nyitott ajtóju belső szobából Kővágó.

— Engedelmet — szölt Andris s belépkedett az ügyvédet köszönteni. Pizsamában, papucsban hűsölt a redőnnel elsötétített szobában Kővágó, nemrég kattintotta fel a villanyt. Két doboz hüzni hevert előtte az asztalon, azokat töltögette jóillatú verpelétivel. Borzas haja elárulta, hogy nemrég kászolódott fel délutáni heveréséből.

— Gyűjts rá, fiú — kínálta Andrist mosolyogva.

— Köszönöm, nem dohányzom.

— Még mindig? Nem helyes, fiam. Okkal-móddal még nem árt, s megnyugtatja az idegeket. Hanem a színed csakugyan jó. Na nézd csak, kész férfi lettél a nyáron. Hány parasztjányt dűtöttél neki a boglyának? No, ne homokolj itt nekem, nem szégyen az, öregem.

Andris zavart nevetéssel egyre nemet intett.

— Így görbülj meg?

— Úgy.

— Á, fiam, így nem viszed sokra, legfeljebb szentté avatnak a haláloz után. Sokat érsz vele. Ilyen korban már nem szabad elhanyagolni a cicázást. Jó vérkeringést csinál, szaporábban jönnek a gondolatok, jobban fog az ember feje. Na, ülj le, s mesélj valamit.

A Hollós-familia tagjai közül kétségtelenül az ügyvéd volt Andrishöz mindig a legbarátságosabb. Leginkább ő törődött a fiúval. Vásároló kelmeárus gyerekeként ügyeskedte, könyökölte fel magát neves, jól kereső ügyvéddé, a kormánypárt helyi szervezetének ügyvezetőjévé. Második házassága alkalmából azért vette el a módos, jól jövedelmező szőlőskerttel és üzleti részvényekkel rendelkező Hollós János leányát, hogy apósát ügyesen pumpolva, anyagi alapja legyen a karrierre. Nem akart megállni eddigi posztján, sokkal nagyobb ambíciók fűtötték.

Andrist eleve rokonszenvvel kezelte. Nyilván ifjúkori mását látta a fiúban, aki a tanulás révén az övéhez hasonló pálya előtt áll, s kiemelkedően van a szegénysorból, a jólszituált polgárok közé.

Most is gondosan fürkészett a fiúra:

— Sikertült-e összeszedned egy rendes ruháralót a nyáron?

— Sikertült volna, de apám...

— Látod öregem, — vágott közbe Kővágó, nem hallgatsz a jó szóra. Ne nyugodj addig, amig szert nem teszel egy jó fazonú ruhára. Feltétlen valamelyik ügyes szabónál csináltasd meg, hogy az úgy álljon, mintha rád öntötték volna. A sok ostoba közmondás között van egy legostobább. Az, hogy nem a ruha teszi az embert. Tapasztalatból állítom, fiam, rengeteget jelent, ha nincs az embernek szegényszaga.

Andris elvörösödő arccal hallgatta.

— Na, ne nézz úgy rám fiam, mintha öklelni akarnál. Hidd el, javadat akarom. Okos, törekvő gyerek vagy, megérdemled a jövőt. Persze, azért meg kell küzdeni, s hidd el, ebben nagyon jó fegyvernek bizonyul egy jóvágású ruha. Nem is sejtet milyen fontos. Magoló kis jogász voltam, apámtól örökölt kopott condra lötyögött rajtam. Azt hittem én is, hogy a tanulás a boldogulás alapja. Ha jól kollokválok, haladok, mint a karikacsapás. Közben egy fenét. Azt tapasztaltam nyakra főre, hogy jó svádájú marhák, akiknek a fejében kevesebb volt, mint a körmöm feketéjében, a tanárok jobbkezeti lesznek, én meg kushadok. Na jó. Összekapartam egy gáláns ruhára valót, s tudod, mi történt egy hónap múlva? A római jog profja maga mellé vett. »Olyan ruhája legyen a jogásznak — mondta az öreg —, hogy az hét nyelven beszéljen, a ponciusát.« Igaza volt.

A fiú látta: világok választják el Kővágó gondolkozásától. Jól tudta, nevetéséges a sültgalambvárás, az élet küzdelem. De nem így akart boldogulni. S nem hitte, hogy a tudás, a szívós akarat, az összefogás, minden akadály ellenére is ne nyerje el jutalmát végül.

Kővágó a fiú hosszas hallgatását beleegyezésnek vette s látható meglepéssel csapott a vállára:

— Na jó! — s bekiáltott a konyhába: — Terus kérem, kínálja meg Bánszki urat abból a frissen szedett szőlőből.

Andris most már pokolba kívánta Kővágót a szőlőjével együtt. A szívét egészen elöntötte megint a kívánság, hogy Marikát mielőbb láthassa. Az ügyvéd ellenszenves szavai megvetést és türelmetlenséget sűrűsítettek benne össze, s ez csak fokozódott Marika késésével. A csengő, mintha csak tudta volna mi megy végbe a fiúban, boldogítón felberregett. Andris kezét hirtelen zsebkezdőjébe törölve izgatott készséggel kérte el Terustól a kulcsot, hogy ő nyithassa ki az ajtót. A vadszőlővel futtatott ajtó mögött felkékelt egy szoknyácska, megfehérlett egy zsinóros blúz — s Andrisban felujjongott az öröm. »Ó, éppen olyan, amilyennek gondoltam, elképzeltem!«

Egész nyáron olyasféle szorongás élt benne, hogy rakoncátlan képzelete s parttalan vágyakozása csúnyán rászedik majd. De mégsem, Marika itt mosolyog előtte, az első tavasz frissességét hordozza és édes és hűs, mint forrásvíz a szomjúhozónak. »Drága, drága« — dobogta Andris szíve, de külseje nyugodt volt és úgy köszöntötte Marikát, ahogyan máskor.

— Tudta, hogy ma jövök? — kérdezte befelémenet.

— Sejtettem. De már tegnap is vártam.

— Hiszen még nem tanulnak.

— Nem, mi is holnap kezdjük. De nagyapa azt akarta, hogy kicsit ismételjük át a tavalyi anyagot. Persze, én nem azért vártam magára. Csak úgy. Régen nem beszélgettünk már.

Andris mélyeket lélegzett s kihajtott gallérját megigazította egy futó mozdulattal. »Drága, drága« dobogta ütemesen a szíve az ünnepi indulót.

A vadszőlővel befuttatott verandán, ahol jó időben tanulni szoktak még mindig ott üldögélt Marika nagyapja, csak épp tajtékpipája aludt ki időközben a markában.

— Ej, ej kislányom — csóválta fejét —, hiába mondogatom annyit, hogy a pontosság s a rend mindennek alapja? Most már lássatok hozzá sietve, de aztán nem elkapkodni fiam, a befejezéssel ne siessetek.

— Dehogy sietünk — buggyant ki Andrisból nagy indulattal, de agya ezúttal jól váltott, s gyorsan ragasztotta hozzá: — nem szeretem összecsapni a dolgokat.

— Helyes, nagyon helyes, — ismételte az öreg tanár —, én meg nem szeretem az olyan korrepetitorokat, akiknek a nyakára kell ülni, hogy elvégezzék a kötelességüket. Olyan arcátlan házitanító is akad, aki megcsinálja a diákja helyett a feladatot, hogy tovább loholhasson a másik kuncsafthoz. Mire jó ez, kérdem én? Ez kérem, csalás. Megtanítani — az a lényeg.

Andris élénken helyeselt, miközben Marika belibbent az előszoba ajtaján.

— De nem ám csak a verseket, a Szép Ilonkát, meg a Szeptember végén-t, ahogy tavaly is csináltátok fiam. Szép az irodalom, de a matematika se kutya. Azt gyűrjátok, mert ennek a lánynak úgy nézem ahhoz fül a foga a legkevésbé.

— I... igen makogta Andris — s szeme az ajtót kutatta, melyen át Marikának kellett jönnie.

— Jó, jó, nem azért mondom, mintha nem lennék veled megelégedve, csak tudod az öregek tanácsára helyes hallgatni, nagyon helyes. Persze, a mai fiataloknál ez se igen van szokásban.

Marika egy tornyozott halom könyvvel, füzettel jelent meg az ajtóban. Andris odaszökkent, de oly heves volt udvariassága, hogy a könyvhalom lecsatogott a kockakövekre.

— Ejnye, fiam, hát nem ismeritek a mondást: lassan járj, tovább érsz?

Andris roppant buzgósággal iparkodott jóvátenni hibáját. Marika is lehajolt s Andris arasznyi közelségben érezhette a kislány arcát. Lélegzetük találkozott s Marika egyszerre elmosolyodott, egy nagyon kicsit hamisan. Erre meg is volt az oka, mert Andris heves igyekezetében egy-egy olyan könyv sarkát is elkapta, amit Marika már fogott. Abban a szempillantásban mindketten engedtek a másiknak s a könyv megint a földre pottyant.

Dehát ennek is vége lett s asztalhoz kellett ülni. Andris zavarában alig tudott ócska füzetei között kiigazodni s bizony azt se tudta, hogy mivel kezdje az órát. Az irodalom még csak könnyen menne, de az öreg Hollós szavai után nem mert abba belefogni. A matematika meg... lelketlenség ilyet kívánni tőle ebben az állapotban.

— Az isten szerelmére, nehogy a függvényeket vegyük elő — súgta neki Marika.

Andris zavarodottan és tanácstalanul babrált jegyzetei között. aztán nagynehezen megszólalt, de csak bakogott össze-vissza.

Egyelőre Marika mentette meg a helyzetet:

— Mondja már el, Andris, mit tanulunk mi ebben a tanévben?

A fiú hangja végre tisztán csengett:

— Várjon csak, Marika. Az irodalommal kezdem.

Az öreg Hollós félszemével odasandított, s közben hallócsöve állhatatosan feléjük meredt. Most se állhatta meg szó nélkül:

— Helyes, kislányom, nagyon helyes. Előbb távlatokat kell nyitni, s az érdeklődést kellő mértékben felkelteni. Az embernek tovább kell látni az orránál, különben felbukik, mint a tyúk a jégen, igaz-e?

Nehézkesen állott fel, hogy kitotyogjon a kertbe megnézni a méheket.

Andris és Marika egymásra néztek. A kislány felszabadultan lélegzett s Andris is kedvre derülve mosolygott. »Ó, te drága« ölelte át Marikát nézésével.

Marika arcán érezte a fiú simogató tekintetét s melegséget, örömet érzett szétáradni szívében. Az együtt töltött évek során lassan bizalmába fogadta a nyiltarcú, ragaszkodó fiút, örömét, bánatát egyre sűrűbben vallogatta meg neki. Most is szabadulni sóvárgott egy nyomasztó terhétől s megérezte, Andrisnál alkalmasabb társra nem találhat terhe megosztásában. Mélyet sóhajtott s elkömlödött arccal nagy-nagy bizalommal tekintett a fiúra:

— Ugye Andris nem mondja el senkinek, amit most elmesélek magának? Ugye, magának mindent megmondhatok?

Andris akár a nyelvét is kettéharapta volna, hogy bebizonyítsa Marikának, amit hall, az el van nála temetve. S földöntúli boldogsággal vette tudomásul, hogy az örökkévalóságnak tűnő hosszú vakáció nemhogy eltávolította volna, hanem sokkal közelebb hozta kettejüket egymáshoz.

Marika halkán beszélni kezdett. Édesanyjánál, az ügyvéd első feleségénél töltötte a nyarat. Marika féltően ragaszkodott anyjához, s amikor csak tehetette, felkereste. Nem találta helyét a családban. Apja nem fordított sok időt a lányával való törődésre, nem is igen értette, hogyan kellene foglalkoznia vele. Volt neki épp elég elfoglaltsága a saját spekulációival. Különben is az volt az elve, hogy a gyerekeket szabadjára kell hagyni, úgy bomlik ki egyéniségük s úgy nem torzulhat el. A mostoha anya ugyan iparkodott megszerettetni magát modern mamaként, idősebb barátnőként viselkedett s igyekezett sokat foglalkozni a lánnyal. Budapesti operaházi előadásokra cipelte fel nyakra-főre, kintartóan és sajátkezűleg tanította zongorázni, mintegy dugábadólt leánykori ábrándjait, művészi álmait plántálva mostohalányába. Ezzel a szinte betegessé fajult babusgatással azonban ellenkező hatást ért el. A lány a mostohamama ajnározgatását egyre kínosabb béklyónak érezte.

Ezért Marika szinte menekült nyár elején édesanyjához. S ott, ahelyett, hogy rátalált volna a régi, drága gyermekkori otthonra, fájdalmasan csalódott.

— Édesanyámat mintha kicserélték volna. Nem érdekelte, mit csinálók, mi van velem, alig szólt két-három szót hozzám napjában, azt is furcsán, hidegen. Mintha nem is ő volna. Csak Jenő bácsi fontos neki, az új férje. Azért mindenre képes. Úgy viselkedik velem, mintha a cselédje lenne. Valamivel fiatalabb nála Jenő bácsi, hát ő is igyekszik minél fiatalabbnak látszani. Pedig ezt sose csinálta anyám azelőtt. Hogy mire képes, az eszem megállt. Én meg? Mintha ott se lettem volna. Csak néztem az első napokban: hát ez az én édesanyám? Kiskoromban, télen, ha elment bevásárolni, a kapu vasrácsára fagyott a kezem, nem tudtak semmivel becsalni. Amíg elő nem jött, ott vártam rá, mint egy kis jégcsap. S hogy ugrottam a nyakába! Most meg? Akár a vadidegenek. Udvariaskodtunk egymás előtt, mindig másról beszéltünk, mint amiről szeretünk volna. Csupán búcsúzáskor csókolt meg a homlokomon; »hát, vigyázz magadra« ezt mondta, mintha egy életre búcsúztatna. Úgy tűnt, örült, hogy már eljövök. Csak sírni tudok, ha rá gondolok. De most már sírni se fogok. Bele kell nyugodnom, hogy nincs édesanyám, csak két mostohám.

Hiába küzdött ellene, könny futotta át Marika szemét. Andris, nézte, nézte ezt a tiszta, jóillatú, síró kislányt s különös érzések gomolyogtak benne. Boldognak és szerencsétlennek érezte magát egyszerre. Boldog volt, hogy Marika legbensőbb titkát is feltárja előtte, és szerencsétlen, mert nem vigasztalhatta meg szíve szerint, nem mondhatta meg, — ami kiáltva kínálkozott ki belőle — hogy nem árva és elhagyatott Marika, hogy ő mellette lesz mindig, ő el nem hagyja, szeretni fogja egy életen át, mérhetetlenül, forrón, teljes odaadás-

sal, pótolva minden elsikkasztott szeretetet... De szeretete volna megsímogatni hullámos haját, felszárítani a könnyeket azokban a nagy, kék szemekben!

Marikának nem kellett kimondott szavak ahhoz, hogy megértse: a fiú mennyire vele érez és minden áldozatra kész, hogy megvigasztalhassa. A társra-
lelés öröme és a kicsordult könnyek megkönnyébbítették szívét. Felállott és
könyvein keresztül mosolyogva mondta:

— Ne haragudjék Andris, hogy ilyesmivel terheltem. Hagyjuk ezt, inkább
olvassunk Adyt meg Tóth Árpádot, — s már szaladt is a könnyekért.

De nemcsak a könyveket hozta, hanem egy marék hámozott mandulát is
Andris elé tett.

Elgondolkozva szemelgették. Az utolsó szem páratlan volt és Marikának jutott.

— Felezzük meg, — nevetett Marika s leharapta a mandula felét.

Andris a fél mandulát a zsebébe csúsztatta, mint valami kincset.

NAGYFALUSI TIBOR

Sétálgat halkan . . .

*Sétálgat halkan. Haja villogó hőszi de szemével tompán bámul a vízre,
a fodraival játszó, igyekvő folyóra...*

S keze, ahogy szelíden, simogatóan szól a botja fejéhez,

erőtlet.valami tapogató, régi, reszketeg beszédet —

a keze is félszeg.

Ereiben percenként pereg a mész;

és nyelve durván rezdül az izre —

minden érzeke gubbaszt, tétováz könyörgőn,

vagy rimánkodó fehér bottal topog a furcsa földön,

ahol előtte hemzseg a bőség, és hajbakap a szín, a szag, a zöreje, a zene —

néki már minden érdes-fekete...

... És ruhája is talpig. És kalapja kemény; nyilazó felhőktől, szelektől

veretve: az ostromló idő már szerte a széleken is

rojtos, győzelmi lobogókat lenget —

*és görcsös, mindenható saját nagy kezével főnöke maga: a hivatali asztal
tűzött könyökére egy-egy érdemrendet...*

— És nadrágjára fényt a papír-dohos csendben felnyikorgó székek

— hisz megérdemelte...

Hallgatag kifőzdek, magányos ebédek sok-sok tolongó, tompa pecsétet

hagytak kabátján. — Ahogy az öreg fán gyűrűket vonnak az évek...

És mindene ennyi.

Sétálgat halkan... A folyó csókot vált a szilajvérű nappal,

és tüstént, szélesen, pihegve vajúdik: — cseppnyi,

csatakos pára-kölyköket szül — szállnak borzasan, virgonc igyekvéssel...

Ő utánuk bámul, halványan köhécsel; majd zavartan, lassan moccan

a keze, s nyakán a csokorral babrál — elmerülten, hosszan

mótoz a kendőn kavargó ósdi mintán,

az avit zöldön, molyhos baboron —

és ámulva megtorpan, szinte riadtan.

S aztán csak bámul, bámul mereven...

Szóihatnék hozzá — libben a szellő: — a kendő fonnyadt csokra hintál,

— szavam csak pislá, mardosó-füstű rőzsetűz lenne,

hisz nyári szép szeleink sem oldhatnak benne

nagy, makacs hideget, páncélos fagyot —

időm, mint a folyam, kövek kínjaival vajúdik, hömpölyög,

és egekbe emelik szárnyukon a párák...

Ő sétálgat halkan, megtorpan, megáll... Nézem, — s hallgatok...

Dal a zárdakertről

A zárdakertben lesben áll a szél,
szemében kamasz-vágy lobog.
A kerti utak puha szőnyegén,
sétálgatnak a sororok.

Elrejtezik és vár híven a szél,
vadász nem fürkész éberebben...
— hát nem jön ő? A legszebb soror,
kit reggel láttam itt a kertben?

II.

A templomban im gyertyát gyújtanak,
fohászkodik az öreg orgona.
Ki jár a kertben? Gyöngyöket fakaszt
friss harmatot a lábnyoma.
Ő az, ez ő, a szép leányka,
kezében most sincs olvasó.
Jár kél magában és oly nyugtalan,
mint tengeren a gazdátlan hajó.

Vállát átfogja most a szél, puhán,
sűg valamit, (a kert beleremeg)
s hová a fény, a gyertyafény nem ér,
odaviszi a karcsú gyermeket.

Míg miserere döngve-döng amott,
itt bársonybolyhú félhomály
hullik a gyepre s jaj, mi szókat
suttog, lobbant a száj!
Megperzselődének, mind elégnek
ma itt a csintalan füvek,
titokban ők is símogatják,
becézgetik a kis szüzet.

III.

Igy telt el sok szép nyári est ott,
ám egyszer elmaradt a szél,
a sororocska nem bánta nagyon,
s mivel az esti kertben félt,
az ifjú káplánt invitálta meg,
ki nem volt biz a legbutább,
jószívevel bújta szent hűgával ő
a zárdakert sok bársonyos zugát.
Az útjaiknak nagy jele maradt,
világra jönnek sírva ily »jelek«.

A jámbor népség mind gyanúba vette
a templomfalra festett szenteket,
és mert János volt a szent fiak közt
a legmegejtőbb férfiú,
az apa, ő lett! Bizonyítani
a véttségét, volt elég tanú!
A pap, lapult, nem járt a kertbe.
De járt a hír: — »egy sororunk beteg«.
Pedig pedig, isten a mondhatója,
nem volt még soha egészségesebb!

IV.

Szent János közben évről évre nézte
a jámbor apácák hadát
és jót mosolygott midőn a káplán úr
a »rossz világról« prédikált.
Egyszer futotta el csak a harag,
a templom fakuló falán,
mikor elébe állt
a csöppnyi lurkó;
— nem játszol velem apukám?
Ha szent ajkára
a piktör nem ír
örökös csendet, mond ott tán olyat,
két álló hétig nem győzik locsolni
az ájuldozó szent sororokat!

Klauzál tér

Teremtuccse! Oly csuda rendetlenséget
alig látott még a szemem,
mint amilyen ma fogadott azon a téren,
hol Kossuth áll!
Eljöttek az utak orvosai
rozsdás kátlanaikkal,
most főzik a szurkot, fütik az utcát.
Alkotó rendetlenség, ó, mint szeretlek!
Legszívesebben odaállnék, hol
veszekedetten csattog a fejtógép,
szedi az út sebeit.
Hol komoly arcú, övig mezítlen férfiak hátán
csordul a munka adója,
a sós veríték.
Itt, útjavítók, mellettük magosan járó kőművesek,
kamaszos-hetyke állványaikon
fürdetik tudásuk teremtő vizében a régít,
hogy szebb legyen valóban a város,
és Szeged népe lehessen végre büszkesége
már a Hazának!
Mert büszkeséget és becsülést,

nem cifra szavakkal aggat az ember arra,
mit szíve szeret! Dolgozik érte új idők új ütemére,
rakja jövője talpköveit.

Nemrég még mondhatatlant üzve vágytam
örökkön élni,
itt látom, itt, hol loccsan a malter, forr a szurok,
hogy a kétkezi munka sohse hal meg!
A tettek megőrzik mind a Mestereket,
járhat a Csúcsokon eljövő új rajok ezre,
történelmünk hű szava őrzi
a névtelen kőművesek, kövezők hadait!

Gyönyörű városom, páratlan gyöngyszeme te, a Tiszának!
Te láttad lehajtott fővel járni a szomorú költőt, Juhász Gyulát.
Meglátott téged József Attila, ki első harcait vívta, s nemcsak
magáért a múlt uraival! Otthona lettél, fiadnak mondtad Radnótit,
kinek oly korán kellett halni, hogy felvirradjon szép
jelened!

Mind láttak ők, kik elégték a harcban. És szépnek láttak!
Szerelmes városom, idegeneknek nem ily gyönyörű
megifjulásod, mint minékünk.

Akarom! Ámuljanak el mind kik messziről jöttek,
légy még gyönyörűbb,
öltöztessen a munkánk, hogy elhagyván téged,
fájjon a szív: — mért nem lakom itt! —
Mint öleléseedtől mámoros szerető, úgy nézlek,
nézem, miként dicsőít kérges tenyerek,
bronz karok nyers ereje.

S tudom! Ha egy hajnalon megelevenedne
szobra Kossuthnak, feléjük fordítván
napragyogású szemét, a kőművesekre, útjavítókra,
szólana ismét harsány szavakkal:
Szegednek népe, dolgos ifjú nép,
te vagy népemnek legszebb büszkesége!

JUHÁSZ RÓBERT

A Berettyón

I.

A mélyben lent, a part alatt,
mint víz alatt a kis halak,
vagy idefent az úttörők,
a Berettyó vigan szalaadt.

Belefutottam: átölelt,
— a nap sugara rámlövelt, —
nem úsztam, hagytam hadd vigyen,
rég éreztem ily örömet.

Mint fentebb a fürdő lovak,
prüszköltem én is nagyokat;
nyerítettem is, úgy lehet,
s nyeltem a zöldes habokat.

Aztán leálltam új csudát
lesni, mert most kap új ruhát
az új híd; s mily büszkén hordja!
mint kis kölyök ködmönt, subát.

S a mázolókat nézve ott,
festményt láttam, — a Holnapot:
A hidon túl végtelen táblán
fehér vattát vet a gyapot,

a hidon át meg hosszú sorban,
— betonon, nem úgy, mint rég, por-
ban —
a gazdag nyár bő termésével
nagy, zászlós autók sora surran.

A szekéren meg borzas hajú,
barna bőrű és víg dalú
fiatalok robognak; rájuk
vár víg vásárral Újfalú.

II.

Közben, mint tengeren dagály,
hátára kapott fel az ár,
s meghintáztatott; két felől
kikacagott a part, a táj,

a búzatábla és a rét.
A Berettyó meg erejét
úgy fitogtatta, mint ki hallja
már a Tisza üzenetét.

Hallhatja is, hisz hol halom
csücsül amott, jobboldalon,
ott torkollik majd a csatorna;
s ahogy messze a Volga s Don

egymásra lelt — a példakép, —
nálunk is úgy lesz, azonképp;
a két folyó vizének útját
egyengeti már munka, gép.

III.

A parttól a pajtás-sereg
most víg vágóban elered;
így futnak majd a csatornától
is szét az éltető erek.

S ha kincset ontja már a nyár,
a csatornán egy szép uszály
meglengeti a lobogóját,
a vontató meg feldudál.

Lehet, hogy épp ez a gyerek
tart majd egy kormánykereket,
ki most a híd lábánál állva
papírcsónakot ereget.

MAGYAR V. LÁSZLÓ

Szerelmesek nyomában

Az ajtó nyílik... villanásnyi kép:
a néni varr, miként ha film pereg...
mesélő nagymama... apró gyerek...
a fényben árny feszül — s a lány kilép.

— Végző diák. Most lángható az arca:
komolykodón az érkező elé lép...
s tán félszegek — már egyikük se félénk
és éhesen csap ajk a lázas ajkra.

Sétálni mennek... búvik kéz a kézbe...
a földre simul már a lány sugár:
a sárga mécs — a hold — az égre téve.

Köröttük: forr az utca, szinte harsog,
szemközt velük: a gondok és a harcok,
szívükben: zeng az édes ifjúság!

Egy régi október hatodikán *

A péklegények óriás ördögöknek látszottak a vörös fényben, amint a kormos falon ide-oda hullámozott lapátot tartó alakjuk árnyéka. Izzadság folyt végig lisztől maszatos arcukon és feszülő karjukon fényes gyöngyszemek ragyogtak. Látszott mozgásukon, hogy vége felé jár a munka, lassan reggel lesz, ki lehet egyenesíteni a görnyedt derekat, felengedhet izmaik fájdalmas feszessége, le lehet mosni a kormot, lisztet, és le lehet feküdni, aludni... Aludni. Nem tudni semmiről, kenyérről, tűzről, robotról; csak heverni, pihenni, kihasználni az időt, ami rövid, mint a bér és új erőt gyűjteni másnapra, amikor újra bőgni kezd a tűz és lehet bevetni a más kenyérét. Szemük már le-lecsukódott, ingadozóbbá lett a lépésük, egyre többet néztek a kemence torkába: hányat kell még kiszedni.

Lassan, a vajúdó reggelben az éjszakával együtt fogyott a munka és ahogy kint a nap ragyogott fel, úgy süttött fel a legények arcán a mosoly: na ez is megvan.

— No, ez is megvan! — rikoltott az egyik, aztán hosszú lapátját végigvágta a kövön.

— Nézd a bolondot. Még eltöri — rosszalta a másik.

— Nem az enyém. A gazdáé. Hadd törjön.

— Rendes munkásember vigyáz a szerszámjára — mondta a harmadik, s erre mind rábólintott, mert aki ezt mondta, a Janó, tekintélyes ember; okos szava van, és valami kevéssel többet is kap a többinél bérfizetéskor, mert szervezett munkás.

Nyílt az ajtó, erre meg mind mosolyogni kezdett. Hogy is ne! Ancsa jött meg, a Janó Ancsája. Vékony kis alakját körülragyogta a fény és szőke fürtjei nedvesen fénylettek a reggeli levegőben. Süttött még az októberi nap, de ereje már kevés volt, a hűvös ellen tarka kendő fedte gömbölyű vállait. Nagy volt a kendő és a vékony kislány alig látszott ki belőle. Csak a levegőben szaglászó orra volt feltűnő, úgy mozgatta, mint valami egérke.

— Jó reggelt! De jó szag van maguknál. Meleg. —

— Jó reggelt — Morogtak vissza, s hirtelen mind dolgot keresett. Mert tudták ők, nem a meleg meg a kenyérszag csalta ide Ancsát, hanem Janó. Az meg sietett is már hozzá, s majd csontját törte, ahogy magához ölelte.

— Jó reggelt, kis pacsirtám — mosolygott rá, s kivezette az ajtón. Még a sóhaj se érte utol. — »A fene ezt a Janót!« De ha hallja sem haragudott volna érte, hiszen nem haragból mondták.

Kint az udvaron leültek a padra, s a lány kendőjébe takarta az emberét. Janó elcsodálkozott. Mire jó ez a vén ruhadarab? Ő maga is elfér alatta. S jó meleg, lágy, simogató, akár a gazdája, akinek be se áll a szája, egyre csivitel, akár a kismadár.

— Aztán a nagyságáék elutaztak, nekem meg azt mondták; Ancsa, vigyázz a házra, majd csak egy hét múlva jövünk haza. Hát ráérek egész nap. Örülse-e Janó?

* A Szegedi Városi Tanács 1955. évi irodalmi pályázatán III. díjat nyert elbeszélés.

— Már hogye — mondja Janó és nagy, fáradt karját a lány derekára fonta. Örülök én, csak a szemem majd leragad. Alszom egy verset, aztán majd meglátjuk. Majd ha pihentem.

— Értem én. — Állt fel a lány. — Gyere Janó — azzal vonta maga után a szobája felé. Bent a férfi leült az egyetlen székre, ő meg hamarjában lavor vizet kerített, kenyeret, szalonnát és ezt mind odarakta Janó elé. Aztán elnézte az izmai játékát, ahogy mosdott, erős állát amint rágott, s amint elfogyott az étel, újra kézenfogta és az ágyához vezette. — Feküdj le.

— Meglátják. Nem szabad.

— Semmit se félj. A gazda nem jön ide, a nagyságáék elutaztak. Feküdj csak le. — Aztán átment a másik sarokba, leült egy sámlira, összehúzta magán a kendőt és olyan lett, mint egy odavetett rongycsomó. Csak szapora lélegzetvétele hallatszott, az is csakhamar összeolvadt a férfi ütemes szuszogásával.

Csak ült Ancsa szívdobogva, boldogan, hogy itt van az embere, az ágyában, amely még az ő testétől meleg, itt pihen, itt érzi friss kenyérszagát; fekszik nyugodtan, pillája se rezzen, s mosolyog álmában. Talán órá gondol. Milyen erős a karja! Úgy feszülnek rajta az izmok, mintha köteleket viselne a bőre alatt. Ha a műhelybe lép hétrét görnyed, hogy ne verje be a fejét a szemöldökfába. Egész olyan, mint az a mesebeli óriás, akiről nagyanyó beszélt. Milyen kedves a hangja, simogató a keze, becézó a nézése. Dolgos, erős, jószívű. Az idősebbek is adnak a szavára. Még a gazda is csinján bánik vele, pedig az is nagy darab ember, és hozzá igen hirtelenkező. Hallotta, amint egyszer mondta róla: »Ha minden szervezett munkás olyan, mint a Janó, akkor csak szervezkedjenek. Bánom is én. Csak dolgozzon mind úgy, az ördög vigye el azt a pár krajcár különbséget.« És amikor ezt elmesélte neki, Janó elmosolyodott és azt mondta: »Nem okos ember ám a gazda. Mert mi ellene szervezkedünk, csak még kevesen vagyunk. De egyszer még többen leszünk. És akkor... akkor majd meglátod... ha majd magunknak dolgozunk... az lesz ám a munka... bizony madárkám!« — mosolygott hozzá, melegen nevetett a két fényes szeme, és tenyere erősen megszorította a vállát. Ezért szeretem — gondolta Ancsa és még kisebbre húzódott össze. Mert ilyen bátor, dolgos, becsületes. Egyre a mesebeli óriás járt az eszében, akiről nagyanyó mesélt, csak most nem favágó volt, hanem pék és hosszú lapáton húzta ki a ropogós kenyeret a tűzből. A kemence jóleső meleget árasztott, a lángok pattogtak, sercegtek, jó meleg áradt szét és Ancsa sámlin ülve békésen merült el az álom simogató vizében és álmában Janóval kézenfogva járkált egy gyönyörű, szép erdőben, madarak énekeltek, és Janó magasabb volt, mint a sudár fák koronája.

Nagy kiabálásra ébredt csak fel. Hallotta, hogy Pista az inas egyre kiáltozik az udvaron. — Janó bácsi!

Gyorsan ledobta a kendőt és kiugrott az ajtón. — Ne ordíts te! Még felköltöd.

— Azt akarom. Merre van? Magánál?

— Tán nem tetszik?...

— Nekem mindegy, Ancsa néni. Én szeretem nagyon... meg magát is... hát nem azért. Csak beszélni kell vele. Mert benne van a többiek bizalma. Valami fura van a városban.

— Hát ha a fél város leég, se engedem felköltetni az én Janómat — húzta ki magát a csepp lány.

— Már nem is kell — vigyorodott el szélesen a szeplősképű inasgyerek és jókedvűen lépett az ajtó felé. — Jó reggelt Janó bácsi. Mit álmított?

— Hogy fölpofoztam egy inast.

— Olyat nem szokott Janó bácsi.

— Hát azért álmodtam.

— Én is szoktam ilyesmit álmodni. De most én hírt hoztam.

— Mifélett?

— Valami történt a városban. A katonák koszorút tettek Kossuth apánk szobrára, aztán jöttek a rendőrök és levették. Az emberek meg kiabálnak, énekelnek, meg a rendőröket szidják. Alig vártam, hogy a kenyér elfogyjon és hazajöhessenek. Kérdem a gazdától mi lehet ez, azt mondta rebellió. Nem ártana most sem felkötni tizenhármát, akkor aztán csend lenne.

— Azám! Hisz október hatodika van. Ancsa, megyünk a városba!

— Nem lesz ott valami bajunk, Janó?

— Már mi lenne?

— A többiek meg nem tudják, hogy mit csináljanak.

— Én se, — csak azt tudom, hogy a gazda haragszik valamiért, az nekünk jó szokott lenni.

— Hát aztán?

— No, hát haragszik, ha szidjuk a német fajtáját.

— Ha szidjuk... értem már. Így mondom a többieknek is — azzal már szaladt is a vörösképű gyerek, hogy csak úgy csattogott a meztelen lába a kövön. Még megfordult és visszazólt: — tudja én mit fogok kiáltani? »Kövére német, pohos német, hogy a fene is enné meg!« — s tovább futott szemlátomást büszkélkedve versével.

Janó kabátot kerített a vállára, Ancsa a kendőt vette fel, aztán megbújt az ember hóna alatt. Megy vele. Hogyis ne menne. Akár a pokolba is. S közben, mintha mesét hallana, úgy hallgatta az aradi tizenhárom történetét.

Amint közeledtek a Klauzál-térhez, egyre több emberrel találkozott. Olyan volt a város, mint a méhkas. Zúgott, zszibongott és sűrű rajokban bocsátotta szét az embereket. A térre alig lehetett bejutni, sűrű tömeg feketéllett, morajlott, mint a tenger. Két úriember ment el mellettük. »Panem et circenses« — mondta az egyik, a másik csak arra vigyázott, nehogy valaki hozzáérjen ragyogóan tiszta, fekete-csíkös ruhájához és kínos merevséggel lépegetett. Egyre beljebb sodorta őket a tömeg, és már látni lehetett, hogy a Kossuth-szobrot két szoros gyűrű veszi körül. Az egyik fényes volt és fekete, rendőrök álltak ott kivont karddal, mozdulatlanul. A másik gyűrű hullámzott, forrt, öklöt rázott és vad kiabálással ostromolta a rendőröket. Egy suszterinas futott el mellettük, valamit kiabálva a mesterekről, hallgatag parasztemberek közt furakodtak előre, majdnem szétsodorta őket a diákok éneklő menete. »Kossuth Lajos azt üzent« szállt a dal az ég felé és Ancsa félénken, csendesen velük énekelgett. Janó hirtelen nagyot kiáltott.

— Jenő úr!

Az egyik fiú kilépett a sorból — Jó napot Janó. Tartson velünk! Munkás-embernek nem elég most nézdelődni.

— Mi van itt, Jenő úr?

— Az október hat miatt — vágott fejével a szobor felé a diák. Reggel a magyar honvédek megkoszorúzták a szobrot. Nagyon szép volt. Sokan sírtak is. Aztán egyszer csak jöttek a feketesárgák meg a rendőrök, levették a ko-

szorút. Ahogy ezt megtudtuk, ki az utcára! S most addig tüntetünk, míg vissza nem adják! Ha kivágnak a filiszterek akkor is! — kiáltotta, aztán sapkáját lengetve futott a többiek után. — Aztán velünk tart minden becsületes magyar ember!

— Ki ez? — kérdezte félénken Ancsa.

— Jenő úr. Nem ismered? Oda való az utcába. A mosóné fia.

— Sohse láttam még! — mondta a lány és a tömegtől meg a kardoktól félve egyre közelebb bújott hozzá.

Hirtelen nagy mozgolódás támadt. Két honvéd körül hatalmas tömeg csoportosult. Ők is közelebb mentek és hallották az egyik fakó arcú katona kiáltását. — Mi békésen megkoszorúztuk a szobrot, ők karddal támadtak ránk. Igazság-e ez? Az hát! A németek igazsága. De ha eljön egyszer a mi napunk, megfizetünk nekik. Mi is felakasztatunk tizenhármat. Első lesz a császár.

— Az kettő lesz, komám.

— Ha ketté-szeljük.

— Nem a. Mert király is!

A másik katona vette át a szót. — Emberek! Az öcsém közöshadseregbeli, én honvéd vagyok. Az öcsém jön levenni a koszorút, amit én teszek fel. De nem magától. Parancsra. Magyart parancsolnak a magyar ellen, testvért a testvér ellen. Ez a németek ereje, emberek! De ha a magyar nép mind összefog...

— Nem jól beszél — ordított rá egy mesterlegény. — Van magyar, aki rosszabb a németnél!

Nagy zúgás támadt, melyből csakhamar egységesen hangzott a kiáltás: tiltakozunk! Gyerünk a polgármesterhez! Meglódult az embersokaság a városháza felé. Közben pedig mintha régi sebek szakadnának fel, mind elkeseredettebb lett a kiáltás. Egy öreg koldus mankóit rázta, az inasok fütyültek, az asszonyok kosarakkal hadonásztak. Egy úriember arról szónokolt, milyen bűnöket követtek el a Habsburgok. Megéljeneztek. Amikor a kiegyezést kezdte dicsérni, lassan elfogyott körülötte a tömeg és csak néhány asszony hallgatta hűségesen. Utóbb azok is odébbálltak és az úriember csak nagysokára vette észre, hogy hátaknak beszél. Erre aztán elhallgatott és esernyőjét rázva hazament, azt gondolva, hogy kár ezeknek az okos szó, mert még felvilágosulatlanok. És bár senki sem bántotta, vértanúnak érezte magát.

Janóék épp akkor érkeztek a városházához, amikor a diákok vállon vitték oda Kengyelesit, a történelem tudós öreg tanárát, aki vállalta, hogy tiltakozni fog a polgármesternél a kegyeletsértés ellen. Vékony kis emberke volt az öregúr, kifényesedett fekete ruhát viselt, apró kecskeszakálla volt, és hatalmas homloka. Olyan volt, mint valami manó. Könnyes szemmel ült a tömeg felett és nemes szavakat mondott fiainak a hősi napokról, a nemzeti kegyelet szentségéről, a függetlenségről. Az állandó óvációban egyetlen szavát sem lehetett érteni, de nem is az volt a fontos, az volt a lényeg, hogy a tudós professzor is ott van, ahol az ifjúság, hogy a nagyhírű tanár nem állal az egyszerű emberek követe lenni. Jelenlétének híre csakhamar elterjedt, és egy piaci kofa elhátározta, hogy »ha a tanár úr cselédje nálam vásárol, odaadom én feleáron is neki.« Ez pedig már igen nagy dolog, mert tudvalevő a kofák soha sem árultak volt úgy, hogy ráfizessenek.

A tömeg egyre fenyegetőbben zúgott, a diákok énekelni kezdtek, majd hatalmas nevetést váltott ki egy inasgyerek, aki záptojást vágott be a városháza

egyik nyitott ablakán. Válaszul az összes ablakokat becsukták, és az épület bezárt kapujával ostromlott várhoz hasonlított.

Ancsa elbámészkodott a nagy sokaságban, Janó pedig egyre azt figyelte, merre lehetnek a péklegények. Meg is látta őket, de mielőtt hozzájuk indulhatott volna, egy kéz nehezedett a vállára. Hátrafordult és szélesen elmosolyodott. — Mozog ám a nép, Boros szaktárs.

A hosszú szakegyeleti elnök a gyomorbagosok fanyar mosolyával nézett rá. — Hát maga csak nézgelődik? Oda kell csapni az uraknak. Itt az alkalom. Miféle szervezett munkás maga? — azzal máris tovább ment, mert látta, hogy két becsipett munkásforma ember egymás ellen acsarkodik. Janó utána nézett, aztán megvonta a vállát.

— Hiszen azt nem mondta, hogy mit csináljak.

— Nem is tudja?

— Nem nagyon.

— Hát a többi? Azok se?

— A többiek? Én is tudom már. Gyere csak Ancsa.

Pista már messziről fütyürészett feléjük. Hogy odaértek, látták, hogy vállán most is ott van az elmaradhatatlan kenyereskosár. Benne meg néhány kenyér. Nyújt feléjük is egyet. — Nem éhesek? Vegyenek csak.

— Talán a gazda küldi? — nevetett Janó.

— Én magam loptam, nem tud erről senki, bizisten. Megéhezik ám az ember ebben a nagy kiabálásban, gondoltam jól jön.

Amiért aztán barackot kapott a kenyere mellé a gyerek. Addigra a többi legény is ott tolongott és várakozóan nézett Janóra, mi hírt hozott. Az meg körülnézett, elegen hallják-e a szavát, és Ancsát magához vonva kezdett beszélni.

— Nem nézdelődni kell, legények, hanem odavágni. Nem engedjük megcsúfolni Kossuth Lajost, meg a negyvennyolcat. Adják vissza a koszorút, azt követeli a nép! Ne sértsék a mi gyászunkat. Nem elég, hogy felkötötték őket, még gyászolni se szabad?

A tömeg helyeslően zúgott, erre Janó felemelte a szavát.

— Sok rendőr jön ellenünk, sok léhűtő, aki mind rajtunk élösködik. Azért kevés a bérünk, tudjátok meg emberek! Én kenyeret sütök, mégse jut elég. Mert a császár falja fel pereputtyával.

— Kell is annak a maga kenyere — szólt közbe a városi kisbíró, aki hivatalból védte a felsőbbiséget.

— Ne itt hősködjön — kiabálta egy beijedt alak, — menjen oda fel, s ott mondja el!

— Fel is megyek! — ordította Janó a péklegények éljenző sorfala közt, odament a kapuhoz, ahol már egész kis küldöttség gyűlt össze a tanár körül. Egy fontoskodó-képű kövér ember lépett hozzájuk — önök mit kívánnak uraim? A legények úgy érezték, szavában elutasítás van, és lármázni kezdtek. Ő a mi követünk! A munkásság nevében! Ne hagyj magad Janó! A kövér legyintett és odébbállt. Közben a tanár előbb gyengén, aztán határozottabban megkopogtatta a kaput, a diákok kanibáli üvöltése közepette. Nem tudni, a kopogtatásra-e, vagy az üvöltésre, megnyílt egy ablak, és egy rendőr feje jelent meg a nyílásban. — Azt mondom emberek tisztuljanak, mert baj lesz! — ordította és nyál freccsent még a bajusza végére is. A második záptojás őt ta-

lálta, sisakjáról arcán és állszián folyt le a sárga lé és jobbnak látta eltűnni. Helyébe egy városi tisztviselő állt, aki gyenge hangját megerőltetve kiáltotta:

— Mit akarnak emberek?

Janó felelt neki.

— Beszélni a polgármesterrel!

— Ennyien úgysem jöhetnek. Megkérdezem tőle, hajlandó-e fogadni magukat. Mielőtt becsukta volna az ablakot, az inasgyerek biztonság okából hozzávágta a harmadik záptojást, olyan sikert aratva, hogy az emberek percekig hátukon hurcolászták, ölelgették.

Fojtott várakozás lett úrrá az embereken. Úgy várták a polgármester válszát, mint a kinyilatkoztatást, érezni lehetett, hogy ha nem nyílnak meg a kapuk, más is repülni fog, nemcsak záptojás. A tömeg egyre összebb szorult, hisz úgy biztonságosabb és nem engedte át az itt-ott előrefurakodó rendőröket, akik valahogy nagyon csendesek és udvariasak lettek egyszerre. Nem is bántotta őket senki. Alig néhány perc telt el, de a türelem rohamosan fogyott. Erősödött a fenyegető zúgás és úgy úszott a tér felett, mint a vihar előtti fenyegető szél a tenger hullámain.

Egyszerre nyikorgás hallatszott. Kinyílt a kapu és néhány rendőr kíséretében az előbbi keszeg tisztviselő jelent meg.

— A polgármester úr azt üzeni, hogy tudomása van a kegyeletsértésről és hajlandó egy öttagú küldöttséget fogadni.

— A népfenség nevében! — kiáltotta az egyik diák és megelégedetten nézett körül, hisz Petőfi is ezt mondta negyvennyolcban. Hátha az ő kiáltása is benne lesz az olvasókönyvekben.

— De mi itt többen vagyunk — mondta a tanár.

— Csak öten jöhetnek.

— Szóljon a polgármester úrnak kérem, hogy többen akarunk felmenni. Itt mindenki képvisel egy-egy szakmát. Én például a kereskedőket. Hiszen ismer.

(Hogyne ismerte volna a fehérszakállú, mikulásképzű embert, ő volt a leggazdagabb kereskedő a városban, az örök szükséges ellenzék.)

— Nagyon sajnálom de, — ...

— Ne alkudozzunk annyit, gyerünk fel! — mondta egy kenderszagú ember és belépett a kapun.

— Ne akadékoskodjék már — suttogta az egyik rendőr. A tisztviselő erre félreállt. — Öné a felelősség, őrmester úr. Mosom kezeimet. Tessék, uraim.

Janó egy szemvillanással a legények őrizetére bízta Ancsát, és a körülbelül húsz tagú küldöttségben megindult felfelé a lépcsőn. Ugyanakkor a hátsó kapun két ember settenkedett ki és a rendőrség, illetve a közös hadsereg kaszárnyája felé sietett. A küldöttség csak azt látta, hogy mindenütt mosolygós, barát-ságos arcok fogadják. A polgármester maga is elébük sietett.

— Önök képviselik a város akaratát, én a végrehajtást. Üdvözlöm önöket.

— Tisztelt polgármester úr, tisztelt uraim. — Hajolt meg kétszer Kengyellesi. — A nemzeti kegyelet hallatlan megsértését orvosolni gyűltünk egybe. A magyar honvédség nemzetiszínű szalagos koszorúját, mely a megemlékezés szent érzését volt hívatott jelképezni, elvakult emberek elrabolták. A város polgársága nevében tisztelettel kérem a polgármester urat, hogy egész tekintélyével és hivatalos hatalmával a sértést orvosolni, tiltakozásunkat a legmagasabb fenség-

gig eljuttatni, pro primo, pro secundo pedig a koszorút a rendőrségtől visszaszerzeni szíveskedjék. Ezt kívánja öntől a népakarat.

— Tisztelt professor uram, itt csak egy akarat van — reccsent egyik ajtó felől egy katonás hang — öfelsége akarata. — Azzal a hang gazdája már be is rántotta az ajtót és csak kevesen ismerték fel benne a főispánt. A polgármester diplomata mosollyal jegyezte meg:

— Ez a kettő nem ellentétes akarat. Az efféle túlkapásokat öfelsége is elítéli. Ígérem uraim, hogy panaszukat továbbítani fogom. Önöktől pedig azt kérem, akadályozzák meg a kilengéseket, kerüljék az összeütközést a karhatalommal, oszlassák szét a tömeget.

— Hát a koszorú? — kottyant közbe egy diák.

— Bízbanak meg bennem uraim.

Janó úgy érezte, eddig semmit sem értek el. Köhintett egyet, s hogy feléfordultak megszólalt.

— Arra kérném a polgármester urat, szóljon az embereknek, nyugtassa meg őket.

A polgármester merev halszemével ránézett, mintha valami csodabogár volna, aztán bólintott:

— Tessék tanár úr, lépjen ki és tolmácsolja az én szavaimat.

Ahogy az erkélyajtó kinyílt, a kinti zibongást hirtelen csönd váltotta fel, és ez a váratlan hallgatás rettegéssel töltötte el a városháza urainak szívét.

— Tisztelt uraim! A polgármester kíván szólni.

— Én? Én lépjek ki? Szavatolják önök az én testi épségemet?

— Menjen csak, ne féljen. — mosolygott Janó.

— Félni, ugyan kérem, — legyintett idegesen és a közelgő válaszlásra gondolva mély lélegzetvétellel kilépett. A légyzümmögést is meg lehetett hallani, csak messziről szűrődött át kiáltozás a fák koronáján.

— Emberek! A panasz jogos, én is magamévá teszem. Tiltakozni fogok illetékes helyen. Csak azt kérem, őrizzék meg nyugalmukat.

A feltörő éljenzéstől nem beszélhetett tovább, hát belépett és kezét szorított a tanárral és a kereskedővel, a többiek felé meghajolt jelezve, hogy befejezte a tárgyalást.

— Tudtam én, hogy megértjük egymást.

A küldöttség lassan leballagott a lépcsőn, majd kilépve a kapun körülfogta őket a tömeg, és nekik újra és újra el kellett mondaniok, mi történt odafent. Nem sokkal azután, hogy kiléptek a kapun, a hátsó bejárathoz szapora patkócsattogással a város katonai parancsnoka, báró Lister érkezett szárnysegédjével, kardosan, ragyogó fehér egyenruhában.

Egy tisztviselő már várta és mély meghajlással mutatott a hátsó lépcső felé. Az ezredes végignézett rajta és ennyit mondott: hülye! Aztán csengő sarkantyúval átment az udvaron és felsietett a főlépcsőn. Egyenesen a főispánhoz nyitott be, ott találta a polgármestert is. Nem várta még az üdvözléseket sem, hanem megszólalt:

— Megtettem a szükséges intézkedéseket. Ha ez a cirkusz tovább tart, lövöttek!

— Ez beszéd! — vélte a főispán.

— Persze nem szabad ezt elhamarkodni. Én kénytelen voltam a békeség kedvéért ígéretet tenni.

— A kormány messze van, az ezredes úr katonái közel.

— Kérem önöket uraim, gondolják meg. Ez egy országos botrány.

— Hát nézzétek urak. Ti döntetek, ahogy akartok. Egy biztos. Az, hogy én lövetek.

A másik kettő ránézett és jól látták, hogy az ezredes egy új kitüntetés helyét simogatja öntudatlanul fehér zubbonyán.

Ez alatt a tömegben mindenki értesült a polgármester ígéretéről. Így hát, bár a városháza előtt már nem volt semmi dolguk, nem akartak széteszlani. Mert szó ide, szó oda, de a szobor körül rendőrök álltak, s a koszorú bent volt a kapitányságon, szóval lényegében még semmit sem értek el. A cipészek megszorongattak egy rendőrt, aki azzal védekezett, hogy ők csak a svarcgelbek utasítására léptek közbe, és a koszorú levételéért a közös hadsereg felel. Ezt megerősítették az itt-ott felbukkanó magyar honvédek is. Így az emberek haragja, most a közösök ellen fordult. »Gyerünk a Mars térre!« — Mondta ki Boros a jelszót és csakhamar százak ismételték meg: »Gyerünk a Mars térre!« — Az addig egységes sokaságban ekkor már megoszlottak a vélemények. Az óvatosak azt ajánlották, ne kössenek ki a katonasággal. A kereskedők közül sokan morfondírozni kezdtek, nem volt-e kár szembeszállni az állammal, hogy nem fog-e ez a tüntetés nekik nagyon sokba kerülni. Amikor pedig képviselőjük is elhordta mikulásfejét, ők is kerekét oldottak. Így aztán kevesebben lettek, de azok, akik ottmaradtak, még mindig hatalmas erőt képviseltek.

Ancsa aki hosszú remegés után végre újra maga mellett érezte Janót, kérlelni kezdte, menjenek ők is el. De Janó csak mosolygott.

— Ne félj, madárkám, nem lesz semmi bajunk. Most kezdődik csak a tánc.

Elindultak ők is a sokaságban a sugárúton át. Hogy a tömeg éppen a jómódúaktól szabadult meg, arra vezetett, hogy mind elkecseregettebb hangok hallatszottak, már nemcsak a magyar függetlenség gondolata izgatott, hanem a kizsákmányolás dühe is. Egy építőmunkás kiáltotta ki először a sokak gondolatát. »Emeljék a béreket!« — és percekben belül mindenki ezt kiáltotta, ez már nem az eddigi tüntetés volt, az emberek még szenvedélyesebbek lettek, már asszonyok voltak hangosak, elpanaszolták egymásnak sérelmeiket, szidták a katonákat, a politikát, az urakat, sőt egymást is. Mégis az együvértartozás menete volt ez. A gyárimunkások, mesterlegények, inasok, elnyomott, kizsákmányolt emberek forrtak egybe a kiáltásban. Előttük pedig Kossuth-nótákat énekeltek a diákok és kibomlott a gimnázium nemzetiszín zászlójának selyme.

Janót valami különös érzés lepte meg, az együvértartozás, az erő érzete.

Soha nem érzett nagy indulatok forrtak benne, míg együtt lépdelt munkástestvéreivel. Lenézett Ancsára, s látta, hogy annak könnyes a szeme.

— Mi bajod kis madárkám? — kérdezte.

A lány könnyen átsütött az öröm fénye, mint a szivárvány az égen.

— Semmi Janó. Csak olyan jó itt. Mintha mindenki testvér lenne.

Bizakodva, egymáshoz simulva léptek, boldogok voltak, és nem is tudták, hogy a jövő útján járnak. Amint befordultak a térre, katonákat láttak állni ott, szoros vonalban mozdulalanul. Tagadhatatlanul szépek voltak fehér egyenruhájukban, fényes fegyvereikkel, az elit-csapat fegyelmezett merevségével.

Amint közel értek, úgy röpitették a kiáltásokat, mint a köveket:

— Hé, a hősök!

— Hékás, vigyázz még lelősz!

— Tiszt úr, a fene a pofád! Hol a koszorú?

— Was?

— Nem ért magyarul a marha!

— Katonák, menjetek haza!

Az altisztek megpróbálták visszanyomni az embereket, de azok határozottan ellentáltak.

— Ne lökdöss, nyavalyás császári, mert kapsz egyet a pofádba! — morgott egy munkás.

— Was sagst du?

— Azt mondja, hogy hülye vagy.

— Du bist ein blöd — fordította készséggel németre egy diák. Kapott az altisztől egy pofont, hogy hátratántorult, azt viszont a munkás úgy vágta szájon, hogy visszaesett a katonái közé. Ugyanekkor néhány kő is repült a tisztek izgatott csoportja felé. Azok látták, hogy fele se tréfa, és csőre töltették a puskákat. Felháborodás hulláma futott át az embereken.

— Kire akartok ti löni, pernahajderek? A népre? — kiáltotta magából kikelve a professzor — hát kevés még a vérből!

— Rám lőjj, te gazember, az anyádra — lépett egy asszony a sor elé — itt vagyok, lőjj hát!

— Magyarok vagytok, vagy a császár kutyái?

— Bajtársak! A magyar honvédek nevében; ne lőjjetek!

— Nem vagyunk mi gonosztevők! A koszorút akarjuk!

— Meg emberibb életet!

— Nyolc órai munkát! — furakodott előre Janó — és kenyeret mindenkinek!

A katonák vállhoz emelték a fegyvert, soknak remegett a keze és a kis kerek lyuk félelmes táncot járt az emberek szeme előtt. Egy nyegle tisztcske ugrott a sor elé és vadul ordította:

— Emberek! Azonnal szétoszolni! Ha nem mennek el, parancsom van lövetni! Azonnal oszolni!

Vad kiáltások és kőzár zúdult rá. Vér öntötte el púderes arcát, hátraugrott és tüzet vezényelt. A katonák jórésze a levegőbe lőtt, volt akinek arcán kövér könnycseppek folytak végig, volt aki lábához engedte a fegyvert és inkább tűrte az altisztek szidalmait és fenyegetéseit, mintsem kilőjje fegyverét. A hatás így is irtózatossá volt. Mindenfelől jajgatás hallatszott, sebesültek kiáltottak, és a tömeg ellenállhatatlan erővel kezdett futni, menekülve a halálhozó dörgések elől. Nyomában pedig vérfoltok, nyögő, jajgató sebesültek, eltaposott gyerekek, elszórt garabolyok, a futásban eldobott ernyők, botok maradtak. A katonák fegyveréből kellemetlen szag áradt és a tér fölött egyetlen jajkiáltásba olvadt az emberek fájdalma.

Ancsa átfogta Janó derekát és futni kezdett vele. Alig tettek néhány lépést, az óriás féltérdre csuklott. A lány rémülten meredt rá.

— Fussunk Janó, megölnek!

Janó nem felelt, csak a hátához nyúlt, ahol bejáratot lelt a halál és súlyos feje kedvese ölébe hullott. Jól eshetett neki, mert kisimultak arca ráncai és mosolyogva fordult át egy másik világba, arról álmódva, hogy olyan nagy kenyeret süt, amelyből jóllakhat a világ minden dolgozója.

Hazafelé

*A gyerekekből kinyílik a jókedv,
mint haraszt alól kibúvó
vidám ibolya.*

*Szinte repülnek a lágy fény felé,
kis csizmáikról lerúgják a lucskot
és játszanak,*

*játszanak,
játszanak...*

*Az ős is játszik: tavaszt mosolyog
szép nap-szemével a nedves határra,
hogy a párák szelíden ellibegnek;
a fák nem szórják levél-kincsüket;
s meglengenek a szélben
a zöldhajú vetések.*

*Kő koppan, sár cuppan csizmám alatt.
A méltóságos út
némán nyújtózik a végtelenért.*

*Karcsú póznák,
terebély fák között
vándorol egy távoli kocsizörgés.*

*Egy kerékpáros elhagy — rámköszönve.
Tán valamelyik tanítványom apja,
egy egyszerű földműves itt a pusztán,
s a közös gondok,
közös összetartás
mondatták vele ezt az »adjonisten«-t.*

*Most tele vagyok kedvvel, szeretettel.
Pedig még csupán három kilométert
tapostam el a hazafelé-útból.
De olyan szép ez a tavaszias ős;
oly jó Petőfi, Arany szavait
mondani a kigyúlt gyerekszemeknek;
oly jó visszagondolni
a Kedves tegnapi mosolyára;
— hogy tele vagyok kedvvel, szeretettel,
s dúdolva ömlik számra a vidámság.*

Tanyai tanár

— *Nagyon kedves, hogy szánakozik rajtam...
Mosolyos arcán árnyék zuhan át
s mint koporsóra hullajtott göröngyöt
ejti a két szót: »Sajnálom magát!...«*

*Úgy véli, méltán szánakozik rajtam...
— Tanyára menni!? ... brrr! ... de butaság...
... csak sár... csak sár... és nincsen dzsessz, se »presszó«...
Hagyja ott! hagyja... mért marad tovább?!*

*Ahová ember kellett, oda álltam.
Nevelni kell! Nevelni — hóban, sárban,
míg városokká nőnek a tanyák...*

*Kis szókeség! ne szánakozzék rajtam!
Nekem erőm és nyugodt igazam van,
s százszorta inkább szánhatnám — Magát!*

FARKAS LÁSZLÓ

Maszatkirálynő

*Hoppsza, csöppség!... Főlemellek.
No mégegyszer!... Hoppsza-hó!...
Kék ruhácskád, mint a felleg,
Leng magasan. Ugye, jó?*

*Hopp, repüljünk! Rajta! Hó-rukk!...
Kalimpál a kis topán,
Most meg mint a kiscsikó, rúg...
No de ej, ej!... Igazán!...*

*Máris eltörött a mécses.
Hogy isznak az egerek!
Repülésből már elég lesz.
Sértett úrhölgy, pityereg.*

*Térdemre hát lovagolni,
Szép kisasszony! Gyí, jakó!...
Zsebemben sok furcsa holmi,
Mind kirámolni való:*

*Ez töltőtoll. Drága szerszám!
A nagybácsi ezzel ír,
Verset, százszám és ezerszám.
S lásd, ez is kell, a papír.*

*Öngyújtó és cigaretta,
Tükör, fésű... Kész bazár.
Nyakli biczka... No, ne vedd a
Szádba!... Ej, kis csapodár!...*

*Hogy megugrott! Messze fut már,
S vissza nyelvet öltöget.
Szája, orra csupa lekvár...
Szaladj, el ne érjelek!*

*Fuss, maszatkirálynő! Én meg
Íróasztalhoz ülök,
S percnyi játék versbe téved.
Megbocsátod, ha dögög?...*

A népköltészet időszerű kérdései

A népköltészet irodalmi örökségünk szerves része. Erre az igazságra, s az ebből fakadó föladatainkra figyelmeztetnek Sylvester János óta legnagyobb magyar íróink, erre tanította a szovjet írókat, s tanít persze minket is a »szovjet folklorisztika atyja«, Maxim Gorkij is, s ez az útmutatás mutatkozik meg a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének a közoktatás helyzetéről és föladatairól hozott határozatában, amely kulturális értékeink fokozottabb megbecsülésének biztosítására egyebek között népköltészetünk ismertetését is szükségesnek tartja. Nem mintha ezen a téren nem történt volna a fölszabadulás előttihez képest mind az irodalomtudomány, mind az irodalmi oktatás terén jelentős változás: de éppen az a tény, hogy a határozat már expressis verbis szólt a népköltészetéről, mint nemzeti kultúránk egyik sajátos eleméről, mutatja, hogy nem kielégítő módon kap helyet a folklór, a »dolgozó népköltészet«, sem általános- és középiskoláink irodalmi nevelésében, sem pedig felsőoktatásunkban.

Eppen ez utóbbi körülmény — ti. népköltészetünk s általában parasztkultúránk hátrányos szerepeltetése az egyetemi oktatásban — kapott hangot nemrégiben Bóka Lászlónak, az egyetemi irodalomtanításban megmutakozó, ún. narodnyik vonásokra figyelmeztető cikkében. E cikk, melynek mondanivalója túlmegegy a folklorisztikát érintő kérdéseken, a narodnyik-elemek érvényesülésének egyik forrását éppen a népköltészeti és néprajzi studiumok elégtelenségében látja. »Tanterveinkben, programjainkban — mondja — alig esik szó arról a kultúráról, amely a dolgozó parasztság költészetében mesemondásában, népdalaiban, játékaiban él. Nyolc félév során az első év első félévében heti két órában hallanak valamit a népköltészetről anélkül, hogy ez a tudásuk valamiképp meg lenne alapozva akár történetileg, akár a tárgyi néprajz sok mindenre fényt derítő ismeretével.« Teljes joggal hiányolja például, hogy Bartók és Kodály életművéről — legalább is tanterv szerint — nem esik szó nyolc féléven át. Ennek a hiányérzet-

nek helytelen utakra terelődése a melegágya — Bóka szerint — a felsőoktatásban sokszor öntudatlanul térthódító narodnyikizmusnak.

Ha most nem követjük cikkének további menetét, hanem csupán a folklórral kapcsolatos megállapításait idézzük, kétségtelenül igazat kell adnunk, amikor irodalmi oktatásunkból — alap- és felsőfokon egyaránt — hiányoljuk a népköltészet — mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben megfelelő — szerepeltetését. Nemcsak kevés még mindig ugyanis, amit ifjúságunk az irodalomtanítás során a népköltészetből megismer (különösen, ha arra gondolunk, hogy a szovjet és román iskolákban egy-egy osztály irodalmi olvasókönyve teljes egészében a népköltészetéről szól!), hanem ez a kevés sem eléggé szerves része az irodalmi anyagnak. Még mindig inkább betét, illuztráció, mintsem annak következetes érvényesülése, hogy irodalom és folklór párhuzamos, egymásból táplálkozó, egymást gazdagító, az egység és különbözőség dialektikus összefüggésében lévő kultúrformák; hogy a folklór az ösköltészettől a szocializmus építéséig végig kíséri az irodalmat is, a nép történelmét is. A népköltészet történeti jellegének hangsúlyozása — amely a magyar folklorisztikában Kálmány Lajosnál válik tudatos módszertani elvvé, bár már Katona Lajos is érvényesíti — a népköltészetelmélet és irodalomelmélet egyik sarkpontja. Ez az elv óv meg bennünket egyebek közt pl. attól a — Bóka által narodnyikként leplezett — torzítástól, amely a régi magyar irodalomban csupán a vélt vagy való pogánykori elemeket értékelte, s a keresztény kultúra hatását igyekezett jelentéktelenként elhallgatni, noha kétségtelen — s ez még a vitathatatlanul pogány örökséget is őrző 16. századi ráolvasásokban is, virágénekek-töredékeinkben is megmutatkozik —, hogy a keresztény középkor kultúrája is gazdagította irodalmunkat. Ugyanez az elv teszi lehetetlenné a mai népköltészetünk és az ösköltészet közötti romantikus-misztikus párhuzamok erőszakolt fölállítását, hiszen

kétségtelen, hogy mai népköltészetünk már több ezeréves fejlődés terméke, s így csak korlátozott lehetőségeink vannak az ősköltézzel való összevetésre.

Ennek az elvi megfontolásnak, a folklór történetiségét hangsúlyozó álláspontnak gyakorlati következményeként hamarabb olyan gyűjteményes munkának kellene napvilágot látnia, amely a magyar népköltészet anyagát — az ősköltészetre vonatkozó, kritikailag megrostált nézetek ismertetésétől a régi magyar irodalomban föllelhető folklór-»törmelékek«-en át napjaink népköltészeti alkotásáig — történeti áttekintésben tárná föl. Egy ilyen népköltészeti antológia lehetővé tenné, hogy irodalomoktatásunk szervesen beépíthesse a folklór anyagát irodalomtörténetünk folytonosságába, még gazdagabban és konkrétebben, mint ahogyan például az ilyen előmunkálatok híján Baróti Dezső, a tanítóképzők számára írt irodalomtörténet-könyvben — a folkloristákat is megelőzve — tehette.

A szovjet folklorisztikai vita

A népköltészet fokozottabb megbecsülése és az irodalmi nevelésben megnövekedő szerepe azonban nemcsak a folklór történetiségének elvéből következő föladatakra int, hanem fölveti a népköltészet más alapvető elméleti problémáit is. Két ilyen — egymással is összefüggő — folklórelméleti kérdés: a népköltészet és műköltészet, a folklór és irodalom összefüggése és elhatárolása, valamint az egyéniség és közösség folklórbeli szerepe. E két kérdéstről a folklóristák nálunk éppúgy, mint a Szovjetunióban, vagy a tőkésországokban — évtizedek óta vitáznak, s legutóbb, az elmúlt években egy reprezentatív szovjet népköltési kiadvány kapcsán újból a szovjet folklóristák kezdtek nézet tisztító elvi vitába. A kívülállónak szinte már nevetségesnek tűnhetnek a meg nem szűnő diszkussziók, melyek lényegében máig azon vitáznak: mi a folklór, mi tekinthető népi alkotásnak, mi nem. »Az emberek annyiszor emlegetik a népdalt — mondja már Goethe is —, de senki sem tudja világosan, mit kell voltaképp rajta értenünk.« S a kérdés — valljuk meg — ma sem tisztázott. A szovjet folklór-vita fényében kétségtelennek látszik, hogy a folklór fogalmát túlságosan megtárgítani, s a nép közösségi kincsének megtisztelő rangját alkalmi és egyszeri verselményeknek ajándékozni teljesen indokolatlan, még akkor

is, ha azokban bizonyos politikai mondánivaló fejeződik ki. A forma a népköltészetben éppen az alkotás népi, közösségi jellegének legbiztosabb elárulója, olyannyira, hogy a szovjet költő, Iszakovszkij már a mostani szovjet folklór-vita előtt, 1951-ben joggal emelte ki a művésziatlenséget, mint a nem-népi alkotás ismérvét!

A vita — mint már utaltam rá — egy jelentős népköltési gyűjtemény körül pattant ki. 1952-ben A. M. Asztahova, I. P. Dmitravov és A. N. Lozanova szerkesztésében, s az Orosz Irodalmi Intézet, a Puskin-ház kiadásában »Az orosz népköltészet a szovjet korszakban« címmel nagyszabású, több mint 500 lapos folklór-gyűjtemény jelent meg, azzal az igénnyel, hogy bemutassa az Októberi Forradalomtól, 1917-től 1950-ig terjedő időben az orosz nép folklórját. A műnek, amelyet nálunk az Irodalomtudományi Értesítőben Oltvánvi Imre részletesen ismertetett, s belőle részleteket is közölt, érdeme kettős: egyrészt anyagbőség, másrészt következetesen végigvitt történetisége talált a kritika egyöntetű elismerésére, bár ami a korszakbeosztást illeti, az már erős ellenvéleményt váltott ki mindjárt első bírálójánál. Csicserovnál is. Csicserov volt egyébként az első, aki a legfőbb hibát, a folklór fogalmának helytelen értelmezését is fölvetette; kifogásolta, hogy a kötet szerkesztői elkerülik a folklór alapvető elméleti kérdéseinek meghatározását, s ennek az elvi tisztázatlanságnak következményeként gyakorlatukban hibás eredményekre jutnak. Csicserov szerint a könyv sem elvileg, sem anyagával nem ad választ a népköltészet alapvető problémáira, így például a folklór közösségi jellege, amely a népköltészet legfőbb kritériuma, a kötetben annyira elsikkad, hogy a folklór átcsúszik az egyéni alkotásmód, a hivatásos költészet vonalára. »Mivel a népköltészet közösségi jellegét — mondja Csicserov — mint alapvető jellemvonást, nem ismerték föl a maga jelentősége szerint, nem foglalkoztak kellőképpen a szóbeliség kérdésével sem, ami pedig a népköltészet közzlési formája.« Hibáztatja a tisztázatlan elméleti álláspontból következő anyagválogatást is: szerinte sok selejtes, nivótlan alkotást is fölvettek, csupán azért, mert szerzője ismeretlen volt. Így azután a folklórananyag sokhelyütt keveredik olyan »véletlen-szülte« művekkel, amelyekre — mondja Csicserov — »nem szabad alkalmazni a »népművészet« megtisztelő elnevezését.« Nem fél kimu-

tatni néhány ilyen dalról, mint a »Pionir internacionálé«, »Ifjúsági marseillaise«, stb., hogy »selejtes, álnépi termékek. Rámutat arra is, hogy ezek az alkotások sokszor nemcsak művészetlenek, de politikailag is károsak, mint például: az »egyik népköltőnek, Andrejev Rjabinnak »Büliná Vorosilovról« című dalában a »olyasfajta archaikus epitetonok, amelyek a bülinákban rendjén voltak ugyan, de az új tartalom kifejezésére alkalmatlanok. Így lesz a bülina hagyományos jelzőhasználatára szerint Vorosilov elvtárs »cár-bátyuska«, egyik harcosa a »véres Nyikoluska«, így ülteti a népköltő Lenint, Sztálint, Vorosilovot haditanács céljából a fűre, s így olvassa Vorosilov a keresztútnál a hagyományos szöveget: ha balra mégy, megházasodsz, ha jobbra mégy, gazdag leszel, s. í. t.

Arra, hogy a hagyományos népköltési műfajok nem alkalmasak az új mondánivaló kifejezésére, különösképpen Neccsajev és Rübakova mutatnak rá bírálatukban. A könyvben, mondják, a hősi epikus műfajok sokszor mint eleven, ma is élő, sőt továbbfejlődő műfajok szerepelnek. A 12. és 14. század körül kialakult, megcsontosodott formákba belekényszerített új mondánivalónak ellentétét a formával, a kötet szerkesztői nem vették észre. Pedig, mint a bírálók igen erőteljesen kiemelik: »A szovjet valóság ilyen ábrázolása inkább paródia, mint népi alkotás!«

Messze vezetne, s nem is lenne értelme, ha a vita minden megállapításának ismertetésére vállalkoznánk, bár valamennyi igen tanulságos a magyar folkloristák számára is. Azokat a véleményeket emelem ki, amelyek a folklór kritériumaira, ismertetőjegyeire vonatkozóan tartalmaznak figyelmeztető meghatározásokat, minthogy ezek a további hibák forrásai. Így Anyikin bírálatában hangsúlyozza, hogy a szovjet folklorisztika egyik alapvető elve a népköltészet kollektív eredetének elismerése. Hibáztatja Jurij Szokolovot, amiért a folklóralkotások egyéni szemléletét hirdette az orosz folklórrol szóló összefoglaló művében. Elismeri az egyéniség jelentős szerepét a népköltészet alkotási folyamatában, de rámutat a veszélyre, amely a bírált műben már hibákhoz is vezetett: nem tudják megkülönböztetni az igazi népköltészet alkotási folyamatát egyes személyek gyakran kezdetleges műveitől. Sok kutató hajlamos rá, hogy népköltészetnek fosadjon el minden művet, amelyben meglátja a hagyományos folklór elemeit. A népköltészetbe bevihet ugyan

egy-egy ember bizonyos álnépi alkotást, de a kollektív átdolgozás folyamatában az ilyen menthetetlenül kihull. Neccsajev és Rübakova is elengedhetetlennek tartja a mai folklóralkotásoknál is a kollektív jellegét: az igazi népköltészetnek, mondják, ma is jellemzője az állandó csiszolódás és formálódás.

A népköltészet kollektív jellegének, közösségi voltának ilyen újbóli hangsúlyozása a magyar népköltészet kutatóit kissé meglepi. Nem mintha bárki valaha is tagadta volna, hogy a népköltészet — közösségi költészet, hanem azért, mert a legutóbbi időkig éppen mint szovjet folklorisztikai módszert ismertük és propagáltuk az ún. »egyéniiségkutatást«, vagyis a népi alkotótehetségek vizsgálatát. Most sincs persze arról szó, hogy valamilyen visszakozzt kell csinálnia folklorisztikánknak, s hogy az egyéniségvizsgálatnak haladó jellege, főlénye a burzsoá népköltészetelmélethez képest ne lenne vitathatatlan. Hogy ezt s ennek az elméletnek a folklór kollektív jellegét kritériumként deklaráló elvvel való összefüggését lássuk, szükséges a visszapillantás a kérdés történetére.

Az alkotó egyéniség fölismerésének fejlődése

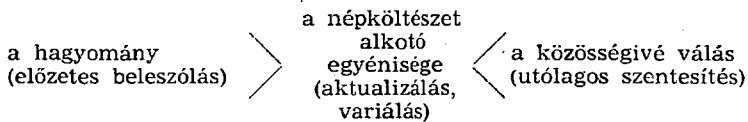
A népköltészettről való felfogást a 18. században az olasz Vico és a német Herder alakította ki. Vico a homéroszi alkotásoknak a »daloló Görögország« elvont, misztikus fogalmában látta szülőjét, Herder nyomán pedig — Hegel romantikus idealizmusától és Wundtnak a néplélekről alkotott tanától is táplálva — a német folklorisztika a népdalt misztikus, »titokzatosan maguktól nőtt virágoknak«, az egyének fölött önálló szubsztanciaként létező »néplélek« csodálatos alkotásainak tartotta. A német mesegyűjtés egyik úttörője, Wilhelm Grimm fejezi ki tán legtömörebben ezt a felfogást, mondván: »Ein Volkslied *sich selbst* dichtet.« Nem érdektelen talán megemlíteni, hogy ez a felfogás egész a modern tudományig elhatolt, s a mi Bartókunk is magáévá tette. Természettudósoknak (!) tartotta magát, aki tanulmányozása tárgyául »a természet egy bizonyos produktumát, a parasztnépet« választotta. »Természeti produktumnak tekintethők ezek a termékek — mondja a népdalokról —, mert a számukra legjellemzőbb sajátosság létrejötte — a pregnánsan egységes stílusok kialakulása — csakis lelki közösségben élő nagy tömegeknek

egyféle irányban működő ösztönszerű variáló képességével magyarázható. Ez a variáló készség pedig nem más, mint valamilyen *természeti erő*. Határozottan leszögezi, több ízben is: »Nincs adatunk, s lélektanilag nehezen is lenne magyarázható, hogy egyes parasztemberek dallamokat találnak ki.« Az egyéniség teremtő szerepét mások azonban már régebben fölismerik és elismerik. Goethe egy litván népdalgyűjteményről írva hangsúlyozza: »Talent ist dem Bauer so gut gegeben, als dem Ritter.« A mi Dugonicsunk a közmondásgyűjteménye elé szánt, de csak 1929-ben napvilágra került bevezetőben ezt mondja: »Minden közmondásnak eleje egy embertől származott, a többiekre ezután terjedt.« Igen jellemző, hogy Erdélyi János Grimm előbbi szövegét józanul így kommentálja: »eredetileg egyes éneklé azt...«

Arany már észreveszi, hogy a mesemondó bizonyos értelemben és korlátozott lehetőségek határain belül társ szerzője lehet a mesének: »Ugyanis a paraszt mesemondó — írja Merényi mesegyűjteményének bírálatában —, amit költői lélekkel s alkotó ösztönnel javít a mese szerkezetén, azonnal átadja a népnek, mely ha elfogadja, jele, hogy a módosítás életre való, s a mese új alakjában fog tovább élni, míg az ügyetlen betoldás vagy ferdítés lehámlik azon hatalmas ellenőrzés mellett, melyet a nép ízlése, ösztöne az egyéni újítások irányában folyvást gyakorol.«

A századforduló táján a polgárosodás, a paraszti társadalom egyéniségeinek a feudális közösségből való kiemelkedése, individualizálódása alkalmassá teszi a

talajt a népi alkotó egyéniség észreveszésére. Jellemző, hogy most az ellenkező véglét jut uralomra. Míg Bartók tagadta a »dallamokat kitaláló« paraszt lehetőségét, addig — ugyanilyen metafizikusan, önmagában állóan — képzelet elvikár Béla a népköltők létezését: »Nem az egész nép költi — mondja *A magyar népköltés remekei* című gyűjteménye előszavában —, hanem csak egyes, arra teremt költői tehetségek alkotják a népdalokat. E tehetségek az ún. *nótafák*. Ugyanígy, egészen az individuális műköltészet analógiájára véli Katona Lajos is: »A népköltés termékei is egy-egy ember elmé kohójában születnek; csak abban térnek el a műköltés szülőiteitől, hogy ennél rendszeren meg tudjuk a születés helyi és időbeli s egyéb körülményeit állapítani, míg a népköltés gyümölcseit illetőleg ezek iránt a legnagyobb bizonytalanságban maradunk.« Már Vikár a Szűcs Marcsa-ballada szerzőjének, Új Péternek kinyomozásakor gyakorlatában helyesebb úton jár, mint elméletében: nemcsak azt mutatja meg, hogy a megismert első változatból, Új Péter hírverséből hogyan variálódik, folklorizálódik a többi, hanem kiemeli, hogy Új Péter hírverse is jórészt a népköltés eddigi, hagyományos motívum- és formakincsének új módon való összeszövése, a régi formák egyfajta, a szokásosnál ugyan jelentősebb, nagyobb mértékű, de mégis a hagyomány szellemében történő fölújítása. A »nótafa« tehát nem egyszerűen paraszti költő, hanem különleges eljárással, sajátos — a hagyomány ereje által korlátozott — lehetőségek közt alkotó költői tehetség.

A nép, a közösség, a hagyomány *előzetes beleszólását* a népi tehetség munkájába még Tolnai Vilmos sem látja: ő is, mint Arany, csupán az *utólagos ellenőrzés* funkcióját tulajdonítja a népi közösségnek: »A nép, mint egésznek képzelt egyén, egyáltalán semmit sem alkot; minden alkotás csak az egyesből indulhat ki. A tömeg lelki munkája nem alkotó, de nem is pusztán tétlenül elfogadó, hanem válogató; selejtező, módosító.« A kollektívumnak ezt az utólagos, úgyszólván szentesítő szerepét, amely valóban jelentős mozzanata a folklór-alkotásnak,

sokan jellemzik a »csiszolás« szóval. Arany hasonlata valóban rendkívül találóan fejezi ki az alkotás kollektív folyamatát: »A népdal sorsa olyan — mondja —, mint a patak sodrába került kavics; a kezdetben formátlan, éles, csúcsos kavicsot a víz sodra hengergeti, ami által élei lekopnak, lassan gömbölyödik, végre sima kerek formát kap; éppúgy a népdalt egyre szebbé, formásabbá alakítja a népajk.« Egészen hasonlóan mondja Kalinyin: »A nép olyan, mint a kincskereső: kiválasztja, őrzi, évtizedeken keresztül csiszolja kincsét, de

csak a legértékesebbet, a legnagyobbértékűt tartja meg.« Gorkij is csaknem ezekkel a szavakkal jellemzi a tökéletes költői alkotást: »Az egyéni alkotás legjobb példái remekül csiszolt ékkövek, de ezeket az ékköveket a néptömegek kollektív ereje teremtette meg.« Arany másutt, az előbb már idézett bírálatában ugyanezt a folyamatot így festi le: »Minden következő nemzedék rátette kezét a műre, hibáit kijavítá, darabosságát elegyengeté, betölté hézagait, megigazgatá, ami fonák volt benne s eltörölve, ami pusztán a költő egyediségének volt kifejezése, az egészet mind általánosan érdekűvé, az összes nép közvagyonává alakította.«

Az egyéniség népköltészetbeli szerepének megfigyelésére alkalmas lett volna Johan Bünker soproni mesélője, a hienc Kern Tóbiás, akitől a gyűjtő egy kötetre való mesét jegyzett le. Am Kern Tóbiás éppen nem alkotói, hanem a legmerekvebben konzerváló, tradáló típusa volt a népköltészet hordozóinak, így nem nyújtott módot az egyéniség folklórbeli munkálkodásának megfigyelésére, sőt ellenkezőleg: mint a népi emlékezet hűségének, a változatlan hagyományozódásnak lett sokat elmegetett ideáljává. Ismeretes, hogy az első elmondás után tíz esztendővel is szinte szó szerint ugyanúgy diktálta tollba meséit.

Ugyanebben az évben, 1906-ban Sepsőrdi János már figyelemreméltó megállapításokat tett a Magyar Népköltési Gyűjtemény két kötetének bírálatára kapcsán a variálódás egyéni jellegéről. »A mesélő — írja — a maga egyszerű környezetében és hallgatósága előtt egyéníti, alkalmazza a mesét, mint ahogy a dalban saját faluja nevét említi.« »Ha én ma lejegyzek egy egyszerű népdalt — folytatja — a jövő évben ugyanazt ugyanattól a parasztleánytól más dallammal, elég lényeges eltérésekkel, esetleg új szakaszokkal bővülve, sőt már régebről ismerttel összepárosítva jegyezhetem le.« »Valahányszor elmond valaki egy mesét, mindannyiszor újrakölti azt s kedve és hangulata szerint idomítja és formálja, igen sokszor a tartalmat is, de a beszédbeli formát feltétlenül.«

Kálmány Lajos Borbély Mihály a első, akinél az egyéniség folklórbeli szerepe tudománytörténetünk során a legjobban kitűnik, s Kálmány Lajos az első, aki ezt tudatosan értékeli is. »Ez a kötet — írja egyik levelében — egy embernek tükrözi vissza lelki világát, amilyen a temesközi népé is, ha a bácskaival huzamosabban érintkeznek.« Ebben a megfogalmazásban

kiválóan érvényesül az az elv, melyet máig vallunk az egyén és közösség folklórbeli kapcsolatáról: az egyén nem önmagában, nem a közösségtől elszigetelten érvényesül a folklórbán, hanem a közösség kifejezőjeként, jellemző típusaként, aminthogy Borbély Mihály is a bácskaival érintkező temesközi nép típusa gondolkodásmódjában, stílusában és hagyománykincsében egyaránt. Jóval később, Ortutay Fedics-kötetének bírálatakor éppen ezt az összefüggést jellemezte Marót Károly a Pindarostól származó kifejezéssel: »idios en koinoi«. Egyéni a közösből, vagy ami ugyanaz: új a régieben.

Észrevettük a Borbély Mihály meséit tartalmazó kötet újszerűségét, jelentőségét mások is. Vargha Gyula Kálmányhoz intézett levelében írja: »Mennyi mesekincs van egyetlen mesemondó lelkében fölhalmozva. Azért is nagyon fontos ez a gyűjtemény, mert megvilágítja a népmesék születését. Meg lehet belőle állapítani, hogy egy született mesemondó, hogy használja fel a közkinccsé vált mesemotívumokat, hogy alakítja, hogy változtatja, s mennyire ad hozzájuk saját leleményéből.« Sajnos Borbély Mihály nem volt a legleleményesebb, legjobb mesemondó: alakítása, újjáalkotása nem volt jelentős népi alkotótehetségre, így még mindig nem nyújtott alkalmat arra, hogy a népi egyéniség jelentősége teljes gazdagságában táruljon a tudomány elé.

Időközben a nyugati burzsoá folklorisztika is föl hagyott a misztikus-romantikus kollektív-eredet elméletével, s kialakította a maga egyéniség-elméletét. A népi kollektív alkotás romanticizmusának visszahatásaként most divatos elméleteket agyaltak ki arról, hogy a nép — tömegében is és egyedeiben is — képtelen a szellemi és művészi alkotásra. Ezt kerekperek meg is fogalmazta 1903-ban egy német kutató, Hoffmann-Krayer, mondván: »Das Volk produziert nicht, es reproduziert.« Egy másik, John Meier, úgy állította be a népet, mint szegény Lázárt a gazdag ember asztalánál, akinek csak a morzsák jutnak. A francia Joseph Bédier egyenesen kimondta, hogy a folklór csupán az irodalomnak »degenerált fajtája«.

Ennek az irányzatnak lett reprezentatív képviselője Hans Naumann, hírhedt »gesunkenes Kulturgut« elméletével, mely szerint csupán a »geistige Oberschicht« teremti, s ennek a szellemi felsőrétegnek egyéni alkotásai válnak »lesüllyedt kultúrjavakként« az alkotásra képtelen »Unterschicht«-nél, a népnél népművészetté,

folklórrá. Naumann divatos elméletének sok követője akadt világszerte. Az orosz Miller ennek megfelelően zárta ki az orosz népet az orosz hősi eposzok, a bülinák alkotásából, kizárólag nemesi eredetűeknek hirdetve ezeket. A román Densuséanu éppen ezen az alapon követelte a folklór kultuszának megszüntetését, annál is inkább, mert nem tetszett neki, hogy a román parasztok epikus énekeiben, a dojnákban a katonai szolgálatot kész szerencsétlenségnek tüntetik föl, s dalaikban az adóterhek elleni panasz uralkodik.

A burzsoá tudomány tehát, mint láttuk, a két végletet vallotta: a kollektivitás-elmélet misztifikálta a népi alkotást, s azzal, hogy elszemélytelenítette a népet, éppúgy a népi tehetséget, a nép alkotóképeségét tagadta, mint a másik véglet, amely az egyéni alkotásból kiindulva ezt csupán az uralkodó osztályok kivételes tehetségű tagjainak tartotta főnn.

Babits 1918-ban, egy háborús dalgyűjtemény kapcsán cikket írt a népköltészetéről. Ebben a misztikus kollektivitás-elmélet ellen hangoztatja, hogy nem hisz olyan »mitológiai szörnyben«, mint »a nép ajka«. »Az az érzésem — írja —, hogy a népköltészetéről való egész fölfogásunk tele van mitológiával.« »Előállhat-e egy költemény másképp, mint hogy egy költő megalkotja? Később talán mások faragják egy kicsit, elváltoztatják, rontanak rajta — meg vagyok győződve, hogy sokkal ritkább esetben javítanak — de alapjában az, ami a költemény lényege, az olyan valami, hogy csakis egy lélekből sarjadhatott elő.«

Ezzel a fölfogással, amely érzi a teremtő egyéniség szükségességét, de a közösség szerepét — Arannyal ellentétben — nem a tökéletesítő csiszolásban, hanem az elrontásban látja, nem érthető a népköltészet esztétikai tökéletessége, szépsége. Naumann elmélete ellen épp ez volt az egyik érv: hogyan lesz a népköltészet alkotás olyan üde, friss, szép, megkapó, ha a közösség csak ront rajta, vagy ahogyan Naumann nevezte e folyamatot a német »Zersingen«, illetve »Zersingung« szavakkal: széténeklí, ronggyá éneklí az egyéni költő dalát? Babits itt kénytelen elismerni, hogy a nép közt alkotó tehetségek, mégpedig nem is akármilyen alkotó tehetségek élhetnek és lehetnek. Arany János példáját hozza föl, s kérdi, hány Arany János lehet, aki falun maradt, műveletlen maradt?

Az egyéniség és közösség folklórbeli szerepének vitája különös élességgel mu-

tatkozott meg az 1928-as prágai nemzetközi népművészeti kongresszuson. Itt a nyugati, kapitalista országok burzsoá tudósai az egyéni alkotás és a lesüllyedt kultúrtermék elmélete mellett kardoskodtak, míg a paraszti kultúrában gazdag keleti és északi államok képviselői az ősi és eredeti, kollektív jellegű népművészetet hirdették.

Időközben finn és orosz tudósok már jelentős eredményeket értek el a népi egyéniségek vizsgálatában. A finn Neovius Adolf a később híressé vált mese-mondó, énekes asszonynak, Larin Parake-nek ajkáról hihetetlen mennyiségű folklórananyagot jegyzett le. Ez az irástudatlan, de hatalmas emlékező-tehetségű asszony 1352 népéneket, 1750 közmondást, 336 találómesét, összesen mintegy 32 ezer sornyi népköltési anyagot diktált. Tollba a szerencséskezű gyűjtőnek. Ennek a kivételes képességű népi tehetségnek 1911-ben Mikko Utotinen az életrajzát is megírta, jelöl, hogy a népi tehetség szerepét értékeli. Hogy mégsem vált ez a kísérlet az egyéniségvizsgálat úttörőjévé, kezdeményezővé, annak elsősorban a finn földrajz-történeti módszer volt az oka, hazájában is, azon kívül is nagy tekintélynek örvendő elnyomott minden másfajta ötletet és irányzatot, s csupán a folklórananyag motívumainak hasonlósága, vélt eredete és vándorlása érdekelte. A variálódás, s az ebben megmutatókozó egyéni jelleg nem illett össze ezzel az elmélettel.

Az egyéniségvizsgáló úttörői és kifejlesztői az orosz folkloristák lettek. Rüb-nikov a bülinák gyűjtése közben megfigyelte, hogy az énekesek előadása egyazon témáról egyéni különbségeket mutat. A másik neves bülina-gyűjtő, Gilferding már a bülinákat énekesek szerint csoportosítva adta ki. Ennek nyomán Oncsukov mesegyűjtő meséit a földrajzi kategóriákon belül egyének szerint is elkülöníftette, és az egyes mese-mondók rövid jellemzését is megadta. Nagyon tanulságosan állapította meg (akár már előbb a Borbély Mihály-kötet előszavában a mi Kálmányunk), hogy mindig a mesélő egyéni ízlésétől, hajlamától függ, a környék meséiből mit választ elmondásra, mit tanul meg, mit tart meg emlékeztetésben, hogyan formálja át a közös mese-kincset. Az orosz kutatók túlmentek a mese formái vizsgálatán, kutatták a mese-mondó egyéniségét, sőt a mese-mondó és a hallgatóság viszonyát, a mesélés folyamatát is. Szokolov egyik mesélőjével,

Ganinnal kapcsolatban elemezte azokat az egyéni stílussajátságokat is, amelyekkel ez a tehetséges mesélő a közös mese-kincset egyénien újjáformálta.

Teljes tudatossággal és ideológiai megalapozottsággal fejlesztette tovább már a szovjet korszakban az orosz kutatók e kezdeményezését Azadovszkij »Eine sibirische Märchenerzählerin« című, 1926-ban Helsinkiben, az FFC sorozatban megjelent munkájában. Ebben a szibériai Vinokurova asszonynak meséit egy másik, tőle elűtő stílusú mesélőnek, Ananyevnak elbeszéléseivel állította tanulságosan szembe.

E kezdeményezések nyomán kezdte hazánkban a 30-as években meghonosítani a szovjet folklorisztikai iskola mesekutatási módszerét Ortutay Gyula. Már 1935-ben *Nyíri és rétközi parasztkésék* c. gyűjteményében föltűnt egy jelentős mesemondó tehetség sajátos profilja, Korpás Lászlóé. Később, 1940-ben külön kötetben adta közre egyetlen mesemondónak, a kivételes képességű Fedics Mihálynak meséit.

Fedics — a maga korlátai között — igazi költőegéniség. Ontudat, teremtő képesség rejlik benne: »Aki csak pár mesét tud — mondja nem kis önérzettel magáról —, csak tízet is, az akár százat is csinálhat belőle, ha van fogalma hozzá!« Egészen hasonló ez az Odyssea megfogalmazásához: »En a magam tanítója vagyok, lelkembe az isten mindenféle dal törvényét ültette.« Fedics tehetsége, a hagyományos mesekincs egyéni megformálásában mutatott, szinte írói jellegű képessége kitűnően bizonyította, hogy akit eddig passzív reprodukálónak tekintett le a burzsoá tudomány, az lényegében teremtő egéniség, s hogy amit régen egy fix, hagyományos mese egyszerű továbbélésének tartottak, az, jóllehet hagyományos, de egyúttal egyszeri, új alkotásnak tekintendő. Fedicsnél mutatkozott meg eddig legteljesebben az egyéniség és közösség sajátos folklórbeli viszonya: az a kapcsolat, amely az egyént mint a hagyomány legjobb összefoglalóját, egyszerismind legmerészebb megújítóját állítja szembe a közösséggel, e hagyomány hordozójával és visszavevőjével. Az egyénben, mint »csöppben a tenger« tükröződik a közösség hagyománya, s fordítva is: a közösségben szintétizálódik számos egyén tehetséese, de korlátok közt mozgó, a hagyomány szellemében történő újítása. Ortutay Gyula éppen ezt a sajátos viszonyt, »sajátságos feszültséget« tartja a folklór egyik fővonásának,

s kétségtelen, hogy ez fejezi ki maig leghelyesebben a valóságot, a folklór két-tős: egyéni és közösségi arculatát. A népi tehetségnek ezt a sajátos folklórbeli szerepét, az egyéniségnek és közösségnek, vagy ami ugyanaz: az újításnak és a hagyománynak folklórbeli összefüggését jól jellemzi a norvég Ibsen »Peer Gynt« c. drámai költeményében, amikor a hazudozónak tűnő, alapjában véve gazdagságtáji és tettevágyó Peer Gyntöt egy kitalált meséjével, esetével kapcsolatban így feddi az anyja:

Persze, itt lehet csavarni,
régí hímet újra varrni,
addig rakni szót a szóra,
míg nem ismersz rá az óra.
Itt tétél a bak-esettel,
kicifrázad képezzel,
kifestetted vad havással,
borzalommal, barna sassal,
odatettél, visszavettél,
végül úgy megrémítetted,
hogy már fel sem fedezhettem
ő meséd az új esetben.

(Áprily Lajos ford.)

Hasonlít minden népi alkotás bizonyos fokig a japán *heikei*-hez. Ez valami rigmus-szerű kis műfaj, amelyet állítólag évente meghatározott témára kellett költőinek versenyszerűen, s csupán három sorban megfogalmazniok. A motívum alig változik: »A művészet nem abban áll, hogy újat kell alkotni, hanem inkább abban, hogy mindig újabb árnyalatokkal gazdagítsák a régi képeket.« (Ezeket a rövid kis dalokat tekinti mintának »japános« verseiben Juhász Gyula.)

Ugyancsak összevethető a népi alkotás-mód a folklór minden területén, mesében, dalban, népzeneben egyaránt az arab »makámával«. Ennek lényege, hogy a keleti társadalmakban bizonyos meghatározott alkalmakkor meghatározott dallamformát kell a zenészeknek játszania. De ezen belül a hagyományos keret neki kell új és új dallamfordulatokkal kitöltenie. Ami elő van írva, többnyire a dallam általános alakja, néha csak a szélső hangok, amelyekben belül mozoghat, néha a teljes hangsorral együtt a ritmus is, máskor csak a kezdő és végső hangok. Az előadónak joga, sőt kötelessége a dallamot rögtönözni, csak a modell, a makám előírt körvonalaival kell alkalmazkodnia. Íme: a makám-elv kitű-

nően jellemez minden népköltészeti alkotást. A makám jelenti a közösség hagyományát, a szabályt, a stílust, amelyen belül az előadó mozoghat; a rögtönzés, a konkrét megvalósítás viszont az ő egyéniségét képviseli — a stílus, a hagyomány szabályain belül. Ebből az is következik persze, hogy ugyanaz a dallam, dal, ballada, mese stb. nem hangozhat el soha kétszer egyformán!

A makám-elv tehát, amelynek a népi előadásmód és a népi teremtés elveként való általánosítása Szabolcsi Bence érdeme, nagyon jól kifejezi a népi alkotás folyamatát, kettős arculatát, a közösség és egyéniség dialektikus kölcsönhatását. A szovjet folklorisztikában lényegében ugyanezt az álláspontot éppen Csicszerov képviselte több tanulmányában is. A »Hagyomány és szerzőség a folklórban« című tanulmányában kimondja: »A hagyomány és szerzőség (értsd: közösség és egyéniség — PL.) elválaszthatatlan egység.« »A hagyomány a szerzőség alapja. A hagyomány jellemző vonása, hogy mind irodalmi, mind szóbeli formájában meg tud újulni.« »A folklórban a hagyomány és egyéniség egymás mellett halad és úgy él, mint az alkotás egységes folyamatának két oldala.« »Az egyéniség egybeforrt és szembefordulhat a hagyománnyal, folytatva vagy újjáalakítva azt. A hagyomány vagy személyiség túlsúlya azután már a tehetség fokától függ, vagyis attól: érvényesíti-e egyéniségét, vagy alárendeli magát a hagyománynak.« Ennek megfelelően Csicszerov a folklór hordozói között többféle típust különböztet meg, köztük két alapvető típust: az átadó-előadót, aki őrzi a hagyományt, de nem alakítja, s vele szemben az alakítót, aki kisebb-nagyobb mértékben formálja is a hagyományt.

Az Ortutay-féle módszer hazánkban nem találkozott teljes, osztatlan elismeréssel. Tanítványai követték őt ezen az úton, s egymás után jelentek meg a népi egyéniségek köré csoportosított meséket tartalmazó mesekiadványok. Az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény programszerűen tűzte ki maga elé föladatul az egyéniségvizsgálat általánossá tételét; maga Ortutay kijelentette: »...tervem, hogy ezután... népmesei kiadványaimat mindig is egy-egy mesemondó egyéniség köré csoportosítsam.«

Az ellenvetések épp ebben, az egyéniség jelentőségének túlbecsülésében látták a veszélyt. Korompay Bertalan 1941-ben népköltési kiadványainkat bírálva kétkedően kérde: »Hova vezetne valóban, ha

most már mindenütt az ismeretközlők kerülnének a néprajztudomány érdeklődésének gyűjtőpontjába, a hagyományos népi műveltség kutatása pedig másodrangú föladatná válnék?...

Honti János, amikor a Fedics-kötet nyomán elkészült másik hasonló jellegű munka, Dégh Linda »Pandúr Péter meséi« című mesegyűjteményét ismertette, így vetette föl kifogásait: »A fő kifogás, amit a néprajz egyéniségvizsgáló módszere és felfogása ellen tenni lehet: az, hogy a népköltés, ha egyes egyéniségek megnyilatkozásának tekintjük, egyes emberek egyéniségének tükrében szemléljük, elveszti a hagyomány és idő végtelen perspektíváját; ha egyetlen ember egyetlen alkotásaként áll előttünk, egyszerűvé, pillanatnyivá sekélyesül; megmarad műnek, de nem marad meg közösségi kincsnek, egész kultúránk egyetemes kifejezőjének: nem marad meg népköltésnek. Irodalomná válik.«

Egészen hasonlóan tesz ellenvetéseket Dömötör Sándor is több tanulmányában. »Aggasztó a mesekutatásban — írja ezek egyikében — a helytelen módszerekkel vizsgált mesemondó egyéniségének kiemelése.« Szerinte a mesekutatásban »az egyéni sajátosságok vizsgálata ... nem hozhat olyan nagy eredményt, mint amilyenre kutatóink gondolnak.«

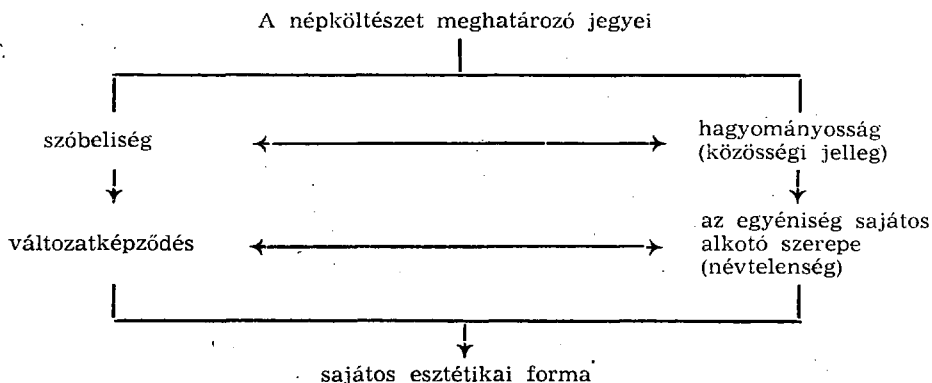
Ez ellenvélemények ellenére az egyéniségvizsgálat módszere meghonosodott a magyar folklorisztikában, sőt bizonyos vonatkozásban azon túl is, a magyar néprajzban. Nemcsak kiváló mesemondókat, hanem művészi tehetségben kitűnő faragópásztorokat, népi javasembereket, vallásos vezetőtípusokat is vizsgálni kezdett a néprajztudomány, s nem minden eredmény nélkül.

Kétségtelen tehát, hogy az egyéniségvizsgálat a polgári folklorisztikával szemben haladást mutat, mert a népi tehetségről szóló marxista tételt kézzelfoghatóan bizonyítja az egyes alkotó tehetségek működésének, a hagyomány formálásában megmutató tevékenységének kimutatásával. Mégis meggondolkodtató az az ellenkezés, amellyel magyar folkloristáink fogadták annak idején, s föltétlenül megokolt az a veszelő, amelyet bírálatukban egyöntetűen megrajzoltak; még a módszer egyik képviselője, Banó István is, aki 1944-ben így írt: »A mesemondó vizsgálata ... fontos valami, de ez még nem néprajz: ezen kívül megvizsgálendő még az egyénnek a közösséghez való viszonya is.«

A népköltészet meghatározó jegyei

A szovjet folklorisztikai vita akkor, amikor a kollektív jelleget ismét hangsúlyozza, szintén az egyéniség jelentőségének túlbecsülése terén fenyegető veszélyre figyelmeztet. Nincs arról szó, hogy visszafelé lépjenek a múlt századi polgári folklorisztika misztikus-romantikus kollektivitás-elméletéhez, hanem csupán arról, hogy az eddiginél nagyobb figyelmet

fordítsunk a folklór-alkotások *közösségi* jellegére, mint a népköltészet *legfőbb* ismérvére. A folklór *közösségi jellege* és *szóbelisége* az a két legfőbb kritérium amely — a szovjet vita tanulságaként — alkalmas a népi alkotások megkülönböztetésére. A szóbeliség következménye lényegében a folklór *változatképződése*, míg másfelől a közösségi jelleg szabja meg az *egyéniesség sajátos szerepét* a népköltészetben.

Ennek a négy kritériumnak következményeként, a már említett közösségi »csiszolómunka« termékeként áll elénk a folklórnak az az *esztétikai formája*, amelyet Iszakovszkij a folklór legbiztosabb meghatározójának tekintett.

A népköltészet és irodalom szintézise

Am ugyanebből a meghatározásból más is következik. A szóbeliség, amely a paraszti társadalom körülményeiből, az írástudatlanságból következett, egyre inkább eltűnően, korlátozódik a költészeti alkotások *közösségi jellege* és *variálódása* egyaránt. Leontyev és Bocsarov szerint ez nem jelent mást, minthogy a népművészet hagyományos formája átalakul és egyesül a magasművészetével. Leontyev szerint a nép alkotóképessége a szocialista társadalomban túlnő a folklór keretein: »A folklór, a szovjet folklór, a szovjet művészetnek nem önálló területe, s a szovjet folklór kifejezés távolról sem jelöl meg a néptömegek alkotóerejének kifejlődését. A szovjet művészetben belül nem fejlődhet két irányzat: egy »hivatásos« és egy »népi« — a szovjet művészet

lényegéből következik, hogy a kettőnek egyesülnie *kell!*« Bocsarov még konkrétabban fejezi ezt a gondolatot ki, amikor rámutat, hogy a szovjet korszakban a népköltészetnek és az irodalomnak *közös a forrása*, a szovjet valóság, *közös a hőse*, a szovjet nép, és *közös a módszere*, a szocialista realizmus. E szerint a legjobb népművészek írásai már *lényegében irodalmi jelenségek*, s az a föladat, hogy ezek a népművészek igazi nagyműveltségű, nagytudású művészekké váljanak. Szerinte helytelen a folklórt »örök«-nek vélni, amint a bírált kiadvány szerkesztői teszik, akik — úgy tűnik —, az orosz nép művészi fejlődésének új, magasabb fokát a népi énekesekben, nem pedig a Gorkij, Majakovszkij és a többi szovjet író, költő életművében látják!

Ezzel szemben Csicsarov Leontyevet cáfolva azt igyekszik bizonyítani, hogy a szóbeliség csupán a forradalomelőtti folklór ismérve, a népköltészeti alkotások előadásának csupán egyik lehetséges formája, melyet, mióta az írásbeliség a szovjet nép közkincsévé vált, fölváltott a folklór írásos formája. Szerinte Leontyev, amikor a folklórt a szóbeliségtől elválaszthatatlannak itéli, a csasztuskákon és közmondásokon kívül lényegében ta-

gadja a szovjet folklór létezését, mint-hogy a szovjet emberek kollektív irodalmi tevékenysége ma már kizárólag az írásbeliség útján jelentkezik. Szerinte ez ellentétben van a marxizmus—leninizmus folklórra vonatkozó tanításával, mely a népi alkotásban a dolgozók kollektív művészetét látja. Ezért szerinte a folklórhamisítás elleni küzdelemmel egyidejűleg szembe kell szállni azzal a téveszmével is, mintha a nép kollektív alkotóereje megszűnt volna, hiszen ez az alkotóerő éppoly elpusztíthatatlan, mint maga a nép.

Csicserov és Leontyev vitájában lényegében az a régi dilemma fogalmazódik meg újból, hogy a folklór megmarad-e a szocialista társadalomban? Csicszerov elgondolásában az az elképzelés kap hangot, hogy a folklór — bár egyes műfajai kivészhetnek, s újak is támadhatnak —, mint a »dolgozó nép költészete« ezután is szerepet játszik a társadalom életében. Ezzel szemben Leontyev és még inkább Bocsarov arra mutatnak rá, hogy a *szovjet társadalom föltételei közt a népi alkotótehetség nem maradhat tovább is a folklór megícskák szűk keretei között, hanem föl kell emelkednie az irodalom, az egységes nemzeti költészet színvonalára.* Nem jelenti ez a folklór »pusztulását« olyan értelemben, mint a kapitalizmus körülményei között, sőt ellenkezőleg: a népi alkotótehetség, képesség és ízlés győzelme lényegében az a folyamat, melynek során a népköltészet és irodalom közötti eddigi különbség *földoldódik.* Helytelen tehát azokból az átmeneti alkotásokból, amelyek a régi formák közt, a hagyományos folklór keretein belül próbálták az új tartalmat kifejezni, arra következtetni, hogy ezeknek mindvégig fönnt kell maradniuk. Ezek már most is sokban anakronisztikus jelenségek, s még inkább azok lesznek a jövőben.

A szovjet folklorisztikai vitából még egy magyar tanulságot is levonhatunk. A magyar folklorisztika történetében jelentős haladást jelentett, s lényegében az önálló problematikájú népköltésztudomány kiformalódását jelentette, amikor Kálmány Lajossal elérkezett a *szövegűség* olyan értelmezéséhez, amely már nem érezte magát följogosítva, hogy a néptől gyűjtött szövegeken bármilyen szempontból — ízlés vagy irodalmias esztétizálás legyen is az —, változtasson, amint ezt előtte Erdélyi János is, Arany János is, sőt még a nyelvjárási sajtásokra tudatosan adó Kriza János is megtette. Éppen, mert a folklór anyaga nem csupán

irodalmi értéket, de a nyelvkincs, a népi hitvilág, a népi karakterológia stb., stb. kimeríthetetlen kincsesbányáját is jelentette, nagy jelentőségű volt ez a tudománytörténeti fejlődés. Jellemző, hogy Kálmány Lajosunkat épp szövegűségéért, a népköltési anyag előzetes szelekciójának mellőzéséért bírálja ennek az eljárásnak, a népköltészet átírásának legismertebb képviselője, Benedek Elek. A szövegűség elve Kálmány óta már vitathatatlan módszertani alapelve lett a magyar népköltésztudománynak, s éppen ez tette lehetővé, hogy az azóta fölgyűlt hatalmas népköltési anyag valóban bőséges forrást jelenthetett a néppelvkutató, az összehasonlító hitvilág-kutató, a néplelek-ismerő számára egyaránt.

Ezzel szemben most a szovjet folkloristák vitája közben olvasunk olyan véleményeket Anyikin tollából, amely a »véletlen elemektől« meg kívánná tisztítani az orosz folklórt. Olyan »kritikai kiadást« javasol az orosz népköltészet anyagából, amely kiküszöböli a konkrét változatokat, e változatok nyelvjárási »esetlegeségeit«, s — mint nálunk Benedek Elek meséskönyvei — irodalmiasítva adná a nép és a külföld elé az orosz folklórt. Még érdekesebb, hogy e tekintetben nem kisebb tekintélyre hivatkozhatik, mint Alexej Tolsztojra, aki a háború előtt egy többkötetes orosz népköltési gyűjteményt tervezett ilyen elvek alapján: »Megőrizve a szóbeli elmondás érintetlenségét, a cselekmény variánsait egy cselekményben összegezem. Megőrzöm a népi nyelv valamennyi sajátosságát és megtisztítom a mesét azoktól a részekről, amelyeket a mesélő mechanikusan adott hozzá más mesékből, vagy amelyek a mesélő hibájából vagy a helyi és nem jellemző nyelvi sajátosságokból erednek.«

Anyikin szerint ez a földadat ma is időszzerű, s írókra vár megoldása.

Természetesen nem tudjuk, egy ilyen kiadvány tudományos célokat szolgál-e, s fölöslegessé akarná tenni a *szövegű kiadásokat*, vagy csupán — mint nálunk az említett Benedek Elek vagy újabban Illyés Gyula mese-átdolgozásai — a tudományos kiadványok anyaga alapján népszerű, irodalmi vagy éppenséggel ifjúsági nevelő-célokat. Ez utóbbi esetben ugyanis teljesen jogosult az eljárás, míg ha ezt szövegű, tudományos kiadványok helyett szándékoznak megjelentetni, ezzel az eljárásmóddal nem érthetünk egyet. Ez valóban visszafelé lépést jelentene a folklor tudomány fejlődésének útján, amely

egyszer már levettközte az irodalmias és egyéb előítéletek által meghamisított népköltészeti anyagok közzétételéből fakadó korlátait, hibáit. A népköltészet tudományos kiadványainak má is a legteljesebb szövegűséghez kell ragaszkodniuk, ha nem akarják meghamisítani a nép alkotásait.

A szovjet folklorisztikai vita tehát több ponton válhat a magyar népköltészet vizsgálatának, irodalmi örökségünkbe való termékeny beillesztésének segítőjévé. Fegyvert ad kezünkbe a folklor *meghamisításának* olyasfajta kísérletei ellen, amire nálunk is akadt példa, s megmutatja, hogy a népköltészet melioratív elnevezését csak a valóban hiteles, *esztétikailag is értékes*, a népi ízlés csiszoló

folyamatán átment költői alkotások érdemlik meg. Tanulságos abból a szempontból, hogy *tanúi lehetünk a folklor és irodalom napjainkban nálunk is megkezdődő szintetizálódásának*, amely egy egységes, népi jellegű nemzeti költészet kialakulásában mutatkozik meg.

A népköltészet e legfontosabb elméleti kérdéseinek tisztázása ugyanekkor lehetővé teszi számunkra a régi népköltészet, a *történeti népköltészet* helyes értékelését, tartalmi és esztétikai tanulságainak az irodalmi nevelésben való fölhasználását, s lehetővé teszi, hogy amint a párt-határozat is megkívánja, a népköltészet ismertetése hozzájáruljon nemzeti kultúránk sajátos értékeinek növekvő megbecsüléséhez.

PÉTER LÁSZLÓ

Leonov: Tisztítótűz

A Szegedi Nemzeti Színház bemutatója

A dráma a nagy történelmi változások ábrázolásának a műfaja, mindig olyankor éri el igazi virágzását, amikor nagy társadalmi ellentéteket, a társadalom összes erőit igénybevevő eseményeket ábrázolhat. A szovjet dráma történetében is új nagy virágzási korszakot teremtett a Nagy Honvédő Háború, Szimonov, Kornejcsuk, Leonid Leonov és mások színművei nemcsak a szovjet, de az egész emberiség drámatörténetének új szakaszát jelentik.

A háború, mivel a drámai ábrázolásra fölöttébb alkalmas totális állásfoglalást, rendkívüli erőfeszítéseket kíván — a görög drámatól, Shakespeare-től napjainkig gyakran szolgált témát a drámaíróknak. Különösen elszaporodtak a háborús színművek a 20. században, amikor a lényeges ellentéteket, összeütközéseket meglátni és ábrázolni képtelen polgári dráma az izgalmas konfliktus lehetőségét látta és hajszolta a háborús témában. Borzalmasságra, az érzelmek, idegek felkorbácsolására törekedtek ezek a színdarabok, fokozták a háborús hisztériát és szadizmusra neveltek.

A szovjet drámaírók egészen más célból fordulnak a háborús témához: a Nagy Honvédő Háborút ábrázoló műveikkel segíteni akarják a szovjet nép világtörténelmi jelentőségű nagy harcát, műveikben nem akarják a nézők idegeit betegesen felizgatni, — a szovjet háborús dráma épp úgy, mint a szovjet nép tör-

ténelmének bármelyik korszakát visszatükröző dráma — azt mutatja meg: milyen magasra nő a szovjet ember, milyen emberformáló ereje van a tudatos közösségnek, milyen ereje van a szovjet háborúnak.

Leonov színműve, a Tisztítótűz ezt mutatja meg. A dráma cselekménye a Nagy Honvédő Háború idején, a háború első szakaszának végén játszódik le: a Moszkva felé előrenyomuló hitlerista csapatok elfoglalnak egy orosz kisvárost, megkezdődik a városka lakóinak új élete, az események egész embert követelnek, a tisztítótűzben elválik ki mennyit ér. Leonov az avatott színpadi író kezével szövi bele a cselekményekbe a náci megszállók gyilkos tetteit, a föld alól előbújó ellenforradalmárokat, a fellobbanó nemzeti ellenállás, a partizánok hőstetteit.

Leonov nem sematikusan, hanem egyéni stílusban ábrázol, alapötlete bátor, merészen formáló íróra vall. A történet Talanov orvos házában játszódik le, s ez a helyszín-egyszerűsítés fokozza a dráma sűrítettségét, de eszmei mondanivalója is van: azt mutatja meg, hogy a háború, a megszállás, a megszállók elleni harc szükségképpen megváltoztatja a szovjet családok életét, a borzalmak, a jajok az ablakot szétzörtő német puskatussal betörnek a lakásba, a harc nemcsak a harcteremben, de a lakásokban, az emberek tudatában, jellemükben is folyik.

Leonov írói bátorságát dicséri merész

főhősábrázolása is: darabjának közép-pontjában egy bukott fiatalember, Talanov orvos fia, Fjodor áll, aki börtönbüntetését kitöltve éppen a németek bevonulása előtt tér vissza szülővárosába.

Féltékenységből rálőtt egy asszonyra s büntetésből több évet töltött a börtönben. Mint valami idegen világba, úgy tér haza, elszakadt a közösségtől, nem tud velük együtt érezni, cinikussá, érzéketlenné tette a börtön. Közömbösen tekint azokra is, akik keletre akarnak menni a hátországba, azokra is, akik ott maradnak az ellenállást szervezni.

Közömbösségét védópajzsul használja maga előtt — nem mer családjá szeme közé nézni. Hetykesége tulajdonképp zavartságát takarja: Környezete sem igyekszik feloldani zavarát, bizalmatlanok vele szemben, különösen most, ezekben a válságos órákban, amikor nem tudható, hogy a börtönviselt Fjodor milyen szándékkal jött a városba. Az író mértékbitosan, meleg emberi érzéssel s hitelesen ábrázolja Fjodor fejlődését. A bizalmatlanság az utcára dobja, — s mégsem csatlakozik a zavarosban halászókhöz, a megszállókkal cimboráló ellenforradalmi bandához. Megérinti a körös-körül fellobbanó ellenállás lángja, övéinek nagyszerű magatartása, hősi elszántsága, a németek állati kegyetlenkedése gyűlöletet ébreszt benne a fasiszták iránt. A harc útját, a szovjet hazafiak útját választja, — megöl egy SS-legényt, majd a partizánok parancsnokának, Kolesznyikov tanácselnöknek adja ki magát, hogy megmentse őt, s vállalja a hősi halált, mert már tudja, hogy nagy dolog »Kolesznyikovként meghalni«. A hazáért való harc tisztítótüze, a szovjet közösség ereje megtisztította Fjodort jelleme salakjaitól — igazi emberként, szovjet emberként halt meg.

Fjodor alakjának hibája — s ez nagyon nehezíti a színész munkáját is, — hogy jellemfejlődését nem végig a közönség előtt rajzolja meg az író —, a harmadik felvonásban kellő előkészítés hiányában, dramaturgiai szakkifejezéssel élve »túl készen« lép elébünk. Leonov felvonáskezdő és felvonást végző módszeréről kell még szólnunk. Felvonásindításai kitűnőek. Hangulatkeltő módszerrel dolgozik, Gorkij volt ennek nagy mestere. A felvonás első szavai nem vágnak »in medias res« a cselekménybe, látszólag olyan beszélgetés folyik a színpadon, amely nincs közvetlen kapcsolatban a cselekménnyel, de a beszélgetés tartalma, han-

gulata a felvonás hangulatát, a felvonás mondanivalóját készíti elő.

Különösen az első felvonás kezdése sikerült jól, Anna és Gyemigjevna párbeszédével kitűnően exponálja a felvonás egész várakozó hangulatát.

A felvonásvégek életképszerű megoldásával már nem érhetünk egyet. A nagy orosz dráma mesterei, Gogol, de különösen Csehov és Gorkij nagyon kedvelték az ilyen megoldásokat s tőlük tanulta Leonov is. Csak míg Csehov és Gorkij állóképes felvonásbefejezései közvetlenül folytak a cselekményből, a dráma ritmusaiból, — addig ez Leonovnál kontrasztként hat. Csehov és Gorkij drámaiban a külső cselekményt legtöbbször belső, az emberek lelkében, tudatában lejátszódó cselekmény helyettesíti, azt mutatják meg, hogy az emberek tudatában megindul valamilyen átalakulás, változás, mely valamikor majd tettezh fog vezetni.

Leonov színművében a külső mozgás dominál, Fjodornak első színpadra lépésétől kezdve egyre gyorsuló cselekménnyel, halmozódó eseményekkel, — s ezeknek életképszerű feloldása nem emeli, hanem csökkenti a drámai hatást, ezért esik minden felvonásvég.

A Tisztítótűz az emberiség élet-halál harcát ábrázolja, azt a történelmi pillanatot, amikor az emberiség leghaladóbb erői az emberi kultúra ellen összeesküvő legreakciósabb erővel, a német fasiszmus-sal mérkőznek meg győzelmesen.

Az események percről percre rendkívüli erőfeszítéseket, nagy emberi elhatározásokat és tetteket követelnek. Leonov színműve — különösen ennek megmutatásában nagy, Talanov és családja új Prometheüssá nő ebben a harcban, mint ahogy azzá nőtt valamennyi, az emberiség jövőjéért áldozatos tettet vállaló szovjet ember.

*

A Szegedi Nemzeti Színház rendkívül gondos, mélyen átgondolt előadásban mutatta be hazánkban először Leonov színművét.

Dobai Vilmos rendezése mértéktartó és helyes arányokra törekszik, igyekszik minden szereplőt a helyére állítani. Talán az előadás ritmusát fokozhatta volna valamivel, a színpadról áramló feszültség nem mindig tükrözi azt a feszültséget, amely a szereplők között s a szereplők lelkében a valóságban keletkezhetett.

A főhóst, Fjodort Kaló Flórián alakítja s ez a rendkívül tehetséges fiatal színész

sokoldalúan, magas művészi átéltséggel oldotta meg feladatát. Sikerült hűen megmutatnia a Fjodor bensőjében lejátszódó drámát, jól hangsúlyozta jelleme fejlődésének fordulópontjait. Különösen magávalragadó a negyedik felvonásban nővérel, Olgával való jelenetében.

Fjodor, szüleit Barsi Béla és Lontay Margit személyesíti meg. Barsi a kiforrott színész biztonságával, emberi átéléssel testesíti meg az apa és fiú közötti konfliktust, de művészién oldja meg a németekkel s a csatlós polgármesterrel való jeleneteit is.

Az anya szerepe már sokkal passzívabb, igazi alkotó színészi munkára csak a harmadik felvonásban kényszeríti a színészt s ezt Lontay biztosan oldja meg. Olgának, Fjodor húgának szerepében Papp Terit látjuk s maradéktalanul élénk hozza a fiatal szovjet nemzedék bátorságát, hazaszeretetét, a megszállókkal szembeni gyűlöletét. Az apjával és Fjoddorral való jeleneteiben emberi, meleg.

Kellemes színfolt Miklós Klára öreg Gye-migyevnája s jó alakítás Túrzó Margit szerencsétlen Anyiszkája is.

Kovács Jánost a partizánok parancsnokának, Kolesznyikov tanácselnöknek szerepében léthatjuk. Erő, lendület s tudatos magabiztonság van a játékában, sikerült éreztetnie a partizánok elszántságát és mély humanizmusát. Sokszínű Miklósy György játéka is, aki a németek előtt csúszómászó, a néppel gorombáskodó polgármester szerepét alakítja.

Emlékezetes marad Csapó János Korkoriskinja s gyűlöletesen jó alakítást nyújtanak a német banditák szerepében Mezei Lajos, Kátai Endre, Karikás Sándor és Rácz Imre.

A Szegedi Nemzeti Színház kezdeményezése dicséretes.

Örülünk, hogy megismerkedhettünk Leonov színművével s várjuk a ma életét bemutató új szovjet darabok szegedi előadásait.

OSVÁTH BÉLA

„Hátra van még a fekete leves“

(Megemlékezés Csefkó Gyuláról halála első évfordulóján)

»Hátra van még a fekete leves«, »Megtanítlak kesztyűbe dudálni«, »Kenyértőrsre kerül a dolog«, »Ráterítik a vizes lepedőt«, »Hátra kötöm a sarkad«, »Faképnél hagyta«, »Azt se mondta befellegzett«, »Eben gubát cserél«...

Ezek és hasonló szólások nagy tömege él nyelvünkben. Nap mint nap idézzük, emlegetjük őket.

Használatukra főképp olyankor kerül sor, amikor valamilyen merőben új helyzettel, cselekvéssel, tulajdonsággal állunk szemben, amelynek megvilágosítására, egyszerű, értelmes nyelvi burokba öltöztetésére pillanatnyilag nem találunk megfelelő kifejezést. De mert az adott esetre nagyonis ráillik egy, már tudatunkban elraktározott nyelvi forma, annak segítségével tolmácsoljuk gondolatunkat:

Barátom belép a szobámba. Rögtön szemébe tűnik új könyvespolcom az íróasztal fölött. »Csinálthatnál nekem is egy ilyet — mondja kedves-tréfásan. — Különbön úgy sem tudnám hova elhelyezni«, teszi hozzá kicsit szégyelve a különös kívánságot. — »Savanyú a szőlő« — szalad ki önkéntelenül a számon, mert barátom megvigasztalása éppen olyan, mint a régi mesében a szőlő csipegetéstől elriasztott rókéé.

Melyik túlságosan garaszkodó, zsugori emberről nem mondtuk még el, hogy »fogához veri a garast«? Nyilvánvalóan azért, mert ezzel a konkrét képpel legjobban kifejezzük, leghívebben, legplasztikusabban érzékeltetjük, hogy az illető milyen fősvény. Ezzel ismét felnyitottunk egy zsilipet a szólások lényegéhez vezető csatornán: a szólás segítségével konkrétabbá tehetjük az elvont fogalmakat.

Mai életünkben is gyakran adódnak olyan — inkább jelszerű, de sok esetben találó, — az adott helyzetre érvényes nyelvi kifejezések, melyek szólássá váltak vagy válhatnak.

Közvetlenül a felszabadulás után — kissé még bizonytalankodva, a szabadság ízet kóstolgatva — sokszor estünk túlzásba. Ilyenkor azzal mentgettük magunkat, hogy »elvégre demokrácia van.«

Újjáépítési programunk során, a hároméves terv időszakában sokan nem értették meg azt a lázas sietséget, azt az eladdig szokatlan munkatempót, mellyel a háborús romokat igyekeztünk eltakarítani, az elpusztított országot talpraállítani. A késlekedőket, a vonakodókat sokszor kellett figyelmeztetni: »Tiéd az ország, magadnak építed!«

Stólásaink zöme azonban sokkal régibb eredetű. Nem egy közülük a feudális középkor vagy annál régibb időszak emlékét őrzi. Ma is híven tanúskodik a rég letűnt világ társadalmi, gazdasági, kulturális és sok egyéb körülményeiről; csak ki kell vallatni.

Különösen a hagyományokat hívebben őrző, az állandósult kifejezéseket gyakrabban használó, ezért gazdagabb szóláskészlettel rendelkező népnyelv őrzi mai napig is számtalan szólásmondást. De segítettek a szólások megőrzésében íróink is. A magyar szépprózairásnak úgyszólván születésétől kezdve gondosan ápolt, újra meg újra átplántált hagyománya lett a szólások felhasználása. Mindjárt szépprózánk első mesterei: Kisfaludy Károly és Fáy András merítenek a népi szóláskincsből. Módszerüket átveszik és továbbfejlesztik Jókai és Mikszáth, éppen úgy, mint Móricz Zsigmond, Tömörkény vagy Móra, Veres Péter és Szabó Pál, Tamási Áron vagy Urbán Ernő.

Nem is csoda! Hiszen »a maga helyén minden szólásnak funkciója van — mint Veres Péter mondotta — a nép gondolkozását, ítélkezését, »filozófiáját« fejezi ki.« S ezzel a megállapítással — úgy vélem — legmélyebben hatoltunk be a szólások világába. A »maga helyén« azt jelenti, hogy a szólást a mindenkori tartalomhoz illesztjük, a megfelelő környezetből merítjük, hogy az ismeretlent ismerőssé, a nehezen érthető bonyolultat világossá, egyszerűvé tegyük vele.

A szólásoknak, mint nyelvi tényeknek fejtegetése, magyarázata egész külön tanulmányszakká fejlődött az idő folyamán. Művelői közül három nevet szoktunk leggyakrabban emlegetni: Tolnai Vilmos, Kertész Manó s az egy éve elhunyt Csefkó Gyula nevét.

Csefkó nem hagyott ránk hatalmas műveket. Egyetlen gyűjteményes munkáján, a »Szállóigék, szólásmódok« c. könyvén kívül több száz helyen elszórva jelentek meg kisebb cikkei, tanulmányai. Munkásságának ez a szétszórtság részben a sokféle ágazó, mindig újabb és újabb mezőkre csábító kutatás szenvedélyességének a következménye. De legalább ugyanilyen mértékben oka a nagy művek hiányának — s egyben a múlt rendszerre rávilágító jelkép, — hogy a csupán munkájának élő, még-hozzá vidékre szorult tudós sorsa csak mellőzés lehetett.

Szomorú találkozása a tudománynak a művészettel, hogy Csefkó pálya- és kortársa: Juhász Gyula még mostohább sorsot ért. A régi tisztáji metropolisz nem tudta kellőképpen megbecsülni sem tudósait, sem művészeit.

Kettőjük közül Csefkó Gyula volt a szerencsésebb. A Magyar Népköztársaság méltányolta érdemeit: tudományos fokozattal, majd pedig — 75. születésnapja alkalmából — a Munka Erdemrend adományozásával tüntette ki. Megtörtént sokáig húzódozó főiskolai tanári kinevezése is a szegedi pedagógiai főiskolán.

Utolsó jelentős munkáját: a magyar háztartásra vonatkozó szóláskészlet összeállítását már a betegágyban fejezte be. Ez — a művelődéstörténeti szempontból is jelentős mű — még kiadásra vár.

Csefkó Gyuláról, a magyar szólások atyjáról aligha emlékezhetnénk meg méltóbben, mint azzal, hogy felidézzük egyik igen érdekes szólásmagyarázatát. Tehetjük ezt annyival is inkább, mert így eredetiben élvezhetjük izés magyar beszédét, fordulatát, eleven előadásmódját; egyben bepillantást nyerünk kutató módszerébe is.

Hátra van még a fekete leves.*

Szokásmondásainak eredetét vizsgálva, azt tapasztaljuk, hogy légtöbbségének a háttérben ott rejtőzködik a mindennapi életnek egy-egy vonatkozása. Számos elavult vagy mindmáig élő szólásunk ugyanis olyképpen keletkezett, hogy egykori gazdálkodásunk, halászatunk, vadászatunk, iparunk, kereskedelmünk, szórakozásaink, hadakozásunk és egyéb életviszonyaink egyes mozzanatainak nyelvi kifejezéseit több-kevesebb idővel ezelőtt képes értelemben kezdték használni elődeink. Minél általánosabb volt valamely életviszony, és minél mindennapibb volt egyes jelenségek szemlélete, annál könnyebben válhatott gyakran használt nyelvi megjelöléseiből szokásmondás.

Vadászattal, halászattal, gazdálkodással, iparral vagy kereskedelemmel, harccal-háborúval sok ember foglalkozott ugyan, de mégsem minden ember. Enni azonban mindenki evett, ha volt mit, mert az étkezés életünk fenntartásának nélkülözhetetlen szükséglete. Nagyon természetes tehát, hogy az ételek elkészítésének, a sokféle konyhai és asztali művelkedeteknek temérdek nyelvi emléke van. Számtalan szólásunk is a régi vagy a mai sütés-főzés, étkezés, asztali rendtartás nyelvéből való.

(A hátra van még a fekete leves) szólást nem ismerik régibb szólásgyűjteményeink. (Magyarazói) a történelmi eredetű szállóigék közé sorozzák. (Úgy tartják, hogy) akkor keletkezett, midőn 1541. július 19-én egy török basa a nála ebédelő Majláth István erdélyi vajdát ezzel a máig használatos mondással marasztalva ejtette fogságba, hogy azután a Héttoronynak örökös rabja legyen. (De Thököly Imre és főleg Török Bálint fogságba esésével kapcsolatban is emlegetik szólásunk eredetét.)

Hogy a *Hátra van még a fekete leves* állítólagos szállóige eredete nem függhet össze Török Bálint elfogatásával sem, azt — éppen mint Majláth István esetében — már az a körülmény is kétségtelenné teszi, hogy a szultánnak fekete levest emlegető marasztalását egykorú vagy közel egykorú történelmi forrásaink nem jegyezték fel.

... hadd idézzek egy különösen figyelemreméltó tanút, akiről irodalomtörténeti közhelyként emlegetik, hogy munkáinak fő jellemvonása a történeti hűség, hogy a történelmi tények közé nem vegyít költött részleteket, s hogy e miatt történelmi énekei kútfő értékűek stb. Ez a tanú Török Bálint hűségese szolgája, TINÓDI SEBESTYÉN. Noha Tinódi két énekben is megemlékezik jó gazdája elfogatásáról, egy szóval sem említi a szultán ebédjét, még kevésbé a befejezéséül ígért fekete levest.

De talán fölösleges is az egyszerű cigányként... egy sereg olyan tanút törvénybe idéznünk, akik semmit sem tudnak a kérdéses dologról. Elég az, hogy olyan egy sincs, aki tudna róla.

Zrínyi, a költő, aki kétségkívül nagyon jól ismerte a török szokásokat, a Szigeti Veszedelem III. énekében elmondja, hogy Mehmet basát Siklós alatt meglátogatja a siklói Szkender bég, és meleg kávé mellett agg szót akként kovácsolnak, hogy

* A tanulmány a Szegedi Füzetek I. 1–4-ben jelent meg. Itt csak kihagyásokkal közöljük. A beiktatott összekötő szöveget zárójellel különböztetjük meg.

Vánkusokra ketten ottan leülének,
Egymás közt sok dologrul beszélgetének,
Kávét kicsin findzsánbul hörpögetének,
Osztán' azután vacsorát is evének.

Tehát előbb kávéztak, és csak azután fogtak a vacsorához, vagyis a *fekete leves* — ha ugyan nevezték így a kávéval kinálta, nem várt vele sokáig, megelőzte az étkezést.

... hiteles tanú ZAGONI MIKES KELEMEN (is), hiszen bujdosó korában maga is sokszor látogatott török urakat... Szerinte is a török mindjárt a látogatás elején szokta a vendéget kávéval kínálni, nem várt vele sokáig, tehát nem is marasztalhatott senkit azzal, hogy ne menjen el, mert *hátra van még a fekete leves*.

... Hogy az étkezés, sőt még a nagyobb, ünnepélyes étkezések után sem szolgáltak fel kávéval török atyáncfiai, azt szintén MIKES egyik leveléből következtethetjük.

... Az ebédutáni feketekávézás nyugateurópai szokás. A mi uraink a bécsiektől tanulták el, akárcsak a tejeskávé ivását.

(A régebbi szólásmagyarázók) mind abból a feltevésből indulnak ki, hogy a kérdéses szólásban előforduló *fekete leves* egészen bizonyosan a. m. »fekete kávé«, és azt hiszik, hogy mert ezt az italt a törökök útján ismertük meg, a *fekete leves-t* emlegető ismert szólásunk is föltétlenül a törökséggel való történelmi kapcsolatunkból sarjadt. Ezért igyekeznek azután a szólás eredetét egy-egy olyan történelmi eseményhez fűzni, amelyben valamely kiváló magyar urat a török éppen ebéd végén fogat el, mikor már — a magyarázók korának szokása szerint — csak a fekete kávé felszolgálása van hátra.

Igen ám, csak hogy itt egy újabb, nagy bökkenője van a dolognak. Sokkal nagyobb, mint az előbbiek. Azt u. i. hogy a szólásbeli *fekete leves* 'fekete kávé' volna, nem bizonyítja semmi, de semmi.

... nagyon valószínű, hogy a *fekete lé-fekete leves* ... a szólásokban nem fekete kávéval jelent, hanem jelenti a régi magyar konyha egyik legismertebb lé-fajtáját, melynek rendszerint *fekete lé* a neve. Ezt természetesen éppúgy nevezték *fekete leves-nek* is, mint ahogy a ... 'krautsuppe'-nak is hol *káposzta-lé* a neve, hol meg *káposzta-leves*. Ahogy ezenkívül még a *borlé* és *borleves*, *poflé*, és *pofleves*, *nyaklé* és *nyakleves* is teljesen azonos értelműek, éppúgy megegyezik értelemlere nézve a *fekete lé* is a *fekete leves-sel*, és azért helyettesíthetik egymást... Fekete kávéval azonban egyikük sem jelentett soha, hanem igenis hússal, mivel tálat fekete színű mártásfélét.

A *fekete lé* hajdanában nagyon gyakran odakerült szakácsaink sültje-főztje mellé. Névadó színét legtöbnyire a beletört főtt vértől kapta; elegendő vér híjában borba áztatott piritott kenyér, néha szítán áttört főtt szilvabél festette meg. Tehénhúst, disznóhúst, különféle baromfit, halat, vadat, rákot, sőt gombát is szokták vele készíteni.

... De akármilyen finom lé volt is a *fekete lé-fekete leves*, és bármennyire szerettek is őseink, azért csakúgy lehettek vele, mint a többi léfélével: kevesebbre becsülték a húsnál. Sokan tarthatták magukra nézve szoros asztali törvényül, hogy: *Egyet-kettőt márts, mindjárt húsát ránts*... Bizonyára a fekete lével készült sokféle eledelből is inkább a leve szokott megmaradni, semmint a konca. Tehát róla is mondhatták fenyegetésképen: *Ha az koncával ti jóllaktatok, a levét es reá ti megigjátok*..., *Ha koncát meg-etted, levét is hörpentsed*,... vagyis, hogy a konca után *hátra van még a fekete leves* (vö. ezzel a majd megiszod a levét szokásmondást.) Sőt a *fekete lé-fekete leves* éppen a gyászos színe miatt még alkalmasabb volt a fenyegetésre, mint akármelyik más léféle.

Nem lehetetlen azonban, hogy inkább az irónia juttatta az egykor legjobb, legkedveltebb lének tartott fekete lét, fekete levest, a szólásokban tapasztalható fenyegetéssel. Ha ugyanis komolyan mondták valakinek, hogy *jut neki a fekete lében*, vagy hogy *várják a fekete lére*, akkor kellemes dolgot ígértek neki; gúnyosan mondván azonban éppen az ellenkezőjére lehetett számítania. Nagyon valószínű, hogy olyan jelentésváltozással van dolgunk a *hátra van még a fekete leves* és változatai esetében, mint amikor azt mondjuk többé-kevésbé szelid gúnyal, hogy *hátra van még valaminek a java*, holott dehogyan is a *java*, sőt inkább a *rossza* következik.

... Azt hiszem, dolgozatomnak sikerült bebizonyítania, amit előljárójában megjelentettem, hogy ti. a címbeli szólás származása semmi vonatkozásban nem áll a nevezett történelmi személyekkel, és hogy eredetét régi konyhánk nyelvéből magyarázhatjuk legelfogadhatóbban. Ha a szíves olvasó ebben egyetért velem, akkor bizvást be is fejezhetem fejtegetéseimet.

BENKŐ LÁSZLÓ

Kiss Lajos: A szegény emberek élete

(Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság. 1955. Művelt Nép)

Hatszáz oldalas könyv, egy szakadatlan munkában eltöltött élet eredménye. Arra felel, hogy milyen volt a szegény ember sora Magyarországon, a XIX. század második felében. Néprajzi munka, de több ennél. Történelem, irodalmi alkotás és irtózatos vádirat. Nem csoda, hogy annakidején kiadását egyre halogatta a »Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.«

Az újra kiadott gyűjtés két korábban megjelent művet egyesít, »A szegény ember életét« és a »Szegény asszony életét«. Korábbi kiadás példányai ma már csak nagy könyvtárakban kaphatók.

Kiss Lajos egészen újszerűen végzi a néprajzi gyűjtést. Nem adatokat halmoz, hasonlítgat és katalogizál, hanem vizsgálja a szegények életét foglalkozás szerint — (szorosán véve a Viharsarok népét, de ez érvényes az Alföld népére is) — és elevenen veszi számba kötelességeiket, foglalkozásuk minden csinját, binját, beleszöve erkölceiket, egész reménytelen küzdelmüket az élet és halál minden mozzanatában. Állandóan érezzük a ki nem mondott társadalmi és gazdasági hátteret, mely rendszerint koldússá morzsolja ezeket a nagy igyekezettel és ropant erőmegfeszítéssel élni próbálókat, a szegényház, az utcasarok, bordély, kórház, kötél útjára hullókat. Nem marxista Kiss Lajos, lehetne erre művéből példákat idézni. De egész életműve és minden feljegyzése a tények emberi felsorakoztatásában olyan beszédesen szocialista, hogy ma is példamutató tartalmi és formai megoldás tekintetében. Főleg abban, hogy hogyan kell közeledni az anyaghoz, a néphez magához, belemerülni, azonosulni, hogyan kell meglátni a társadalmi és gazdasági összefüggéseket. Kiss Lajos ma is megmaradt módszerével egyedüli jelenségnek, kár, hogy nem lett belőle iskola.

A szegények élete ablak a múltba. Felvonul s láthatjuk minden ízében a kiskanász, a béres, parádékos, minden, udvaros, házörző, kubikos, vályogvető, tetéjverő, zsákoló, utcaseprő, csürhész, stb. teendőit, szokásait, hiedelmeit. Olyan gazdag adat és megfigyelés sokaságával

találkozunk, hogy felmerül a kérdés, írói eszközök és tulajdonságok nélkül lehet-e lett volna-e egy-egy foglalkozásbeli szegényember megrajzolása így, ilyen típusosan.

Embereit két csoportra osztja. A nehezen élők és a könnyen élők fajtájára. Nemcsak erkölcsi szétválasztás ez, hanem osztályonbelüli tagozás is. A könnyen élők, a jófajták, a lócsizár, a vőfély, a halottas ember, a piaci légy, a kóringyáló embör, a dohánycsoász, a fűnerátor, stb. nemcsak egy-egy változata a proletár-parasztságnak, hanem a ki-zsákmányolás felé fordulás egyik megkísérelt formája is. Persze a vége ezeknek is rendszerint, sőt majdnem rendszerint az, hogy a kupec akárhogy is erőlködik, nincs tőkéje, vénségére libatömő lesz, majd árva öreg, koldús, a hordás, a lajtos, a kártyapiller is ott végzi, ha nem a kórházban, vagy a szeretetházban. Ám a börtön sem ismeretlen előttük. A könnyenélők megrajolásánál is kiérezzük Kiss Lajos határozott magatartását, mely szerint ebből a legelső életformából sincs felfelé vezető út, szánja ezeket is, s megtalálja az okot, a gazda, az úr hatalmát, mely ellen ezek sem tudnak tenni semmit.

A szegény asszony élete külön gyűjtés. Itt is megvan a kétféle osztás. A nehezenélők a libapásztor, a pesztra, a szolgáló, az öreg lány, a tépő asszony, stb., akik 4—5 éves koruktól vénségükig másnak dolgoznak, éjjel-nappal, ha férjhez mennek, még nagyobb a küzdelem. Ha jó embert is kaptak, életük nehéz, mert rájuk szakad nemcsak a házi dolgo, a gyerekek, hanem a földmunka, jószágtartás gondja, ha rossz az uruk, aki üti-veri őket, szenvedésüknek csak a sír vet véget. Mind titkolja szenvedéseit, félrevonulnak s rinak, hosszan, fejüket lehajtva. Tiszta és erős asszonyok a nehezen élők, akiknek annyi a kötelessége, hogy felsorolása megtölt egy oldalt. Gyengébb testalkatuknál fogva nem számítottak egész életük s mindég férfit meghaladó munkát végeztek. Örökös megaláztatásban, máskenyerén élve is tiszták és erősek maradtak ezek az asz-

szonyok és a családban nem egyszer ők voltak a fenntartók és összetartók. A könnyenélők útja hejehujásan, cifrán indul s útszéli csárdákon, piacon, bordélyon, kórházon át megint csak a teljes nincstelenségbe vész. Majd minden rajz végén ez a mottó: mivel nem volt senkije, szeretetházba került, a megesett lány koldulni kénytelen öregségében, stb. A milléneumi ünneplő Magyarország görögtüze megett ilyen feneketlen nyomorúságok húzódtak meg. Csak az tudott valamire vergődni, aki szakadatlanul megvonta a jobb falatokat magától, inaszakadtáig verte magát és házanépét munkára. Ez esetleg két-három holdat és egy magacsinálta házat szerzett.

A nincstelenségben a férfi és nő egymásrautaltsága nagy s az emberi tulajdonságok döntő módon határozzák meg életüket a szűk keretben. Sokkal több tiszta ember fénylik elő a szegények tömegéből semmint hinnők. Olyan változatos élete van, annyira csak a szükségésre összpontosul figyelme, hogy környezetéből oly lelki finomságokat vesz fel, melyre jobbsorsúak nem igen képesek.

A »szegénység-hőn türelem köll«. Ez a mindent kibíró türelem elviselte a háborúkat, a sárputrikát, az úrdolgát, a csendőrt, kivárta elképzelhetetlen erőfeszítéssel, éhezéssel, sokszor párját, vagy magát megmarva. Nagy erő van a népben, megmérhetetlen energiák kútja.

Ma a cselekvés nemzete lett magyarságunk, de vajon hogy állunk az úton, mennyire mentünk, erre a kérdésre kellene megfelelni? A múltra megfelelt Kiss Lajos néprajzi gyűjtése, a jelenre vonatkozólag csak egy nagy igényű, napjainkban lejátszódó néprajzi gyűjtés adhatna megfelelő választ. Ember, ember általi kizsákmányolása megszűnt. Az irdatlan szellemi sötétségbe belevilágít a falusi és tanyai iskolák erős rendszere, a könyvek, a rádió, a pártmunkások sokoldalú személyes tevékenysége. Politikailag, gazdaságilag, szintén a maga életét élheti, szabadon a parasztság. Erősödik a kollektív gazdálkodás gondolata, ami eddigi eredményeivel máris öntudatos, maga és közössége életét építő és feltű emberre alakította őket. De vannak még maradi nézeteikhez görcsösen ragaszkodók, sőt olyanok is, akik másokkal is dolgoztatnak. Milyen új parasztságunk

élete? Egyszóval az új néprajzi gyűjtés fontos fegyvere lenne politikusnak, gazdasági embernek, írónak egyaránt. S a legnagyobb szolgálatot a dolgozó parasztságnak tenné, mert kivezetné őket a más szolgálatából. Mindez miért nem serkenti munkára a mai néprajzost? Munkája már holnap történelemmé válik, hiszen alig tegnap volt a földosztás s már korabeli kútfők nélkül nem lehet ezen a kérdésen sem világosan eltájékozódni.

A szocializmus átmeneti világának megrögzítése izgalmasabb dolog, mint régi néprajzi kútfőkből egy cikkecskét kiszabni. Országszerte tevékenykednek néprajzosz-szakos emberek, bizonyára Kiss Lajos összefoglaló műve távlatos utakra lendíti őket. De ehhez más is szükséges. Olyan emberi magatartás, mint Kálmány Lajosé volt, mint Kiss Lajosé. Elvegyülni a nép közt és természetesen szerény és serény, sokéves, alapos munka. A mai néprajzi kutató nem reménytelenség köveit szedegeti, hanem egy valóban felemelkedett és erős osztály életformáját rögzítheti.

Érdemes lenne arról is bővebben beszélni, hogy vajon a fiatalok, akik a Horthy-fasizmust sem érezték bőrükön s írói ambícióval látnak neki a ma emberének megformálásához, legalább ilyen néprajzi könyvekből ismerik e a multat?

Kiss Lajos munkamódszerét negyvenöt előtt a hivatalos szakma »tudománytalannak« minősítette. A földbirtokosoknak és az úri osztálynak nem volt érdeke, hogy a néprajz feltárja a gazdasági okokat, az emberi nyomorúságot. A »semmiemberek« nem tartoznak a komoly tudomány körébe, ringy-rongy holmijukat, életük szokásait miért kellene feljegyezni, eltenni? A »rendenaluliak« élete nem történelem. Mit is tettek ezek a szegények? Kiolvassuk Kiss Lajos könyvéből: — azt tették, hogy szántottak, vetettek, acatoltak, házat vertek, barmokat neveltek csordaszám, tisztába tették a gazda házat, gyereket, szebb leányaikat is odaadták, s maguk éltek kopáran. A nincstelenség tudományában gyarapodtak. — A szegények letűnt világának ilyen hatalmas ábrázolása eddig egyedülálló a magyar néprajzi irodalomban.

Az idős Kiss Lajos Kossuth-díjat kapott, ma 75 esztendő. Ma is szakadatlanul dolgozik.

VINCZE ANDRÁS

Juhász Ferenc: A virágok hatalma

Juhász Ferencet nagyon tehetséges költőnek tartom. A »nagyon tehetséges« talán sovány, hétköznapi, hozzá méltatlan jelző is. Juhász ragyogó hangulat- és képalkotó tehetséggel, bravúros fantáziával, kivételes látással, érzékeny, szerető, forró szívvel és csodálatosan gazdag egyéni nyelvvel megáldott sajátos egyénisége a magyar költészetnek.

Valaki már a helyét is megállapította benne: Petőfi, Ady és József Attila mellé Juhász Ferencet állította »negyediknek«. Új kötete. A virágok hatalma elolvasása után azonban nagyon meggondolkoztat ez a helymegállapítás. Miért a legnagyobb Petőfi? Miért a legnagyobb Ady? És miért a legnagyobb József Attila? Miért nem mondjuk, hogy az egyik nagyobb a másik kettőnél, miért tiltakozunk, ha valaki be akarja sorolni egymás mögé, jelentőségbeli rangsorba őket, miért tiltakozunk még akkor is, ha ez a besorolás egyezik szubjektív véleményünkkel? Azért, mert Petőfi is, Ady is, József Attila is örökre bevésődtek a magyar nép szívébe, egyforma erővel, a nép egyformán szereti őket — teljes szívével!

S Juhász Ferencet még korai besorolni a három »nagy« mellé. Juhászt a nép úgy ismerte meg — a Sánta-családból és az Apámból —, mint saját költőjét, aki a nép nyelvén, a nép gondolkodásával, a népek ír. Új kötetét azonban nem hiszem, hogy a nép megérti. Nem érti meg, — nem is jut el a kezébe Juhász Ferenc új kötete, hisz az mindössze ötszáz példányban jelent meg, s ha véletlenül valamelyik könyvtárban rá is akadna valamelyik, akár érettségizett olvasó is, nem biztos, hogy megértene az új Juhász-verseket.

A virágok hatalmában még tovább fejlődött Juhász képalkotó és hangulatteremtő fantáziája, csakhogy — meglátásunk szerint — nem a helyes irányban. Szépek, megkapóak Juhász egyes képei sorai, — külön — együtt, összefüggésükben azonban nem képeznek értelmes egészet. Mert mit mondanak Juhász következő sorai?

...ó, boldog, boldog, egyedülvaló
nefelejcskék, mályvazöld tengerek,
hullámok dupla fogsorai, tajtékfátylak
az égig lengenek,
Ó, zengő, döngő, teremő elem, az áldás
egyik részese,

kristályok, a föld veséi, fehér párák
nemzés-lehellete.
Ó, forró, bugyogó, májszínű lápok első
virágai,
a teremtés szőrös-szárú, szőrös-levelű,
szőrös-ajkú álmai.
Ó boldog bibék, virágok szív-fejű,
csillámragacsos nemzőszervei,
sárgalisztes, karcú növényi-fallaszok,
hosszan kilógó hangszálai
a mindig éneklő kehely-toroknak,
többször ikresedett lónyakak,
egy-törzsből ágazók, kik orrlyuktalan
fejeket csókra nyújtanak!...
(A mindenség szerelme, 63. oldal.)

Sziporkázók, ragyogók, megdöbbenők ezek a képek, hasonlatok, jelzők, de már néhol, mint itt is, únjuk felesleges halmozásukat. S némelyik fantasztikus irracionális meg egyenesen bántó (orrlyuktalan fejeket csókra nyújtó többször ikresedett lónyakak). Ezek rontják el a valóban szép képek élvezetét is, mert ezeket a szavak, a hasonlatok s a képek hideg sziporkázásától, csillogásától elűntatott ember csak ritkán veszi észre. Pedig igazságtalanság lenne elhallgatni a kötet érdemeit. Hiszen József Attilán kívül nem írt még senki ilyen művészen — s ennyire természettudományosan — a szerves anyag mozgásáról, mint Juhász a Tanya az alföldön című versében:

... A futóbab-szárban a nedvesség
lassan fölfele tolul,
s az elszáradt bőr kivirul,
lúktet és húzódni kezd láthatatlanul,
csak teremve él, nem tudja sorsát.
Húsukat fémmel, kristállyal, vízzel
teleszívják
a hulló-bőrű uborkák.

S míg a nedvesség a sejteken
átszívárog,
mint az embrió-testen az anya-vér,
odabent naprendszer,
s azokban naprendszer-tömegek
keringenek zizegve.
Él az anyag lihegve...

S milyen gyönyörű, meggyőző vallása a szerves anyag és az emberi szervezet egysége materialista felfogásának A mindenség szerelme következő részlete:

... Ó, boldog, boldog lét, a halál se
pusztulás, csak folytatás,
s építő-folytatódó állapot a korhadás,
poshadás, rothadás!
Mészkövé-sajtolt kagyló, s csigabiga-
tömegek
csak téged hirdetnek, élet, a márvánnyá
sajtolt mészkövek!
Ó, boldog, boldog vegetáció! Első
növények, vajon
sejtettétek-e, kék kocsonyaszálak, zöld
ondó-szálak a talajon,
hogyan bennetek már az ember készülődik
megváltani
az öntudatlan áramló világot, szerelmet
vallani?...

Ugyanebben a költeményben, amelyben
a bolygók, földek keletkezésétől az ember
kialakulásáig végigvezeti az olvasót
a szervesetlen, majd szerves — és az élő-
világ — »szerelmén«, így ír a szerelem-
ről, mint az élő-világ lényeinek egyik
mély, bonyolult, s a szerves és szervesetlen
világ viszonyainál magasabbrendű meg-
nyilvánulásáról:

... Mit tudja azt a tenger,
hogyan én úgy szeretlek téged,
mint láng az olajat,
s tőled táplálva,
sisteregve égek,
mert te egyre csak adod magad,
te örök-forrás,

nehéz, színes, sűrű gomolygás,
s tornyozó lángjaimban
valósítod meg tündöklő-önmagadat...

A példák sokaságát idézhetném még
az értelmetlen hasonlalthozzás s a va-
lóban szép részek bemutatására, ennél
fontosabb azonban az, hogy a részletek-
ről az egész felé haladva foglalkozunk a
kötet egészének mondanivalójával, problé-
máival.

A kötet egyenesen, konkrét formában
nem ad választ korunk egyetlen lényeges,
égető társadalmi kérdésére sem. Látszó-
lag nem is érint társadalmi kérdéseket,
— de csak látszólag. Helyette komoly fi-
lozófiai, természettudományi kérdéseket
fejteget —, de olyan bonyolultan s elvo-
natkoztatottan, hogy azt az egyszerű em-
berek nem értik meg, mert az elkalán-
dozó, zaklatott, lázas gondolatok kusza
fonalát sokszor elveszti az olvasó. S a
szemlélet, a módszer is idegen tőlünk.
Juhász nem a dialektikus materializmus
talaján állva akarja megoldani ezeket a
komoly filozófiai kérdéseket, hanem régi
polgári filozófiai irányzatokból kiindulva.

A gondolati költészet jelentős helyet
foglal el a magyar irodalomban. Juhász
azonban bármilyen komoly kérdéseket is

vet fel lírájában, éppen az előbb említett
hibái miatt, nem fejleszti tovább a gon-
dolati lírát.

Fentebb azt írtuk, hogy Juhász látszó-
lag nem érint társadalmi kérdéseket.
Verseiben azonban több helyen találunk
utalást társadalmi vonatkozású kérdé-
sekre — s ha azt mondtuk, hogy filozó-
fiai-természettudományos nézetei nem
gazdagítják az emberek tudatát, akkor
ezek a társadalmi kérdésekben kifejtett,
odavetett vélemények egyenesen károsak.
Mondjuk ki nyíltan, Juhász is, nem kis
mértékben leledzik a legutóbbi idők iro-
dalmi hibáiban. Néhány sora Benjámin
sokat vitatott Köznapi dolgok igézete
versére emlékeztet:

... Te boldog isten légy velem,
hadd éljem le kis életem,
csak egyszerűen, józanul,
napokat számlálatlanul...

... Te boldog isten add nekem,
csak legyen krumplim, kenyérem,...

... Hallgasd meg végre panaszom:
e terhet én már nem bírom...
(Könyörgés középszerű című verse.)
Emberszabású álmaink című versében
így vall korunkról:

... Korunk lehetne emberi,
csak meg kellene menteni.
Már él, mint embrió, vakon,
a hermafrodita atom...

Tehát a költő szerint — mi ezt értjük
belőle —, korunk nem emberi, s meg-
mentését nem a társadalmi fejlődés
zászlóvivőitől, hanem egyedül az atomtól
várja. Hisz Juhász az emberben? Hisz
társadalmunkban?...

S bár vannak új kötetének erényei, a
kötet egészében, de részleteiben is, meg-
gondolkoztató és hibás alkotás.

Ennél a köteténél már nem a zsákutca
veszélyéről, a teljes zsákutcáról kell be-
szélnünk. S ha Juhász idejében nem tér
észhez, egy nagy tehetség teljes szétfor-
gácsolódására kell rádöbennünk...

És még egy — talán nem lényegtelen
gondolatra szeretném Juhász Ferenc fi-
gyelmét felhívni: Fiatal, kezdő költőink-
nek tetszik Juhász tetszelgős játéka, meg-
szédíti őket a szikrázó aranyforgácsok
mesés ragyogása, — költészetük elfordul
a mától, a valóság eszmei, pártos ábrázolá-
sától, csak játéknak, virtusnak tekin-
tik a költészetet, s nem országépítő mun-
kának. Nem hinném, hogy Juhász gon-
dolt erre, — de nem ártana, ha elgon-
dolkoznék egy kicsit — ezen is!

PETROVÁ CZ ISTVÁN

Gellért Oszkár: Tied az egész föld

(Magvető, 1955)

Költőnk nemcsak az irodalomtörténet szokványosan beskatulyázott alakja, hanem irodalompolitikai érdemek hordozója is. A Nyugat első nemzedékének kimagasló gárdájához tartozott. A folyóiratot, amely tisztuló ideáként harcoló közírói munkásságát is igénybevette, Osvát Ernővel és Babits Mihállyal, majd Móricz Zsigmonddal huzamosabb ideig szerkesztette.

Önállóan izmos tehetségét a Nyugat körül csoportosult (a polgári radikalizmus vizein evező) kortársainak dicsőséges ragyogása sem árnyékolta kódósító homályba.

Sok stációt megjárt költői pályáján kacér csilingelésű és pajzán incselkedésű (ún. erotikus) verseken kívül bensőséges melegséggel írt a családi élet meghitt örömeiről, dalolt a hűséges barátság nemes gesztusairól, strófákat szentelt a boldogságkovácsoló közösség hódító varázsának, rímeket ötvözött a békéről, a szomszamosan epedő emberiségnek erről az egyetlen vágyáról és elszánt akarataról, szárnyaló énekbe szötte a tisztaerkölcsű humanizmus vadságszelídítő szépségeit, szenvedélyes ritmusok hullámain ringatta és ringatja a háborúk révén a pusztulás szélére sodródott magyarság önvadás vezeklését és építésre serkentő kötelességeit.

Sokrétűen változatos témakörből merített verseit hűz ízben foglalta kötetbe. Az első 1902-ben jelent meg, míg a huszadik most. A felszabadulást megelőző évtizedekben tizenkét verskötete látott napvilágot, a felszabadulás óta eltelt deccennium alatt nyolc.

Ez a bőségesen áradó termékenység nem ártott meg a termés ingyenci minőségének. Gellért Oszkár mindenha igényes költő volt és maradt. Nem egyszer bizonyult a forma bravúros megoldójának.

Múltba merengő és jelenben topogó révedezések helyett rendíthetetlen bizalommal legszívesebben a jövő révében vet horgonyt. Az 1883-ban született költő alkonyának küszöbén is átérezte és megértette, s forró hittel, magasröptű ihletettséggel zengi megújnodott napjaink hazafias feladatait és szociális célkitűzéseit.

Egyik (könyvajándékozó) versében önérzetes elégedettséggel állapítja és jósolja meg: »A jó versek megmaradnak.« Igen. Gellért Oszkár utolsó kötetének néhány darabja diadalmasan fog dacolni az idő fakító közönyével. Főleg azok, amelyek a jövőnd problémáinak húsába egy finoman fénylő és mélyen metsző penge bátor és gyógyító lendületével hasítanak.

MÁRKY IMRE

Komjáthy István: Mondák könyve

A »Mondák könyve« egy régi kívánság megvalósulása, szocialista ifjúsági könyvkiadásunk újabb sikere. A mű felfogásban és megoldásban rendkívül eredeti. Írója a magyar ősköltészetre vonatkozó kutatás sok eddigi eredményeit, és a finnugor rokonépek ősköltészetének legszébb elemeit, a krónikák és a magyar néprajzi gyűjtések gazdag anyagát olvasztotta egybe az ötvös művészetének minden szépségével. Komjáthy Istvánnak nagy érdeme, hogy az óriási anyagban kitűnő művészi érzékkel teremt rendet; a főhősök nem vesznek el az epizódok gazdag erdejében, és a regösökre emlékeztető leleményességgel teszi újra frissé, elevenné a mesék-mondák sztereotíp kifejezőkincsét.

A »Mondák könyve« öt részből áll. Az első két rész (Puszta, Hunor) »különféle mesei és népregei (mithológiai) elemek

önálló történeté kerekítése«. Keve, Attila és Álmos krónikák, mondák szerinti története tölti be a többi fejezetet. Persze ez így túl száraz megállapításként hangzik, holott a mű minden egyes alakja, színes és pompás költői világa a művészi valóság életerejével hat. Szépmező Szárnya például, az első rész főhőse, a rettenetes Kalamona legyőzője, mindig ifjú, mindig erős és rokonszenves marad, mert védelmébe vette a fiatal szív önfeláldozó készségével a vér- és könnydíjat szedő kegyetlen sárkány ellenében a gyöngéket, a kiszolgáltattakat.

Mennyi öntudat csendül a hőst dicséző énekből:

Gyenge voltam és most erős vagyok!

Tél, sárkány, sasok, madarak

Én lettem uratok — kicsike emberfia!...

Szépmező Szárnyának édes atyjafiai Hunor is, Magyar is. A Kalevala naiv és hősi világára emlékeztető történetek. A tudást szomjazó emberek világa ez már, nem a nyers erőé. A tudás az igazi hatalom, ezt akarja megszerezni Hunor is, Magyar is. A *Keve* című fejezetben élesen rajzolódik ki a feltörő ifjú nép mindent, még a római birodalmat is elsöprő ereje. S ennek az óriási erőnek kiapadhatatlan forrása ugyanaz az eszme, mely Szépmező Szárnyát ihleti: engesztelhetetlen harc a rabszolgatartók ellen. Ami amott még ösztönös, emitt már tudatos. Keve célkitűzéseit Attila folytatja. Attila megrajzolásakor az író nehéz feladatot vállalt: Arany és Gárdonyi ábrázolásai mellett megmaradjon eredetinek, és ez sikerült is neki. Egyrészt azzal, hogy Attilát, mint történeti személyt, hitelesen ábrázolta, másrészt a monda hősi levegőjét is biztosította. Komjáthy nagyon helyesen

»a költői kerektség kedvéért megtartotta a krónikák egyes naiv elgondolásait is, pl. a hun-magyar rokonságot«, hogy aztán a honfoglalás mondáival zárja mindvégig érdekes, magával ragadó történeteit. A mű stílusa a regélőhöz méltóan mindvégig ünnepélyes, emellett természetes, a tudatosan, felelevenített régi magyar szavak frissen, elevenen hatnak. Ám a mű legnagyobb érdeme mégis abban van, hogy — Komjáthy nem tévesztve szem elől a nevelő szándékot — eszményekben gazdag világot tár ifjú olvasói elé, és ez a világ, melyben csodálatos hőstettek születnek, a nép világa. Fiatalnak, öregnek egyaránt szívet-lelket gyönyörködtető olvasmány, egy-egy része felejthetetlen élmény.

Boromisza Zsolt finomvonalú, mindig művészi rajzai fantáziát ébresztő erővel illusztrálják a mű gazdag meseanyagát.

MADÁCSY LÁSZLÓ

A decemberi közgyűlés

Pártunk Központi Vezetőségének az irodalmi életben tapasztalható jobboldali jelenségekről szóló határozata nemcsak írócsoporthoz tagjai között váltott ki őszinte helyeslést, hanem érdeklődéssel foglalkoztak vele a szegedi dolgozók széles rétegei is. Csoportunk több tagja nyomban a határozat megjelenését követő napokban fölkereste a nagyobb üzemek, kulturális intézmények dolgozóit; hogy megbeszéljék velük a párthatározatban foglaltakat és az olvasók véleményét megismerve sikeresebben folytathassák írói munkásságukat. Ezeken a megbeszéléseken kitűnt, hogy a dolgozók többsége élénken várja az új magyar irodalom friss alkotásait, s mélyen elítéli a néptől és a párttól elszakadt írók tevékenységét.

Az üzemi irodalmi gyűléseken szerzett gazdag tapasztalatokkal és az irodalomtól pártos állásfoglalást váró dolgozók bátorító magatartásának tudatában került sor, szegedi csoportunk decemberi közgyűlésére. Az írócsoporthoz minden tagja és ezenkívül számos érdeklődő jelent meg a szegedi irodalmi élet alakulásának fontos határkövét jelentő közgyűlésen. Részt vett a tanácskozáson párt- és állami szerveink több képviselője is. Megjelent *Forgó Lászlóné*, a megyei párt végrehajtó bizottság agit.-prop. osztályvezetője, *Varga Kovács János*, a megyei párt végrehajtó bizottság kulturális osztályvezetője, *Ladányi Benedek*, a szegedi párt végrehajtó bizottság első titkára, *Vereska András*, a szegedi párt végrehajtó bizottság másodtitkára, *Balogh István*, a szegedi párt végrehajtó bizottság titkára, *Simon Béla*, a szegedi párt végrehajtó bizottság agit.-prop. osztályvezetője, *Telkes György*, a szegedi párt végrehajtó bizottság kulturális osztályának vezetője, *Dénes Leó*, a szegedi városi tanács vb.-elnöke, *Korek József*, a szegedi városi tanács népművelési osztályának vezetője. A Magyar Írók Szövetsége képviselőjében *Füldes Mihály* vidéki titkár vett részt. Képviseltették magukat a debreceni és a győri írók is.

Petrovác István, a szegedi írócsoporthoz titkáranak megnyitó szavai után *Székely Lajos*, az írócsoporthoz vezetője tagja mondott részletes és a szegedi írók munkáját a párthatározat szellemében alaposan elemező beszámolót. Kifejtette, hogy irodalmunknak a felszabadulás óta elért

jelentős sikereire az utóbbi években árnyékot vetett számos írónk útvesztése. Ez tette szükségessé a párt Központi Vezetőségének határozatát. Erre a határozatra annál is inkább szükség volt, mert a jobboldali hibákban megrekedt írók nem csupán egyes írásaikban hirdették oppor-tunista nézeteiket, hanem egyes alkal-makkor, mint az Írószövetség novemberi taggyűlésén, nyílt támadásba mentek át a párt és népi demokráciánk ellen. Ez pedig már több, mint irodalmi kérdés.

Ismertette *Székely Lajos*, hogy a jobboldali írók tevékenységében hogyan leti »az irodalom szabadsága« jelszó a párt-és állami szervek befekettítésének gyászos lobogója. Ennek kapcsán kijelentette, hogy bár Szegeden s általában a tisztatáji irodalmi életben is feltörték itt-ott zavaros vizek és volt bizonyos tanácsstalanság, ingadozás, mégis a szegedi írócsoporthoz hasam árult egy gyékényen azokkal, akik el akarták posványosítani egész irodalmunkat. Ez az egészséges helyzet azért alakulhatott ki, mert Szegeden az írócsoporthoz a városi pártszervek segítségével már a tél végén és a tavasz folyamán frontális támadásba ment át a viták egész sorában a jobboldali, antimarxista nézetek ellen. Nagy hiba volt azonban, hogy a szegedi írócsoporthoz nem használta ki eléggé korábbi sikereit és nem avatkozott teljes aktivitással az országos jellegű, nagyfontosságú harcba az ősz folyamán. Ebből a mulasztásból sok jövetehető a párthatározat eredményes végrehajtásával.

Székely Lajos beszámolója befejező részében hangoztatta, hogy van teendő bőven a szegedi írócsoporthozban. Hosszú, állhatatos és nagy tisztánlátást, tudást igénylő feladatról van szó, amikor a párt útmutatása alapján irodalmi életünk megtisztítását, fölemelését tűzzük ki célul.

A beszámolóhoz igen sok hozzászólás hangzott el. Elsőnek *Dér Endre* szólalt föl és a többi között kijelentette, tévednek azok az írók, akik azt hiszik, hogy a dolgozók megtűrik azt az írói szabadságot, amely a dolgozó nép kárát szolgáltató út felé viszi őket. *Madácsy László*, a szegedi írócsoporthoz elnöke elítélően szólt arról, hogy egyes írók elfeledkeztek róla: hazánkban a párt ügye a nép ügye. *Dr. Benkő Sándor*, az I. sz. Belügyvárosi

klinika docense az olvasók véleményét hangoztatva jelentette ki, hogy az igazi írók és művészek nem állhatnak mások, csak a nép, a munkásosztály mellett.

Fábián Sándor, a debreceni írócsoport üdvözlését tolmácsolta. Vele együtt elítélően nyilatkozott a jobboldali írók tevékenységéről a debreceni csoport másik küldötte, *Kiss Ferenc* is. *Rácz István*, a győri írócsoport nevében felszólalva arra figyelmeztette az írókat, hogy ugyanazzal a lelkesedéssel kell írniok a nép ügyének szolgálatában, mint amely fűti a Wilhelm Pieck-gyár munkásait, hogy jövőre 25 százalékkal többet termeljenek.

Osváth Béla, a TTIT Csongrád megyei titkára elmondotta, hogy a szegedi párt végrehajtó bizottság gondoskodása védte meg a szegedi írók zömét attól, hogy Szegeden nem támadt talaja a dekadenciának, a pártellenes nézeteknek. A szegedi íróknak a pártmegbízatásokat is fel kell használniok arra, hogy még jobban megismerjék a dolgozók életét, problémáit. *Nagy Pál*, a Délmagyarország és *Kovács Mihály*, a Viharsarok szerkesztőbizottságának vezetője biztosították a szegedi írókat, hogy mindkét lap szívesen ad helyet minél több, a párt, a nép ügyét szolgáló írásnak.

Értékes hozzászólásokkal gazdagították még a közgyűlést *Lódi Ferenc*, *Nacsády József*, *Hegedűs Sándor*, *Németh Ferenc*, *Szabolcsi Gábor*, *Gurszky István*, *Vincze András*.

Földes Mihály, a Magyar Írók Szövetsége elnökségének és titkárságának üdvözlését adta át, s még több felelősségre, bátorságra, helytállásra szólította föl a szegedi írókat. Figyelmeztetett: *a szocialista-realista irodalom alapvető gondolata, hogy népnevelő legyen.* Ezt kell szem előtt tartaniok a szegedi íróknak is, akiknek zöme azért nem tévelyedett el ezekben az időkben, mert kérték, igényelték a párt segítségét, bírálatát.

Ladányi Benedek, a Szeged városi párt végrehajtó bizottság első titkára felszólalásában behatóan foglalkozott a párt határozat szegedi tanulságaival. »Nem akarom távolról sem úgy beállítani a szegedi írók mostani munkáját, mint amely országos kérdésekben döntő — mondotta a többi között —, de mégiscsak jó érzés elől haladni és nem hátul kullogni. Azt mondhatjuk, hogy a *szegedi írók elérkeztek a márciusi határozathoz. Ha azonban itt megállnánk, az öndicséretté válna.*

A jobboldali elhajlás minden vonatkozásban nagyon bonyolult és nem ringathatjuk magunkat abban az illúzióban, hogy minden rendben van. Reméljük elérjük azt, hogy a mi szegedi íróink lendületes, lelkes írásokkal, művekkel jelentkeznek és harcolnak a párthatározatért.« Arra intette az írókat, hogy aki a tömegekhez akar szólni és igényt tart rá, hogy a tömegek is meghallgassák, annak magának is feltétlenül hallgatnia kell a tömegekre. Ezt nem szabad elfelejtetni az írói munkában sem.

Vereska András, a Szeged városi párt végrehajtó bizottság másodtitkára azt a véleményét fejezte ki, hogy minden dolgozót jogosan háborított föl egyes írók jobboldali magatartása. Meg kell érteniök ezeknek az íróknak, hogy *aki a párt ellen cselekszik, az a nép ellen cselekszik és csak annak lehet létjogosultsága az irodalomban, aki a párt mutatta úton jár.*

Petrovác István, a szegedi írócsoport titkára a csoport előtt álló feladatokról beszélt. A csoport tagjai ideológiai és szakmai tudásának állandó fejlesztése mellett, szorosabb kapcsolatot kell teremteni városunk minden dolgozó rétegével, rendszeres üzemlátogatásokra, ankétokra, irodalmi estekre van szükség. Rendszeresebb kapcsolatot kell teremteni a többi vidéki írócsoporttal is. Nagy gondot kell fordítani új, fiatal tehetséges írók fölku-
tatására.

A hozzászólásokat Székely Lajos foglalta össze és megállapította, hogy *a vita egyértelmű állásfoglalást jelent a párt Központi Vezetőségének határozata mellett.* A közgyűlés ugyancsak egyöntetű helyesléssel fogadta el a szegedi írócsoport vezetőségének Székely Lajos által beterjesztett határozati javaslatát.

Az elfogadott határozatban a Magyar Írók Szövetsége szegedi csoportja kijelenti, hogy magáévá teszi a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének az irodalom mai helyzetéről és feladatairól szóló határozatát.

»Mi szegedi írók — mondja a többi között a közgyűlési határozat —, érezzük a nagy felelősséget, amelyet vállalnunk kell a szocialista-realista irodalmunk kialakításában, amely fontos eszköze új társadalmi rendszerünk felépítésének. A szegedi írók mind a Központi Vezetőség határozata mellett nyílt kiállással, mind pedig írói alkotásokkal szolgálni akarják a szocializmus építésének nagy ügyét.«

HÍREINK

A Magyar Írók Szövetsége debreceni csoportjának januári közgyűlésén a szegedi csoport nevében részt vett Petrovác István, Kiss Lajos és Lódi Ferenc. Velük utazott a közgyűlésre Varga Kovács János, a Csongrád megyei párt végrehajtó bizottság kulturális osztályának vezetője és Telkes György, a Szeged városi párt végrehajtó bizottság kulturális csztályának vezetője. A közgyűlésen a párt Központi Vezetőségének az irodalmi életről kiadott határozatát beszélték meg a debreceni írók.

Dosztojevszkij halálának 75. évfordulója alkalmából írócsoportunk a Magyar—Szovjet Társaság városi titkárságával és a Városi Békebizottság kulturális bizottságával közös emlékeztet rendezett. Az esten Bálint István, a Szegedi Tudományegyetem Orosz Intézetének tanársegéde sokoldalú, értékes előadásban méltatta a nagy klasszikus orosz író munkásságát.

A szegedi írócsoport titkárságáról Dér Endre fokozott írói alkotó tevékenységére való tekintettel, saját kérésére fölménest nyert. A csoport új titkára Petrovác István.

A Tiszatáj legutóbbi, 1955. évi 5—6. számát vitaesten beszélte meg írócsoportunk. A vitán a csoport tagjain kívül több érdeklődő is megjelent. Vitaindító értékelést Osváth Béla aspiráns, a Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat Csongrád megyei titkára tartott.

Dér Endre »Az első próba« című regényéről rendezett könyvankétot az író részvételével Szegeden az Építők Szakszervezeti Klubja. A műről bevezető előadást Németh Ferenc költő, írócsoportunk tagja tartott.

A TISZATÁJI MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ megjelent kiadványai

MÓRA FERENC:

Hannibál föltámasztása

Szeged klasszikus írójának szatirikus regénye ez a mű. A regény hőse egy görög-latin szakos tanár, aki meri kutatni az igazságot és védelmére is mer kelni annak, amit igaznak ismert föl. A tanár ellen indított hajsza során föltárul e'öttünk Horthy Magyarországnak gyűlöletes világa a maga jel'egzetes figuráival. A több, mint harminc éve megírt regény abban az időben érthetően nem talált kiadóra és így most, a főszabadult Magyarországon jelent meg először kötetben.

(Ára kötve 9,50 Ft.)

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN:

Föltetszik a hajnal

Több, mint félszáz, kritikailag még földolgozatlan, hírlapokban lappangó tárcát, rajzot, elbeszélést válogatott össze és rendezett sajtó alá Madácsy László, Szeged másik klasszikus írójától, Tömörkény Istvántól. A kötet elbeszéléseit három ciklusba foglalva kapja az olvasó: »Régiekről«, Mezei népekről« és »Háborús időkben« címmel. A különösen ízléses kiadásban megjelent elbeszéléskötet elején Tömörkény István 1913-ban írt önletrajzát találjuk.

(Ára kötve 22 Ft.)

LÓDI FERENC:

Érlelő évek

A fiatal szegedi költő neve nem ismeretlen az olvasóközönség előtt. Napilapokban, folyóiratokban — így a Tiszatáj hasábjain is — gyakran olvassuk költeményeit. Első verseskötete 1950-ben jelent meg »Így akarom« címmel, majd ezt követte 1952-ben »Szeged« című elbeszélő költeménye. Az »Érlelő évek« című kötet azóta megjelent verseinek jól sikerült válogatása. A kötet gazdag témaanyagáról tanuskodik és fő erénye a pártos hang mellett, mai életünk sokszínű megszólaltatása.

(Ára füzve 6 Ft.)

DÉR ENDRE:

Az első próba

A Békés megyéből Szegedre származott tehetséges fiatal írónak e'ső regénye valójában ifjúsági regény, de kedves, szórakoztató és tanulságos olvasmány felnőttek számára is. Megkapóan bensőséges színekkel, lírai melegséggel rajzolja meg egy tanulmánygyűjtemény kis inasgyerek nyári munkáséletét az 1930-as esztendőben. Két idilli szépségű szerelem szövű át az eseményeket. Az ízléses kiállítású kötetet Szász Endre rajzai díszítik.

(Ára kötve 14 Ft.)

Ára: 3.— Ft

LÉPJEN BE A „KÖNYVBARÁTOK” TÁBORÁBA

Mit nyújt a „KÖNYVBARÁTOK” az előfizetőknek ?

1. Értékes illetményköteteket az előfizetési díjnál 25 % -kal magasabb értékben,
2. 10 % engedményt könyvvásárlásnál a „Könyvbarátok Könyvtára” kötetei után,
3. Könyvjutalmat, ha új előfizetőt szerez,
4. Irodalmi előadásokat,
5. A „Könyvbarát” c. irodalmi folyóirat kedvezményes előfizetését.

Mit kér ezért a „KÖNYVBARÁTOK” ?

1956. évi előfizetési díj címén:

„A Művelt Ember Könyvtára” sorozatnál márciustól havi 15.— Ft-ot, összesen 150.— Ft-ot,

„A Szép Könyvek Barátai” c. bibliofil sorozatnál márciustól havi 25.— Ft-ot, összesen 250.— Ft-ot.

Kérjen részletes tájékoztatást bármelyik állami könyvesboltban !

MEZŐGAZDASÁGI ISMERETEK BŐVÍTÉSÉRE

A KÖVETKEZŐ SZAKKÖNYVEKET AJÁNLJUK:

Bruder : Hagymatermesztés	11.— Ft	Gruber : Rét és legelő	54.— Ft
Agrónomusok kézikönyve	26.— Ft	Nyizsalovszky : Trágyázás,	
Orendi : Traktorosok alapfokú tan		műtrágyázás	17.— Ft
könyve	20.— Ft	Csire : Sertésenyésztés	11.— Ft

FIZESSEN ELŐ AZ OLCSÓ KÖNYVTÁRRÁ !

MEJELNIK MINDEN HÉTEN !

VÁSÁROLJA A VIDÁM, ÉRDEKES ÉS IFJÚSÁGI KÖNYVTÁR

SOROZATÁBAN MEJELENT KÖNYVEKET !

Kapható az Állami Könyvesboltokban: Hódmezővásárhely, Szeged, Szentes, Makó, Csongrád

KÖNYVET, KÖNYVTÁRAT

magas áron vásárol, készpénzzel fizet

**AZ ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ
ANTIKVÁR BOLTJA**

SZEGED, LENIN UTCA 6

KÖZELJÖVŐBEN MEJELNIK:

SOMFAI LÁSZLÓ: **VIHARBAN**

A regény 1952 tavaszától 1954 tavaszáig játszódik.

Arról szól, hogy mai társadalmunkban milyen problémái akadnak annak az asszonynak, aki kubikosfalából elindulva egyetemi végzettségre tesz szert, és nem találja helyét — munkásember — férje mellett. Az asszony már el is válna urától, csupán gyermekük fűzi össze őket. Végül a férj megtalálja az utat, amelyen elérheti, hogy feleségének szellemileg is méltó élettársa legyen. (Kötve 12:50 Ft)

TISZTÁJI MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ

Megjelent 2000 példányban
Felelős kiadó: Dr. Ertsey Péter